

پنجاب

او
پنستائٹہ

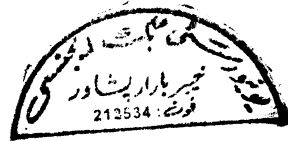
(سکہ شاہی دور)

لیکونکے

خواجہ محمد سائیل بہادر کے
پنپور

پنجاب
او
پستانہ
(سکھ شاہی دور)

دیکھو
خواجہ محمد سائیل بہادر کے
پہنور

تول حقونہ دیکونکی پرتق کینی مخفود

د کتاب نوم	پنجاب او پښتانه
دیکونکی نوم	فواجه مجد سائیل
د چاپ کال	جنوری سنه ۱۳۱۰
شمېر	پینځه سوله (۵۰۰)
بچه	سپینه (۲۰) روپی
پولسې	

دیکو نکی نورچاپے کتابونہ

۱: عبد الحمید بابا - ثروتد او شاعری

۲: رومانویت او عبد الحمید بابا

۳: "گوری اسی"

دیارہ مومند تاریخ جلد اول

۴: دیارہ مومند تاریخ جلد دوم

۵: ہندکی او ہندکو

فہرست

شمار	کتاب	صفحہ
۱	سرینکہ	۴
۲	پنجاب	۵
۳	سکھ مت	۱۵
۴	بندہ بہرائکی	۲۲
۵	یوہ جائزہ	۳۲
۶	رنجیت سنگھ	۳۸
۷	سکھان اوپینتاتہ	۶۱
۸	سید احمد بریلوی	۱۱۱
۹	قبض اللہ خان مومند	۱۱۹
۱۰	د افغانستان اولے جنگ	۱۴۵
۱۱	یوسوسری جائزہ	۱۵۶
۱۲	کتابیات	۱۶۳

پنجاب

قديم تذکره نگاران اور مؤرخين که هرثو د
 پنجاب په سيمه د ملتان اولاهور ذکر کوي. او شاهنامه
 فروسي اولي کتاب شکاری چي د دغه دوو نيارونو ذکر
 په عيل اشعارو کيې راوي. خودمه بيکونکي د پنجاب
 په نوم د اوسني خاص علاقي ذکر نه کوي. د آئين
 اکبري په صفحات چي هونو د کوم پنجم دو آب
 تحریر ونيو نو دغه پنجم دو آب هم اوسني پنجاب
 نغده نه خاص مطابقت نه غوري، د پنجاب نوم
 هغه وخت رواج او شهرت بيا مومي چي سلطنت
 د دوابه چي، رچيا، باري ریا مادجهه، او بست
 جالندهر یعنی پنجمه دريا بوتورا، جهلم پنجاب (۱۱)، پنجاب
 راوي (۱۱)، راوي بياس (۱۱)، بياس تسليم تر منجم
 له پورس رپورا، جهلم او پنجاب تر منجم دو آب چي حکمرانان وچي
 سکندر اعظم نجه د جنگ دوران گرفتار شو.

گپرتہ علاقہ باندھی قابض شی او دلتہ د سکھ مت یو
مستقل حکومت قائم شی۔ نو شمال خان فیک د پستو ادب
اولنے لیکونکے معلوم ہوی سی۔ چچا د پنجاب د کر پخیل یو شعر
کئی پہ دچا پول ل وری؛

۷

ملک ییچا ووراکھے پہ پنجاب کئی متصل
حکم د بادشاہ و و صادر شوے پہ پر پبول
د پستو ادب یو بل شاعر رکن الدین ابن ماقط منیر
دخیل پیر مرشد پہ ستائنتہ کئی د پنجاب د کر سہی
کوی۔

۷

خود فانی، پہ دے آباد شدہ
پہ پنجاب جلوہ بخشا د شدہ
پستانہ شعراء قلمورم ہوک
ص ۹۷

گوپال داس ییکی

” اگر پنجاب اُس ملک کا نام ہے جس میں پانچ دریا
ستلج، بیاس، راوی، چناب، جہلم بہتے ہیں اور دیرلے
سندھ جو درمیان ہندوستان و افغانستان
کے حائل ہے۔ پنجاب کے دریاؤں سے نہیں ہے لیکن
یہ عہد سرکار انگریزی جو حدود ملک پنجاب مقرر ہوئی“

اُن سے معلوم ہوتا ہے کہ یہ ضلع منجمد اضلاع پنجاب
سبجھا گیا ہے۔

تاریخ ضلع پشاور (ص)

د مغل پہ دور حکومت کبھی ملتان اولاً ہور اہم
مقام حاصل کر دیا اور وہاں نہ چھی بیوہ زمانہ محض
بانیوں ہی اور ہندوستان تہ دیکر اتک دوران د
تجارتی کاروان پراؤ او منزل وو۔ د لویو بناریو شکل
اختیار کر وو۔ دادو اور ہائیونہ د دو و صوبو مرکز شول
چی حد و دی بی تر جہلم محدود وو۔ او جہلم نہ راپورتہ
افغانستان وو۔ د محمود غزنوی راسی پنجاب مسلم شاہاتو
ماتحت وو۔ او مختلف ادوار کبھی مسلمانان امیران او
جاگیر داران پہ دی سیمہ قابض وو۔

د دریائی بی سندھ او دریائی بی جہلم تر منجم پر تہ
علاقہ "سندھ ساگر" د قدیم آریائی دور نہ غبر لارہ
شارہ، اوٹھہ برخہ بی پاکستانی اوٹھہ غریزہ و۔ د
گندھارا شاہان و د تپکسلا پہ مقام د چیل حفاظت پہ
غرض کر مائی صدر مقام جو رکپے وو۔ چی د دریائی بی
سندھ د موجود نو پہ سبب تو پورہ حدہ د بہرنی
تو تونو د حاصلونہ محفوظ وو۔ د سندھ ساگر پزیر مکہ
آپتہ آباد، مری، حضرو، حسن ابدال، راولپنڈی،

فتم جنگ، رُهتاس، جلال پور، پندرہ دادن خان
 چکوال، خوشاب، لیٹہ، کوٹ ادو، مظفر گڑھ، خانگڑھ
 اور نکی پور وغیرہ بنا روئے دہر و روستو بادشوی
 دی۔ اولکہ دے پکسلا قدیم تاریخی حیثیت نہ لری
 دسندھ ساگر نہ علاوہ پستانه دے پچ، رچنا، باری
 او جالندھریہ دو آب ہم قباض وو۔ ملتان، قصور
 سرھند، جالندھر، فتح آباد، بوپال، تٹونک اد
 روہیلکنڈ وغیرہ ٹایونہ خو پ پیدئی چنی د مالو، گجرات
 اودکنی پہ علاقہ ہم کنی شہر پستانه آباد وو، او
 بنکال، بہار خویوہ زمانہ دے پستونو گڑھ او خاص جاگیر
 دے تاریخ پنجاب عینی مورخین لیکوال دے پنجاب
 نوم قدیم تواریخونو کینی د لٹولو کو شش کوی۔ ۲۰ او
 قضا قسم دلائل پیش کوی۔ خو دعویٰ دا حقیقت
 بپنی ہپروی:

۱: د قدیم تاریخ ترمخہ د کندھارا مستقل سرحدت
 نو دریا بی جہلم یعنی دی۔ دریا بی جہلم نہ
 بنکتہ ریاتہ علاقہ د کندھارا او ہندوستان
 ترمبجھہ No Man Land او شادونادر
 دیو بل حکومت ماتحت وہ۔ او شاید کہ دلنہ خلق
 آباد وو۔

۲: د پنجاب سیمه دریا یایی چې جهلم نه تر دریا یایی چمتا
مېدانی وۀ او د غشی توری په ترمانه بنگ اباری
اوبارونه د غرونو په سربیا خوا کښې جوړېدل.

۳: د پنجاب مېدانی سیمې د هند په لار پر تې وې او
هره لحه بهرنی پورته فتوونو پائمال کولې.

۴: د پنجاب سیمه د تراخت زیات سبلا بونو په سبب
غېر آباده او ځنګل وۀ.

۵: د موجوده افغانستان نه د ښوون، کومل او بون
په لارمستان د تجارتی کاروان پړاؤ او منزل وو. او
دغه څانګې نه د سند ه په لار هندوستان څخه
تک را تګ او تجارت عام وو.

۶: د خېبر او کرم په لار، لاهور، هندوستان څخه
د آمدورفت پړاؤ او منزل وو.

۷: د مستان او لاهور حیثیت محض و یو باندي
او کاروان سراپې وو. او د هند سرحدات سر هند
نه شروع کېدل.

د تاریخ لوستو څخه څرګندېږي چې د غرونو
د نېشتوالي یا تراخت زیات سبلا بونو په سبب د
دریا یایی جهلم ر د ږګ وېد و تاسنا او دریا یایی
راوی ر د ږګ وېد پاروسنی = پوروسنی پویشین

تر منڀ ڊوآب کڻي ڊيپرڪم خلق و سڀدال راجه پورس
 ڪه هرڻو ڊريايي ڇي جهلم او ڊريايي ڇناب ڊڙ
 ڪوڀٽس ڪر ٿيئس ۽ اسينو او ڊمها بهارته ۽ چندرا
 بهاگ تر منڀ ڀه ڊوآب حاڪم او بادشاه وو. تو انداز
 ده ڇي دهغه ڀايه تخت به ارو مرو ڊدغه ڊوآب ڀه
 شمالي اڀڄ دغرو نو تو اڻي وو ڪه ڇي ڊدغه ڊخت
 ڊحالات تحفظ او جنگي ضروريات تر منڀ ڊملڪ صدر
 مقام دغرو نو تو اڻي لازمي وو. او ڪارنده، ڪاشتڪار
 يامال خروٽڪي شيانه به ساڌو نادر ڊبهر تي تو تو
 ڊحصوله ويري مبداتي علائقو ته راڪوڙ ڊدل پنجاب
 ڀه ورو مبي حل ڊمغل حڪومت دوران هغه وقت
 زير دست الهييت حاصل ڪرو. ڇي هغوي ڊهند سلطنت
 تخه ڊ صوبه ڪابل شموليت اهم محسوس ڪرو او ڊصوبه
 ڪابل انراجات ڪه هر تو حاصلات نه سڀوا اوڙيا و
 نو ڊدهلي سلطنت ڊتحفظ ڀه خاطر ڊاڪي ڊنورو
 صوبو ڊمحصولاتو نه پوره ڪبو. ڊڊي غنم فائده
 داوه ڇي مغل سلطنت ترڪافي مود ڇي ڊپروني حملو
 نه محفوظ وو. نو هر ڪه ڇي دهلي دربار ڊصوبه ڪابل
 ڊاهميت نه غافل شو تو ڊنادر شاه او احمد شاه
 ابدالي ڊحلولو بنڪار شو. ڊمغل سلطنت ڊهند تي تو تي

شو. مرهټه او سیکهان یې واکداران بشول. خو د
انتظامی صلاحیت د کمې په سبب د پر زریه زوال شول
او د سیاسي انتظامی صلاحیت نماندوان انگریزان د
دې ملک مالکان شول.

د تاریخي شواهدات نه ظاهر ده چې دریا یې جهلم
نه راپورته د کندهارا صوبه د سلیوکس د شکست په
نتیجه کې د موریا سلطنت حصه شوه نو د هند
سلطنت ټخه د الحاق باوجود د کندهارا خپل انفرادي
حېثیت قائم وو. مغل که هر ټمو د دره نېر په لار د
سلطنت هېند حاکم شو. نو اکبر اعظم د صوبه کابل
د شمولیت باوجود د دې سیمې زور حېثیت اوشکل بدل
نه کړو. البته د مغل حکومت دوران د کشمیر د
شمولیت او الحاق په سبب د تېکسلا په ټاټوبي حسن ابدال
مرکزي حېثیت حاصل کړو او د سنده ساکرا هم ښاراو د
مغل یوا هم جنکشن شو.

رنجیت سنگه وروسته مهاراجه وو چې د دریا یې جهلم
او جبرود تر مېنځه پرته علاقه یې په نېل سلطنت
کېني شامله کړه او دا علاقه د صوبه پنجاب پر برخه
د ۱۸۵۷ د جنګ انا دی دوران د انگریز سر پر
حمایت او وفاداری د پنجاب د سکه او د پښتنو

دَحیثیٰ نوابانوار بابانوار بر وقت امداد دَدی
 علاقہ سمیت دو چند کرو۔ اوانگریز سرکار دریائی
 ستلج نہ تر دہلی تہلہ علاقہ ہم دینجاب کمشنر
 ٹخنہ شامل کرے۔ دہلی تہہ مودہ پس پنجاب نہ
 جِدا سٹو۔ سو فی پت نہ تر جہر و دصوبہ پنجاب شو۔
 انگریز سرکار سالہ ۱۹۰۱ء کئی دسکھ سلطنت صوبہ
 پنجاب نہ دَمغل سلطنت صوبہ کابل تہہ حصہ جِدا کرے
 او دسرحد پہ نوم یی یوہ بیٹلہ صوبہ تشکیل کرے۔ د
 دریائی انتظامی بند و بست تحت د دریائی جہلم او دریائی
 سندھ ترمیت کافئ علاقہ دصوبہ پنجاب برتہ شوہ
 دپاک بھارت تقسیم دوران دپنجاب یو کم دپرش
 ضلعو کئی د مغربی پنجاب ستپارس ضلعی دپاکستان
 اوباقی پاتی د مشرقی پنجاب دیارلس ضلعی د بھارت
 پہ قسمت شوہ۔ بھارت دغہ دیارلس ضلعی دری برخی
 کرہی۔ یوہ برتہ دھاپل پردیش، دوپٹہ دھریانہ
 او درپٹہ د مشرقی پنجاب حصہ شوہ۔ او دغسی د
 سیکھ سلطنت نظریاتی او تصوراتی سرحدات گدود
 اونتم شول۔

پنجاب دپہنتنو پہ کوشش، جد و جہاد و جہاد
 نق سرسبز و شاداب دے او ددوئی پہ وینوکل و کلزار

دے۔ دجھلم، پَناب، راوی، پیاس، ستلج، نرپدا او
گنگا جمنادریا بونو کڻي ڊپنٽون وِينه لکه ڌاوبو ٻهڻ
او توڻي شو ٻده۔ ڌ پنجاب زمکه گواهه ده چي ڌ دي
په هره ڌره کڻي ڊپنٽون وِينه جذب او شامل ده
ڌ دي ڌ تاريخ نه که ڊپنٽون شائخصيت او وِجور پرتھ
شي نو کورے که ڌ پنجاب تاريخ مرتب او وِجور پشي۔
ڊپ کڻي تسک نشته چي ڌ مغل حکومت په حمايت او
برکت ڌ ايران شيعه نراد په دي زمکه ڌ جاگيروسير
خانندان شول نو ڌ دي ٽائي اڪثريت ڌ سني مسک
پير وکاران دي چي ڊپنٽون پير و فقير او
بزرگان دين په تبليغ او کوششي مسلمانان دي۔

پنجاب ڌ دوو اهمو ٽريو سرائيکي او پنجابي مرکز
دے۔ نه معلوم ٻي چي ڌ دي ٽريو ماخذ ٿه دے او کوم
نروپ نوم ٿغه مناسبت لري۔ آيادا ڌ کول دراو ٽري
دي او يابل قوم ٿغه تعلق لري۔ نو دو موه پوهين و
چي تروسکه دوره ڌ پنجابي ٽري هٿم اهميت نه و و
البتہ سکه شاهي کڻي پنجابي ٽري يونانص مقام
حاصل ڪيو او پنجاب يا پنجابي قوميت ٿغه پنجابي

ذہنی ہم عمومیّت اور شہرت بیاموند.

ذاتی خیال لرم چہ پنجاب پہ سیمہ کوم پست و پائمال
 قوم و سپد و دمسلم ماکمیت پہ سبب ددوی یونخاص
 تعداد اسلام قبول کرو او باقی پاتی ہندوانونہ کافی
 سیکھان نثول۔ اندازہ دہ چہ دسراٹھکی او پنجابی
 ویونکو تعداد بہ یوزمانہ برابر وو۔ خود پنجابی ویونکو
 سیکھانود اختیار او قدار پہ برکت بہ پنجابی اہمیت
 او فادیت سبوا و زیات شوے وی او دسکھ لسنکر د
 بربریت او تشدد پہ وجہ بہ سراٹھکی ویونکی مسلمانان
 نمود او نور و علاقوتہ فرار شوی وی او دسکھ سگر
 پہ وسالمت بہ پنجابی اثر رسوخ سبہ کافی نہیات او
 عام شوے وی۔

سِڪھ مت

سڪھ مت دَسَنڪرت ٿرني لفظ دے چي معنيٰ يي
 زده ڪوئيڪ او شاگرد ده: سڪھ ڪورومت د پي پي به بنياد
 ولارمذ هب دے او پيچ ۽ هند سه د دي مذهب مقدس
 لفظ دے ۱۰ ندي ڪور و ڪوبند سڪھ ڪه د "ڪ" دَنوم
 پيئڻه ٿيرونه ڪيس، ڪره، ڪريپان، ڪنڪه او ڪجهه د سڪھ
 مذهب ضروري اجزاء اعلان ڪرل. نو د ڪور و ڪوبند سڪھ
 پيئڻه مريدان چي بنده بپرا ڪي ٿغده ڪن نه پنجاب
 ته راغلل د پي پي پيارے" په نوم مشهور شول او چي
 بنده بپرا ڪي سوني پت ته را ورسيد و نو پيئڻه سوه
 سڪھان يي مڪري شول او د غسي وروستوهر سڪھ
 سپه سالرد پيئڻه سوه نفي مشر جو رپ شو د مال ڪراد
 نظام هم د پي پي " په هند سه مخصوص شو او د مره
 د چوتھ ر ۱/۴، په مقابله سڪھ د ڪلهي ر ۱/۵، طريقه
 عام ڪره

د بندہ پیرا کی لوٹی مار، غارتگری اور مسلمانانہ
 قتل عام سکھان کافی مال تار اور دولت مند کر لی۔ اور دریایہ
 جہلم نہ تر دریایہ جمناپہ پنیکھ زرخیزہ دو آب قابض
 شول اوچی ۱۷۶۱ء کینی دپانی پت پہ مقام مرہتہ و
 احمد شاہ ابدالی نہ سکست و خور و۔ او دھندومت
 د عظیم سلطنت د قیام خیال ختم شو، نو د مغل پہ تباہ
 حال حکومت سکھانو د سکھ سلطنت د قیام بند پوند
 تری او تو بونہ لیدل شروع کر لی۔ د سکھ مت یو
 مثل "بھنگی" د پنج دو آب پہ نہر پٹہ "لاهور" قابض
 شول۔ لاهور د دریایہ راوی (Hydroates)
 اور دریایہ بیاس (Hyphates = Biyah) ترمینہ
 آباد شو۔ د سکھ مذہب مقدس دربار اوتالاب امرتسر
 ہم دپ دو آب کینی پروت وو۔ د دپ دو آب شرقا کہ یو
 پنج

i: د دریایہ بیاس (د مہابھارت = ویپاسہ) او
 ستیلہ رک رک وید = ستادرو

ii: د دریایہ ستیلہ او جمن ترمینہ د وہ دو آب
 کینی سکھان قابض و ونوبل پلو غربا م سکھان

(i) د دریایہ جہلم ربہیت = وید و شا = ہائید
 اسپس) وچناب رک رک وید = اسپکینی)

۱۱: دریا یی پی پنجاب وراوی ردڙک وید = پاروسنی) تر
 مینچ قابض شول. او د غسپی سکھان د پینٹھ
 دریا بنو پھ زرخیزه دواب مالکان او جاگیرداران
 شول. د هغوئی مقدّس، پنچ «هندسه پور وّه
 او د» پنچ «په بناء د پینٹھ دریا بنو زمره پنچاب»
 وو. او د غسپی دگور وگوبند سنگھ یا بنده بهر لگی
 په زمانه د سکه تصوراتی ریاست عملی شکل
 اختیار کرو.

رنجیت سنگھ چي یواجر، جاهل او بی تعلیمه سکه
 سردار وو. او بی دنیلی مورنی شرنی په بل هپتم یوه
 ژبه نه پوهید و، دغه ژبی لوی قدر و منزلت پیاوند
 او دغه عوامی ژبه چي اکاهو په هر نوم وّه، اوس د پنجاب
 په مناسبت «پنجابی» شوه.

د پنجاب په سیمه وروچینه معلوم اھم شخصیت د سکه
 فرق کورونانک دے چي لاهور ضلعه جوخت د تلوندری
 د نکانه صاحب شیخوپورہ) په مقام یو کم ذات کالو
 کھتری کره په ۱۵ اپریل ۱۸۶۹ء پیداشو. ابتدائی
 تعلیم یی تلوندری کئی سپد حسن نومی یو مسلمان
 شخص حاصل کرو. او چي لپ لوی شو نو د غربت او افلاس
 په وجه نیل م ونی «جے رام» له سلطان پور رحماند هر

دو آب، ته ورسېدو. او د جرم په وساطت دولت خان
 لودی څخه نوکر شو. نو څه موده تېره نه وه چې نوکر
 یې پرېښوده. او د شپږ دېرش کالو په عمر کبې سلطان
 پورته د هردوار، بنارس، آسام، گجرات، کانتیا وار
 دکن، کشمیر، کابل، ایران، ترکی او غزاق په سېل
 اوچکر ووتو او عنی چې مکې مدینې ته ورسېدو او
 چې دغه څای ته را واپس شو نو د هغه سوچ او فکر
 بدل وو. د خپل سماج او معاشرت نه یک لخت جدا ئی
 شو مشکل وو نو په دې وجه د بهکتی تحریک په بنیاد او
 پیروی ده همد توجید پرستی او وحدانیت تعلیم
 شروع کړو. او د یو عظیم مصلح په رتبه سرفراز شو.

هغه سکه قوم ته د سنکت او پنکت فلسفه پیش
 کړه. سنکت یعنی ذات پات تمیز نه قطع نظریو څای
 ته راجع کېدل او د کوروجی په شان کبې سندی
 وېل او د کوروجی په سکر فانه کبې په یو قطار رنګت،
 کبېناستل او د عقیدې او رتبې نه ماورا په شریکه
 روچی خوړل. وروستو دغه سنکت پنکت وو چې سکه
 قوم یې متحد کړو. مقدس او بورا مریته، او مقدس
 خوراک کړه پرسد، یو خاص څای ته شهرت ورکړو.
 او دغه مقدس مقام د امرتسر په نوم مشهور شو.

گورونانک په ۲۲ ستمبر ۱۵۳۹ء کورتارپور کښې مړ شو.

(۱۱) : د گورونانک د مرگ نه وروستو د هغه د وصیت

مطابق د هغه د ضلع فیروزپور یو میرید گورو

اچکد رلاهنیه انکار جانشین شو. د دغه لویه

کارنامه داوه چې د دې پروتجا بویه آمپرتشی پی

یوه توپا ژبه ایجاد کړه. او دغه ژبه یې په

دیوناگری رسم الخط کښې متعارف کړه چې د

گورمکھی په نوم مشهور ده. هغه د گورونانک

سوانح نیاات او تعلیمات په دې ژبه کښې محفوظ

کړل. گوروانکد په ۲ مارچ ۱۵۵۲ء مړ شو.

(۱۱۱) : د گوروانکد د مرگ نه پس د هغه د امرتسر

یو میرید امر داس ر ۱۵۵۲ء تا ۱۵۵۷ء جانشین شو

(۱۱۷) : د امر داس د مرگ نه وروستو د هغه د نوم رام داس

رجتیا بهائی، خلورم گورو شو.

اکبر بادشاه دغه ته د امرتسر په مقام پښتجه

سوه بریبه زمکه بخشیش ورکړه. دغه زمکه

کښې د امرتسر په نوم یو تالاب جوړ کړو. د گورو

دام داس (۱۵۷۷ء تا ۱۵۸۱ء) د مرگ نه وروستو د

گورو منصب وراثتی شو.

(۱۲) : د گورو دام داس د مرگ نه پس د هغه د زوی

ارجن مل (۱۵۸۱ء تا ۱۶۰۶ء) پيڄم گورونا مرد شو۔
 ده فقيرانه اودرو پشانه لباسي پويڻ پور و اوشاها
 جا هي انوسئل يي شروع ڪرڻ۔ ده ڏسڪهانو
 دمقد ماتو ڏنڻ ۽ پارو عدالتي قوانين
 وضع ڪرڻ۔ ده ۽ ادي ڪرنته "ترتيب اوتدوين ڪرڻ۔
 اود پکڻي يي ڏم شهور بهگتي ۽ مسلمان صوفيانو
 اقبال دبح ڪرڻ چي ڏحضرت بابا فرید پاک
 پتن سلوک هم پکڻي شامل دي۔ گورو
 ارجن مل ڏجهاڻکي بادشاهه په دي ناراضڪي
 قتل شو چي هغه ڏلاهور قلعه ڏمحاصري په
 وخت ڏهغه ڏمشروئي شهر ڏده نسر و امداد
 ڪرڻ و۔ ڏگورو ارجن مل قتل ڏسڪه مت
 په تاريخ کيتي يوا هم مورثا بت شو اودامن
 و آستي په ٺاڻي يي ڏمذهبي تعصب
 شکل اختيار ڪرڻ و۔

(۷۱) ڏگورو ارجن مل ڏقتل نه پس ڏهغه يولس کن
 نوڻي هر گوبندر ۱۶۰۶ء تا ۱۶۱۶ء گورو مقرر
 شو۔ ڏپلار ڏقتل ڏبدل په غرض ده سڪه
 مذهب ته ڏيو فوجي تنظيم شکل ور ڪرڻ و۔ قلعه
 ڪاڻي يي تعمير ڪرڻي اوجنگي تياري يي آغاز ڪرڻي

جهانگیر بادشاه چې د کوروهر کو بند او د هغه
 د مریدانو د بې حرکات نه خبر شو نو هغه یې
 د کوالیار قلعه کښې بنديوان کړو. نو د ولس کاله
 گرفتاری نه پس د حضرت میان میر او وزیر خان په
 سفارشی بند نه آزاد شو. او د یونیم زری ذات
 په منصب مقرر شو. جهانگیر بادشاه د هغه په
 تعلقات ساتل کښې دو مړه ورتپړ شو چې نپیل
 و فادار منصبدار چنډ و شاه یې ور لواله کړو
 او کوروهر کو بند د نپیل پلار دغه قاتل په قسم قسم
 تکلینو نو شهید کړو.

د جهانگیر د وفات نه پس د شاه جهان او
 کوروهر کو بند تر منځه وړانه راغله شاه جهان د
 د هغه خلاف او د هغه زړه مغل لښکر ول پر لږو. خو
 مغل لښکر شکست و خورېو. او مخلص خان او
 غلام رسول شاه خوندي امیران قتل شول
 شاه جهان چې د مغل لښکر د شکست نه خبر
 شو نو د پنجاب پلو را روان شو. خو کوروهر
 کو بند د بې خبرۍ نکلونو ته فرار شو. ساچه
 د د هغه په تعاقب او سرکوبې پاتېنده خان افغان
 مقرر کړو. سیکه هانو شکست و خورېو. خو

پاښنده خان افغان همده څخه د يوې معرکې دوران قتل شو.
 کور وهر کوښ په ۱۰ مارچ ۱۹۴۵ د کور پور په مقام مړ شو.
 (۷۷۷) د کور وهر کوښ د تورک نه پس د هغه يو لمبه هوراي (ص ۱۶۲ کور وهر کوښ
 ۱۶۲۱)
 (۷۷۷) د هوراي نه وروستو د هغه زوي هورکشن (۱۹۲۱ تا ۱۹۶۲)
 اتم کور ونا مړ شو.

(۱۸) د هورکشن نه پس تېخ بهادر (۱۹۲۴ تا ۱۹۶۲)
 نه م کور و مقرر شو. د مغل حکومت خلاف د
 سرگرمو په عمل او د جرائم پېښه افراد او د
 مغليه افواج د به کور او او تراريانو په پناهي
 اورنگ نرېب د ده مخالف شو، گرفتار شو. او د
 اورنگ نرېب په حکم په ۱۱ نومبر ۱۹۶۲ په چاندي
 پوک دهلي کښي د عام عوام په مخکښي د سيد جلال الد
 په لاس قتل شو.

(۱۹) د کور و تېخ بها در په قتل د هغه نه کلن زوي
 کوښ سکه (۱۹۶۲ تا ۱۹۶۸) لسم کور و جانشين
 شو. هغه ا بناله څخه جوخت د سر مور د غرونو
 سلسله کښي پناه وانسته او مسلسل شل کاله
 يې نفیه طور «سکه پنته» جنک د پاره تيار
 کړل. هند وانه نومونه د بيلتون په خاطر د

«سنکھ» نوم متعارف شو او د سک «لفظ پښتو څيړونه
 کپس روپښته) کپره. کړپان، کنگه او کچه د سکھ
 مذهب ضروري اجزا، شول. او دهندا نو د «رام نام»
 او د مسلمانانو د «اسلام عليكم، وعليکم السلام» په
 شان «واه کوروجي کا خالصه» او جواباً، «واه کوروجي فتم»
 الفاظ متعارف شول. خپل پيروکار يې د خالصه يعنې پاک و
 صفا په نوم ياد کړل او د غسې نورې پراځدات او اصلاحات
 نه پس يې سکھ مذهب منظم او مستحکم کړو. او د غريزو
 علاقو کافي راجگان يې مطيع او فرمانبردار کړل. په دې
 مهات کښې د سادهوره د (شيعه) سادات يو بزرگ سيد
 بد هوشاه د دده نښه امداد او معاونت وکړ. نو د دې
 مهات دوران د دده پښتانه سرداران ملگري کالي خان
 بهپکن خان، نجابت خان، حيات خان او چوهرچان دده نه
 جدا شول، چا تخه چې دوه نيم زره پښتون لښکر وو.
 دا هغه زمانه وه چې اورنگ زيب د دکن په مهات
 کښې راگېر وو. دهغه په حکم د لاهور حاکم نرېست خان
 وود سرهند حاکم شمس الدين خان افغان د کور وکونډ سکھ

خلاف فوج کشي وکړه. د سکه او مسلمان تر منځ څو جنگونه
 وشول. ۱۸۰۱ء کې د انند پور او مکھوال په جنگ کې
 سکهانو شکست وخورو او د ۱۸۰۳ء د چمکور په جنگ کې
 دده دوه زامن اجیت سکه او جوهر سکه قتل شول.
 گورو گویند سکه د چمکور قلعه نه د لباس په تبديلي
 فرار شو. دده دوه نور پاتې زامن فتم سکه او زورور سکه
 د سوهند په مقام گرفتار شول او تر نندي په دېوال کې
 تيو مېلي قتل شول.

گورو گویند سکه د چمکور په تېښته بهلول پور
 ضلع لدهيانه ته راتلو چې دوه پښتونو غني خان او نبي خان
 لار کې ونيوو. د انعام په خاطر يې وزير خان ته روان
 کړو. نو په پېرمنت زاري يې د هغوئي زېرونه نرم
 کړل او د يې پرېښودو.

گورو گویند سکه چې لدهيانه ته راوړسېد نو
 دلته يې نېل د فارسي استاد پير محمد څخه پنا ونيسته
 نو د مغل حکومت واکدارانو ته دده د پناهي پته ولگېده. خو
 گورو گویند سکه د پرچالاک او مکار وو. هغه د مسلمان «حاجي»
 شکل او روپ اختيار کړو. د غلته ابارو پښتونو پرې دوکه
 وخوره او دده يې هر قسم مالي امداد او تحفظ وکړو.

د چا په نرد

س

” يو پښتون تجارت پېشته په ده آسونه خرڅ
کړل. او دے در قتم په ادا ټکي وروستو انکاري
شو. در قتم په بار بار طلب ده هغه پښتو شهيد
کړو. دهغه زامن را پاسېدل د پلار انتقام يې
واخستو او دے يې قتل کړو.“

د سکهانو د بیک مطابق

” قاتل د سپد خان افغان ناروغي او د پانده خان
افغان نيسے وو. پانده خان افغان هغه پښتو سردار
وو چې د شاه جهان په زمانه شپږم کور و لهو بڼد
څخه د جنک دوران شهيد وو.“

حقيقت هر څه چې وونو ټول مؤرخين په دې متفق دي
چې کور و گوڼد سکه د يو پښتون د لاسه قتل شو. د کور و
گوڼد سکه څلور واړه نارينه اولاد اکا هو مغل څخه په جنک کېني وو
نو په دې اساس هغه د مرگ نه وړاندې د کور و رتبې د اکتتام
اعلان وکړو او آسده يې کورته مستقل ذريعه هدايت کړو. البته
د دکن په مقام يې نېدل يو کم ذات کشميرے (علاقه راجو پي)
مريد لچهن ديور (سپر رام ديور) المشهور بڼد کا بېراکي د سکه تو
دا هتا مقرر کړو.

بنده بپراکی

بنده بپراکی د بھرت پور دھلی پہ لار سونی پت
 ته «پانچ پیارے» د گورو گو بند سنگھ مریدان (ملکرو
 ٹنخہ را ورسپد و۔ دلته پنپٹھ سوہ سکھان یی ملیکری
 شول۔ مغل سوکارچی د بنده بپراکی حرکات اوسرگرو
 نہ نیس شو نو د دہ پہ تلاش شول۔ دیو محرکی دوران
 دہ د سونی پت مغل شیعہ فوجدارتہ شکست ورکرو
 د ملیر کوتیلہ شاہر محمد خان یی مزاحمت وکرو۔ تو
 دھخہ سپہ سالار و رورخصر خان عین د جنگ دوران
 قتل شو۔ بنده بپراکی پہ دپی فتوحات لوی فتوت
 بیاموند او تلو پشت تارہ کم ذات سکھان یی ملیکری
 شول۔ د سرھند پہ علاقہ یی داکپ، دھرتی او قتل
 و غارت جو رکرو۔ د سرھند گورنر وزیرخان یی مقابلہ
 تہ را غلوتو شکست یی و خوروا و قتل شو۔ د پرمغل
 دینکر ہم تباہ و برباد شو۔ د سرھند او انبالہ علاقہ

لوت تالان شوه - نر زکونه مسلمانان شهيدان شول .
 بوماتونه وړان شول او د لوديانه او کرنال ترمېنځ
 ټوله آبادی د سوزېده .

Most of the buildings were razed to the ground and leveled with the Earth. The leading Sardars ploughed up some of the places with their own hands. No man, not even a bird, except the owl, was to be seen there. (Ahmad Shah Abdali by Sardar Ganda Singh page:292,302)

ترجبه ۱

«آبادی وړانې شوې، او نر مکی ټنځه همواري
 شوې، سرکرده سردارانو ځینې ځایونه
 په ښپلو لاسونو وگستل او د غلته د گونگيانو
 نه بغير بل انسان یا مارغه په نظر نه راټلو»

د سره هند کامیابی نه وروستو د جنایه بله غاړه سهارې
 پور باندې ورغلل. د دوه پکتې پښتنو مغل فوجدار
 علی حامد خان (علی مهران) ته د مزاحمت او
 خپلې مرستې پوره پاڅولې نه وکړې نو علی حامد خان
 ویرې واخستو او دهلی پلوی فرار شو. سیکهانو د سهارې
 پورنریاته نیمه برخه قبضه کړه. سیکهان د سهارې پور
 جنوب اړخ د پرتش میله لرې جلال آباد پلوی ورغلل
 او د جلال آباد واکمن جلال خان افغان (اورکزی)،
 ته یې د اطاعت منو د واکم وکړو خو هغه انکاری

شو. هغه ځپل وروږه زېږان او نيسه غلام محمد خان
 د دوئي په مزاحمت مامور كړل. دوئي سكهان د
 سهار نېپور نه په وېستو مجبور كړل. خو جولای ۱۱۳۳ھ
 كښي ايتا زره سكه لښكر د وياړه د پښتنو لويي ښار
 جلال آباد (سهار نېپور) محاصره كړو. ولي د لويي كوشش
 باوجود يې قلعه فتم نه كړه. د قلعه دننه محصور پښتانه
 چې د شلو ورځو په اوږده محاصره تنگ شول. نو د قلعه نه
 توره په لاسي د ابهر شول او د سائله اكبر په نلك
 شكاف نعره په سكهانو داسي يوناساپي وپرېوتل
 چې د سترگو په رپكښي يې زرگونه سكهان قتل كړل.
 سكهان هپت واخستل او مېدان نه وټښتېدل.
 د ښده بېرگي د باغيانه سرگرمونه علاوه د
 ماجه باري دوا به سكهانو هم يونه بر دست خالصه ل
 تيار او منظم كړو او دغه لښكر په څلور مختلف اړخونو
 حمله ورسول. يوه جته په امرتسر او لاهور، دوېمه
 گور داسپور، درېمه د خاصي لاهور ښار او څلورمه
 د لاهور د قبضي دپاره د ضري ورت په وخت متعين
 او مقرر شوه. د لاهور او دريايي ستلج تر مېنځ
 ټول كلي لوټ تالان شول او وسوزېدل. د لاهور
 حاكم سيد اسلم او د هغه مورستيال سړي محمد تقی

مونسى بيگ، حاجى سيد اسماعيل، سيد عنايت الله او
 ملا پير محمد يي په مزاحمت ودرېدل. ساگر نه
 تر ما بنامه جنگ وشو. نوفر يق بن کينې يوه هم شکست
 و نه خورو. سيد اسلم د لاهور قلعه کينې محصور شو
 او سکهانو د لاهور خوا و نشا. ټول کلی تاخست و تاراج کړل.
 د جالندهر د و آب سکھان هم منظم شول او د
 شمس الدين ا قغان خلاف راپورته شول. شمس الدين
 افغان هم د جهار اعلان وکړ او په زرگونو پښتانه
 شاه نرلمی د سکه خلاف د ده ملا تر شول. شمس الدين خان يو
 لوي لښکر څخه سلطان پورته د سکهانو خلاف په
 جهاد راروان شو او په ۱۲، ۱۳ کتوبن ۱۱۶۱ يي دوى څخه
 يو زبردست جنگ وشو. سکھان فرار شول. نو څو ورځې
 پس د جالندهر د و آب په علاقہ د دوى سرگرمي بيا
 تېرې شوې. شمس الدين خان، بهادر شاه نه ا مباد
 طلب کړو. بادشاه اجمير نه پنجاب پلوراروان شو
 هغه زين الدين احمد خان پسر بهادر خان داؤد زى د
 سرهند او کوکلتاش خان د سونى پت حاکمان مقرر کړل.
 د جالندهر د و آب صوبيدار شمس الدين خان چې
 د بهادر شاه د سرهند په لور را تگنه خبر شو. نو
 سرهند پلوروان شو. د هغه وراړه او د شاهي هراول

دستی مشر اوسر داربایزید خان افغان ہم پانی ت
 نہ سرھند تہ را ورسپد و۔ د مغل منصبدار محمد امین خان
 خواہش چچی دسرھند د قلعہ د فتح سھرہ پہ خیل سر
 وتری۔ خود محمد امین خان او دھعہ د مغل لنبکر
 رارسپد ونہ اکاھو دفعہ قلعہ پستون سردار

شمس الدین خان قبضہ کرپی وک۔ د شمس الدین خان
 پہ دچی رویہ محمد امین خان سخت غصہ شو او بارشا
 دھعہ پہ شرارت شمس الدین خان دجالندھرب
 صنوبیداری نہ مخزول کرو او دفعہ علاقہ بیجی د
 لکھی ٹنکل توحید ارعیشی خان مومند تہ حوالہ کرہ
 کھتیبہ لعل داواقعات داسی بیانوی :

”جب بادشاہ یلغار کرتا ہوا پنجاب کو آیا۔ توفیروز خان
 میواتی و ہسابت خان سپہ سالار بمعہ فوج جہاز سکھوں
 کی سرکوبی کو آگے روانہ کیا گیا۔ بازید خان افغان ساکن
 تصور فوجدار کو ہجوں جو پانی پت میں مقیم تھا۔ اور
 شمس الدین خان برادرزادہ اُس کا جو دوآبہ جالندھر
 کا صوبہ تھا۔ دونوں اپنی جمعیت کیساتھ سرسند میں داخل
 ہوئے۔ اور بر باد شدہ رعیت کو بار دیگر اُن کے گھروں
 میں آباد کیا اور عیسیٰ خان مومند زمیندار دوآبہ جالندھر
 میں مامور ہو کر اس سرزمین کے انتظام میں مصروف ہوا

اس فوج کے آنے سے اجتماع سکھوں کا ٹوٹ گیا۔

بہت سے تو اپنے اپنے گھروں میں جا گھسے اور

دس رھندہ شکست نہ پس سکھان دلوہا کرہ

رمخلص پور) قلعہ تہ منتقل شول۔ بہادر شاہ دہندہ

بہاؤ کی رہا ندہ) پہ سرکو بی یوبل مغل سپہ سالار

دستم دل خان مقرر کرو۔ دستم دل خان ماتحت

یو پینتون سردار کم و ارخان او مغل بسکر د قلعہ محامہ

وکرہ۔ پہ ۱۰ دسمبر ۱۰۶۱ ۱۹ شوال ۱۱۲۳ ھ دلوہا کرہ

پہ مقام زبردست جنک و شو۔ سکھانو شکست و خورد

پہ نہر کو نو قتل شول او د پڑ کر قتل شول۔ نویندہ پڑ کر

د مغل سپہ سالار منجم خان پہ کوتاہی او غفلت د

شپہ پہ تیارہ کینی پج و تو۔ او د غسی د بہادر شاہ

فوج کشی ٹخہ سکھان نپیل اصلی وطن ماجھہ ٹخہ محدود

شول۔ دستم دل خان مغل سپہ سالار د کم و ارخان افغان

کامیابی بہادر شاہ تہ خیلہ کارنامہ ظاہر کرہ او پہ ۱۱ دسمبر

۱۰۶۱ ۲۰ شوال ۱۱۲۳ ھ بی بی دلوت مال بی شہاڑ سانہ سامان

اوسکھ اسیوان د بہادر شاہ خدمت کینی پیشی کرل او

بادشاہ نہ بی بی قسا قسم مراعات حاصل کرل۔

پہ ۴ جون ۱۱۷۱ء کجیوں فوجدار بایزید خان افغان
 او بندہ بہراگی ترمسٹم دبہرام پور پہ مقام یو جنگ
 و شو۔ دغہ جنگ کیتی بایزید خان او دھغہ ترہ شمس الدین
 خان شہیدان شول۔ او بندہ بہراگی خیل ختم او ورک
 جثیت ترہ حدہ دوبارہ قائم کرو۔

دسکھانو دغہ جعلی گورو بندہ بہراگی پہ ۱۷ ستمبر
 ۱۱۷۱ء (۱۱۲۷ھ) گورداسپور د محاصرے دوران خیل
 یولوئی لیکر خفہ گرفتار شو۔ او داتھول گرفتار سکھان د
 صوبیدار لاهور عبد الصمد خان پہ لوراروان کرے شول
 او د لاهور پہ بانمار کیتی پابند سلاسل و گرنوے شول
 سید محمد لطیف لیکھی۔

د بایزید خان افغان صوبہ دار سرھند جسے
 مزار پڑھنے کی حالت میں ایک کھمبہ باز سنگمہ نام نے مارا تھا
 اُس کی بھی یوم شہید کے روز اپنے کوٹھے پر غم و غصہ میں
 کھڑی تھی جو نہی یہ جماعت سکھوں کی نکلی۔ اُس نے لوگوں
 سے اپنے لپسر کے قاتل کو پوچھا۔ لوگوں نے بتایا کہ باز سنگمہ وہ
 چلا جاتا ہے۔ اُس نے کوٹھے ہی پر سے ایک تپھر لسیا تان کر
 مارا کہ باز سنگمہ کی روح پرواز کر گئی۔
 بندہ بہراگی د بادشاہ پہ حکم دھلی کیتی پہ ۱۹ جون ۱۷۱۶ء قتل شو۔

یوه جائزه

د پشته پرکاش مصنف لیکي :
 « مال دولت او جاه و حشمت کوروانک نه
 اتلش میله لرې وو. کوروانکد نه نهه میله
 دکوروا موداس دکور دروازي ته او دکوروا
 دامناس پنبوته راورسېد و کوروا رجن راپوژ
 کړو او خپل بیې کړو»

د کوروا رجن بی ۲۸۸۲ زی دولت کوروا هر کو بند پکار
 راوست. یو منظم فوج یې تیار کړو. د شاه جهان مغل
 لښکر څخه و جتکېد و کوروا نشو. خو د حضرت میان میړ
 په سفارش خلاص شو. دکوروا هر رایې او کوروا
 هرکتن سیاسی جد و جهد څه خاص اهمیت نه لره .
 البته اورنگ زیب چې کوروا تېخ بهادر قتل کړو. نو

سکھانو د انتقام يو مسلح جد و جهد شروع ڪيو ڪيو ڪيو
 ڪو بند سگھو ڏيکاريو ۽ غرو نو په پناه ڪاه ڪئي په فوجي
 تر بيت آراسته ڪرڻ. او يو داسي جنگجو، خالصه دل، بي
 نيار ڪروچي بنده بھراڻي، دغه فوجي قوت د انسانيت
 په قتل عام استعمال ڪيو او دومره نريات مسلمانان
 بي شهيدان ڪرڻ چي ڊچنڪ پنخان دور بي بي تازا ڪيو.
 د دهلي اولاهور تر منڻ بي ڊ دهشت او بربريت هغه مظاهره
 و ڪيو چي ڏهند په سيمه تر دغه وخت نه وه شوپي. د
 فرخ سير په زمانه حڪومت عبدالصمد خان صوبيدار لاهور
 بنده بھراڻي گرفتار ڪيو. او د بادشاه په حڪم ۱۷۱۲ ڪئي قتل
 شو. نو د بنده بھراڻي د قتل و غارت، رهزني، ڏاکه ماري او
 لوٽ تالان نتيجه دا شو چي سکھان مال دار شول او دغه
 دولت مند سکھان نو خپل نوکران او غلامان وساتل. او
 د بنده بھراڻي په قتل ٿي زمانه ٽپره نه وه چي د
 ۱۷۳۰ء فواو شا دوئي خپل ورکوٽي ورکوٽي رياستونه
 قائم ڪرڻ. تازه ڪئي يو بل تخه وٺي ڪيڏل نو اڻ ڪار په
 دوو غتو پرغو بد ڪر ٿي به: مشران - دل = فوج) او
 تارونه دل د ڪشرانو فوج) ڪئي وٺس شول. د
 مشرانو ڪار تنظيمونه قائم ڪرڻ. تانچي جو ڪرڻ او د ٻين
 ته سزا و رکول وو. د ڪشرانو ڪار جنگ او د امرتسر حفاظت ڪرڻ.

وو۔ بیا دغه دوه دل په دولس مثل کښې وپش شول یعنی
دولس خاندان، مثل یادی پچور داووتی

(۱، بهنکی رامرتسر۔ لاهور) (۲، رام کپھیون (لاهور)

(۳، کهتیر لاهور) (۴، نکیون لاهور) (۵، آپلو وال

لاهور) (۶، بویا دی لاهور) (۷، نشان واله رایتاله)

(۸، فیض الله پو رجالندهر دوآب) (۹، کروپی

رجالندهر دوآب) (۱۰، شهید بهنکی (پیتیه) (۱۱، پهلکی

(پیتیه) (۱۲، سرچک کوجیرانواله)

د نادرشاه په حمله ۳۹ < ۶۱ د مغل سلطنت زحمت نجات

کوزورشواولکه د شیعہ مغل منصبدارانو سکھ سردارانو

هم دې نروال پذیرمالت نه پوره پوره فائده پورته

کړه۔ احمدشاه ابدالی د جهاد په ذریعہ ۶۱ < ۶۲ کښې د

پانی پت په میدان دکن د مرهتہ هندوانو قوت

تکړې تکړې کړو۔ او د پنجاب په نر مکه یې هم

دکم ذات هندو نوے مذہبی روپ « سکھ » د باؤ

کړو۔ خود سکھ قوم د گورو کوپند سنگھ د جنگ طریقہ

کارپکار راغلو یعنی احمدشاه ابدالی چې به د پنجاب

میدان ته را کوز شو نو دوئی به غرونو کښې پت شول

خود هغه په واپسی به بیا را بهر شول او قتل و نجات

به یې شروع کړو۔ تپور شاه او نرمان شاه

فتو وار د سِکھ خلاف پنجاب ته راغلل. خودوئی دوار پڙ
 د پنجاب په سیمه امن و امان قائم نه کړې شو. اخیږ
 کار د سِکھ یوه ډله بهنکی والا د لاهور په قبضه کباب
 شول او ۱۷۹۹ پورې د وئی د لاهور حاکمان وو. چې
 هم په دغه کال د سکر چکیه ډلې مشر سردار رنجیت
 سِکھ د کهنیه ډلې په امداد لاهور قبضه کړ او د
 بهنکیانو واک اختیار کړل. تڅخه مخدود شو چې
 وروستور رنجیت سِکھ د غلته هم د وئی اقتدار ختم کړ
 وائی چې رنجیت سِکھ تڅخه د لاهور په قبضه کېږي
 د باغبان پورې میان کانونو د بهنکی سردارانو خلاف
 مرسته وکړه او د دې فاندان میان محمد شفیع
 میان شاه دین او د مسلم لیک شهرت یافته باغی
 بیگم شهنواز وروستو په لاهور د انگریز حکومت
 په قیام کېږي هم د پرامداد وکړو.

رَاجِحَتِ سِنکھ

ڏاڙنگ نواب په نرمانه حڪومت ڏکوجرانواله
 په سکرچڪ نوھي کلي کني يو کم ذات ھندو ٻڌھول
 جي ڏسکھانو ڏکامياڻي نه خبرشونو هغه ھم سڪھ
 منڌعب قبول ڪرڻ اوڏ بجرمانه ذهنيت مالڪ ٻڌھو
 سنکھه په ڏاکو اورھزفي خيل فاص نوم پيدا ڪرڻو
 ڏڏا ڏمرگ نه وروستو ڏڏا نروڻي نوده سنکھ ھم
 نربردست رھزن او ڏاکه مارو- خو ۵۸ ڪني ڏ
 فېض الله پور ڏکپور سنکھه په امداد ڏر وھپکندي
 ڏھيلي دوران قتل شو.

ڏنوده سنکھه په وفات ڏڏا نروڻي چرت سنکھ
 جانشين شو. ڏڏا ڏدغه وخت دوه مشهور ڏلوبھنگي
 او آلواله بالمقابل خيل يو سکرچڪ مثل يادله تياره
 ڪرڻ او په ڏاکو اورھزفي بي زبردست شھرت

حاصل کرو۔ په اېمن اباديې حمله وکړه او کافي اسلحه يې قبضه کړه. د احمد شاه ابدالي حاکم لاهور خواجه عبیدالله (عبدالخان. عابدخان) د دده خلاف په گوجرانواله فوج کشي وکړه نو د دغه فوج کشي څه خاص مقصد ترسره نه شو. او د چرټ سنگه فوجي طاقت په اضافه شو. ده وزيرآباد، پند دادن خان، سيالکوټ فتح کړل او عن چي د رها س رجهلم، قلعه يې هم واکړه شا ابدالي فوجدار نورالدين افغان نه قبضه کړه د بهنکي دې سکهان چي د دده د فتوحاتو نه خبر شول نو د دده په مخالفت راپاسېدل او د جېون و حکمران رنجيت ديو څخه ۱۷۸۱ کښي د يو جنگ دوران قتل شو. د دده په قتل د دده لس لس کلن مروچي مهان سنگه جانشين شو دے چي لږ لويې شونو د رها س قلعه يې سردو باره نورالدين افغان نه قبضه کړه.

۱۷۸۰ کښي يې د پښتون حاکم پير محمد خان خلاف په رسول نگر حمله وکړه پير محمد خان افغان يې مزاحمت وکړو خو شکست يې وخورو او قلعه کښي محصور شو. مهان سنگه ورڅخه د "گرنه" په پاڼه د صلحي شرائط فېصله کړل خو هغه چي ښکته د قلعه نه رابهر شو نو مهان سنگه گرفتار کړو او بيا يې

شہید کرو۔ رسول نگر دَمَہان سنکھ پہ قبضہ شو او
 د رسول نگر نوم بیہ پہ رام نگر بدل کرو۔
 مہان سنکھ د پستو پہ یوہ بلہ خاص علاقہ علی پو
 ہم قابض شو او د دغہ خای نوم بیہ اکال کرپہ
 کپنو دو۔

مہان سنکھ د خیل پلاری پت سنکھ د انتقام پہ
 غرض پہ جموں حملہ و کرپہ۔ د جموں راجہ برج دیو
 بیہ مقابلہ و کرپہ نوشکست بیہ د نور و او مہان سنکھ
 پہ جموں قابض شو۔

مہان سنکھ ۱۷۹۲ء کبھی دریائی پنجاب نہ واوڑید
 او د بھنگی مثل پہ کجرات بیہ حملہ و کرپہ۔ خو د
 معاصرہ دوران قتل شو۔

د مہان سنکھ د قتل نہ وروستو د ہغہ د چیمپک
 پہ و باتیلے بد شکل او د خرابو دانو د مرض پہ
 سبب پہ یو سترکہ پوند دولس کلن ناروئی نجات
 سنکھ رپدائش ۱۷۸۰ء جانشین شو۔

۱۷۹۶ء کبھی د شاہ زمان پہ پنجاب د حملی دوران
 لکہ د نور و سکھانو دے ہم محنکل تہ و تبتہد و
 او د غلتہ پت شو۔ ۱۷۹۸ء کبھی پہ لاهور د دویم
 وار قبضی دوران ہم رنجیت سنکھ لکہ د نور و سکھانو

مُشکل ته فرار شو او نمر و نو کښي پټ شو. شاه زمان د
 مرزا محمود په هرات د حملې په خبر ډېر په تيزه کابل ته
 روان وو چې دريايي پښاب ته راوړسېد او نو د غلته
 د نريات سپلاډ په وجه د ده ټوټو پي ډوډي شوي
 خو د وخت د کمي په سبب هغه ته د دغه ټوپو وونښکل
 مشکل وو او دغه کاريې بلي موقعي ته پرېښودو.
 درنجيت سنگه او د هغه ښکله ملگري چې خپل کمين گاه نه
 راووتل. نو د شاه زمان د ټوپو ډوبېدو په واقعه
 خبر شول. هغه دغه ټوپي درياب نه را بهر کړي او
 شاه زمان ته يې ولېږلي. شاه زمان د رنجيت سنگه
 په دې کار دومره خوښحال شو چې هغه يې د لاهور
 حاکم مقرر کړو. خور رنجيت سنگه د پاره د لاهور حاکميت
 څه آسان کار نه وو. ځکه چې لاهور او نوره پوست علاقه
 د تيمور شاه د زمانې راسې عملاً د دې بهنکي سردارانو
 گوجر سنگه، لهنه سنگه او سوبه سنگه تحت وه او دې
 وار هم چې شاه زمان کابل ته واپس شو. نو د دغه درې
 ښکله سردارانو زامن صاحب سنگه ولد گوجر سنگه
 جيت سنگه ولد لهنه سنگه او مهر سنگه ولد سوبه سنگه
 په لاهور قابض شول.

رنجيت سنگه پنځوليثت نراره ښکله لښکر څخه کوچرانغا

نه لاهور پلو روان شو. د لاهور مسلمانانويي د شانمان
 د فرمان په وجه جاني او مالي امداد وکړو او د مسلمان
 رعایا خصوصاً د مهر محکم الدين په امداد او کومک جوړي
 ۱۸۹۹ کني په لاهور قابض شو او بهنګي سرداران فرار
 شول. د لاهور قبضه د رنجيت سينګه د اشد فتوحاتو
 پېش خېمه ثابت شوه. ۱۸۰۱ کني يې سيالکوټ قبضه
 کړو او د جمون راجه يې په اطاعت منود و مجبور کړو
 د کجرات بهنګي سرداري يې هم اطاعت و منود او د پنه
 پس يې اکال کړه هم خپل سلطنت کني شامل کړو.
 اپرېل ۱۸۰۱ کني رنجيت سينګه مان د پنجاب مهاراجه
 اعلان کړو.

اپرېل ۱۸۰۱ کني رنجيت سينګه په قصور حمله وکړه
 د پنجاب په سيمه قصور د پښتونويو مضبوط کړه دو. د
 قصور پښتون سردار نظام الدين خان يې زبردست
 مزاحمت وکړو. خوشکست يې و خورو او په اطاعت
 منود و مجبور شو. د نظام الدين افغان په دې حرکت د
 قصور پښتانه خفه شول او د هغه خلاف فارادپور ته
 شول. نظام الدين افغان يې قتل کړو او د هغه نارويي
 قطب الدين افغان يې د قصور حکمران مقرر کړو
 د قطب الدين افغان او رنجيت سينګه تر مېنځ فوري ۱۸۰۰ء

کینی جنگ و شو۔ قطب الدین خان شکست و خور و او
 پہ صلح مجبور شو۔ رنجیت سنگھ پنتون ریاست « قصور »
 خیل سلطنت کینی شامل کر و او قطب الدین افغان د
 دریائی ستلیم بلہ غارہ ممد و تبا علاقہ کینی پناؤ خستہ
 او عارضی طور د غلتہ مہشتہ شو۔ د اوسنی قصور پہ
 علاقہ د شہزادگانو کورنی خیل تعلق حسین خان
 لوہشکی خفہ بنائی ۔

د قصور د معاصری اونتہ دوران د رنجیت سنگھ
 بی سرہ سیکھ لیکر د زبردست بربریت، درندگی او قتل عام
 مظاہرہ د کرہ۔ نہ کو نہ پنتانہ مسلمانان شہیدان
 شول۔ د ہغوئی ننک ناموس لوٹ او برباد شو او د
 قصور پتولہ آبادی د اور خوراک شوشہ۔ د قصور پہ
 واقعہ کھنیہ لعل لیکھی :

« لوگوں کے بدن کے کپڑوں تک سکھوں نے اُتار لئے
 عورتیں ننگے سر اور ننگے بدن، ستر سے بے ستر ہو کر باہر
 اپنے آپ کو چھپاتی چھرتی تھیں۔ مگر کوئی جگہ امن کی
 نہیں ملتی تھی بہت سی اشراف عورتیں جنہوں نے
 کبھی بیگانہ مرد کی صورت نہیں دیکھی تھی اپنے ہاتھ
 سے چھانسی لیک کر گئیں۔ کئی جاہات میں کود پڑیں ۔
 ..... بہت سی جوان عورتیں، لڑکیاں اور لڑکے سکھوں

نے شہر سے پکڑ لئے اور غلام بنانے کے ارادہ پر پاس رکھ لئے ۱۱

”افغان رئیس کاکل مال و منال، ہاتھی، گھوڑے
زیورات، جواہرات، لمبوسات، مکلف فرش فروش خیمہ
وغیرہ لاکھوں روپیہ کا مال ہمارا جینے کا ہاتھ لگاۓ

رنجیت سنگھ کے قصور دہشتنوں خلاف پہ کامیابی دومرتبہ
در شوچی مارچ ۱۸۰۷ء کینی بی بی دجھنگ چینوٹ پہ پستون
سردار احمد خان سیال حملہ و کرہ احمد خان سیال بی
زب دست مزاحمت و کرپو خور و خیل ہند و رعیت پہ
سائرش بی بی تسکت و خورپو او پہ صلح مجھو ستو۔

رنجیت سنگھ دجھنگ چینوٹ کے فتم جوخت و روستو
۱۸۰۷ء کینی دملتان سد و زعی پستون حاکم نواب مظفرخان
خلاف فوج کشی و کرہ تو د نواب بہاول خان واپی بہاولپور
پہ ذریعہ صلح و شوشہ اور رنجیت سنگھ کے خراج پہ وصولی
راضی شو۔

رنجیت سنگھ پہ یکم فروری ۱۸۱۰ء جعفرخان بلوچ نہ
خوشاب اور فتم خان بلوچ نہ پہ ۱۰ فروری ۱۸۱۰ء ساھیول

قبضہ کرو۔

پہ ۲۵ فروری ۱۸۱۰ء ٹی دوبارہ پہ ملتان حملہ
وکرے۔ دسکھ لینگراونو اب مظفرخان ترمبٹ جنگ و شو
خو اخبار کارنو اب مظفرخان افغان دخراج او تاوان جنگ
پہ ادا ٹپکی صلح شو۔

۱۸۱۶ء کبئی رنجیت سنگھ بیاپہ ملتان حملہ وکرے او
دخو او شاتولہ علاقہ یی پی تاخت و تاراج کرے۔ عن چي
اپریل ۱۸۱۶ء کبئی منکیرو تہ را ورسہ و۔ محمود کوٹ
لیہ، بہکری لوٹ تالان کرل او د منکیرو نواب شیرمحمد خان
(پسر نواب احمد خان) نہ ٹی خراج وصول کرو۔

۱۸۱۷ء کبئی د شہزادہ کھرک سنگھ تحت پہ خلورخل
سکھ لینگراپہ ملتان حملہ وکرے۔ اوٹاکن نواب مظفرخان
پسر شجاع خان سفدر جنگ دی وار بچہ ارادہ وکرے چي
اوس سکھ سرکار خخہ سم برابر جنگ لانامی دے ہغہ لکہ
دیونو پینتون د سکھ پہ مقابلہ کبئی میدان جنگ تہ
ور کو دانگل او زرگونو پینتونو خخہ یی پہ ۲ جنوری ۱۸۱۸ء
جام شہادت نوش کرو۔ د ہغہ در پی زامن شہنواز خان
شہباز خان او حق نواز خان ہم شہیدان شول۔

» نواب مظفرخان اور اس کے بیٹوں جیتجوں نے
تیس زنی کے تاریخی منظر ہرے کئے۔ لیکن ایک ایک کر کے

سب مارے گئے۔ نواب کے قتل ہونے ہی اس کی فوج

ہمت ہار گئی اور کھوئے قلعہ پر قبضہ کر لیا۔

دیجیت سنگھ، ملتان، خان کپڑہ، مظفر کپڑہ، اد

شجاع آباد وغیرہ د نواب مظفر خان تہولہ علاقہ تحصیل سلطنت

کبھی شامل کپڑہ۔

شجاع و زین شجاع و حاجی امیر ملتان زرے مظفر

بروز میدان بیخ و بازو چم حملہ آورد چوں غضنفر

چوں سُرخ رُوشد بہ سوئے جنت بگفت رضوان .. بیا مظفر،

د نواب مظفر خان سدوزی دودہ زامن نواب

سرفراز خان او نواب ذوالفقار خان شروندی پاتی شول

سکھانوکرتا دلاہورتہ بوتلل۔ د نواب سرفراز پتہ ایماء ددوئی

یو ذاتی منشی شیر محمد نادر د نر بدتہ الہیاریہ نوم یو کتاب

تحریر کرو چچا د دچی پینٹون کورنی مفصل حالات پہ دغہ

تلوخی کبھی درج دی۔

” ۱۸۲۱ء کبھی سپون مل د ساکھ سلطنت د ملتان کورنر

مقرر شو۔ ۱۸۲۴ء کبھی د سپون مل د مرگ نہ پس د غغہ

نروچی دیوان مل راج ۱۸۲۴ء تا ۱۸۲۸ء د ملتان کورنر وو۔ فقہ

د انگریز خداف ۱۸۲۸ء کبھی زبر دست جنکونہ و کرل نوشکست

بیا و خور و او انگر کلاریہ ۲ پینورعی ۱۸۲۹ء انگریز سرکار

ملتان پہ تحصیل سلطنت کبھی شامل کرو۔ د سیکھ سلطنت پہ

د د مَلتان پښتنو قبيلو ځا کوانی، یادوزی، سدوزی،
 ترین او بابر قبائل د نواب سرفراز خان بن مظفر خان په
 وینا او پیغام د انگریز حکومت په مرسته د درېدل د دې
 قبائل غلام مصطفیٰ خان ځا کوانی، غلام سرور خان ځا کوانی،
 صادق محمد خان یادوزی، فوحد ارخان علی زوی، غلام قاسم خان
 علی زوی، د انگریز سرکار په زمانه کې په اهم عهد و ماور و؛

Imperial Rule in Punjab by J. Royal Roseberry

Page 100

شهزاده کهرک سینګه د ملتان د فتح نه وروستو
 ستمبر ۱۸۱۸ کې په یلغار او تاخت و تاراج تر منګیره
 دا ورسېد و. شیر محمد خان نه یې خراج و وصول کړو
 او لاهور ته ستون شو. ۱۸۲۱ کې منګیره سیکه
 سلطنت کې شامل شوه د غسی ۱۸۲۷ کې د نواب شهنواز
 پسر شیر محمد خان خلاف کاروائی و شوه. سیکهان په ډیره
 اسمعیل خان قابض شول او بنون هم تاخت و تاراج شو.
 د منګیت سینګه په ملتان متواتر حمله د ملتان او مظفر
 تاخت و باخت او د ډېې سره سیکه لښکر لوت تالان او قتلان

له د نواب مظفر خان په نوم آباد ښار مظفر کره،
 د شجاع خان په نوم آباد شجاع آباد.

د نواب مظفرخان افغان مسلمان کارنده، کاشتکار اور عیت د
 محفوظ مقامات او پناه کاه په تلاش مجبور شول. د دوی
 یو لویې اکثریت د دېړه اسماعیل خان په علاقه آباد شو.
 او پښتو د اسلام او مسلمان په ناطه او ورشته د دوی
 هرقسم امداد او کومک خپله دینی فریضه وگڼله -
 دغه فرمان د غلته د شاه افغانستان نمائنده دیوان مالک اچي
 وو. نو ۱۸۲۱ کښې سیکه بنکر په درایم ځل په منکره
 حمله وکړ او د منکره د قبضې نه وروستو دریاچي
 سینده نه را پورې وتل او دېړه اسماعیل خان یې قبضه
 کړو. دیوان مالک اچي معزول شو او د منکره نواب
 شېر محمد خان د دېړه اسماعیل حاکم مقرر شو او منکره
 د مان کورلار) سیکه سلطنت کښې شامل شوه.

تاسو کورچي چې نن د دېړه اسماعیل خان په علاقه
 کښې شمېر سرائیکی باشندگان آباد دی. څوک چې د
 سیکه قوم د بربیت، درندګۍ او بهیمیت نه دلته په هجرت
 او پناه اخیستو مجبور شول. د پښتنو کمال مهانداری او
 صفات پښتونولي وگورئ، چې د نواب مظفرخان
 افغان او نورو پښتنو حاکمیت که هر څو د مکتان او
 مظفرګره په علاقه ختم شو. نو د اسلامي جوش و خنداې
 تحت نن هم سرائیکیان او پښتانه بکه د دوی وروښو

په يو علاقه اوسى او د يوبل په غم او درد شريك
 دى ۱۸۴۵ء، ۱۹۰۱ء او ۱۹۱۱ء د مردم شماری مطابق د غلته
 پښتونو نه علاوه اروړه، اټوان، بلوچ، بهاتيې، برهن، گكهر
 گكهر، كوركمر، جات، كشميرى، كهترى، نعل پراجه، تړپښ
 راجپوت، سيډ او سټيچ وغيره نسلونه آباد دى - د
 ډېره اسماعيل خان نيار $\frac{۱۸۸۱}{۵۸۹۳}$ كښې جام اسماعيل خان هوت
 آباد كړې دے چې د ملتان د حاكم سلطان حسين ننگا جاکړر
 او د منگيره او ډېره اسماعيل خان نواب و حاكم وو.

رنجيت سنگه د درياڼې سيند ه او درياڼې ستلم تر مېنم
 آباد پښتون مسلمان رياستونه باڅي ختم او نېست راوړد
 كړل - په زرگونو پښتانه مسلمانان شهيدان شول او
 د هغوى جاگيرونه او رياستونه بېكه سلطنت كښې شامل
 شول. د پنجاب په سيمه بهاولپور يوداسې مالدار مسلمان
 رياست وو چې بهاول خان او د هغه زوي صادق خان د
 دنجيت سنگه د بېكه خالصه دل د دهشت كرده نه هروار
 د ډېر لوڼې خراج په ادا بېكې محفوظ وساته. او چې اگست
 ۱۸۳۲ء كښې د سيند ه په سيمه انگرېز سفير ليكزنډر بونس
 د رنجيت سنگه ملاقات ته راوان وونو د بهاولپور نواب
 انگرېز سركار څخه د دوستي او الحاق عهد و پيمان
 و كړ او رنجيت سنگه نه يې د وڼارمې او نفرت اظهار وكړ.

د رنجیت سنگھ د بربریت او درندگی نتیجہ دا شوہ
 چي د دریا ئي ستلج پہ بلہ غارہ پراتہ بپشتر سیکھ
 ریاستونہ مجبور شول چي انکر پسرکار خخہ د دوستی اتقا
 عہد و پیمان و کړی - د دریا ئي جمن او ستلج نومئ د
 فبروز پور، جنبد، کیتھل، فرید کوت، نرائی کپہ
 نابھہ، ملیر کویتلہ او پتھیالہ وغیرہ ریاستونو حلمانو
 انکر پسرکار خخہ د شمولیت، اطاعت او الحاق اعلان
 او درخواست و کړو. انکر پسرکار رنجیت سنگھ دې
 تمول واقعات نہ خبر کړو. رنجیت سنگھ دې ته بالکل تیار
 نہ وو چي انکر پسرکار خخہ دریا ئي ستلج حد
 فاصل مقرر کړي حکم چي د سیکھ دولس متلونو یادونہ
 شپږ دې د دریا ئي ستلج پہ بلہ غارہ تر دھلی قابض
 وې. او د غسې د هخه د غظیم سیکھ سلطنت او د پنجاب
 پہ نوم د یوریا ست د قیام پہ منصوبہ کني د پرلو ئي
 فرق راتلو. خور رنجیت سنگھ د انکر پز طاقت او قوت نہ پہ
 خوف او ویرہ وو او د دې ویري پہ سبب د سنده سیمہ
 د هخه د بربریت نہ محفوظ پاتې شوه. او انکر پسرکار

له د سنده پہ سیمہ د خیدرآباد، بنار بنیاد د احمد شاہ ابدالی و سرائیې

غلام شاہ خان ایتورکے وو:

پي دڻه مزاحمت ۱۸۳۷ کي کي قبضه ڪرڻ ۽ ۱۸۰۹ء دڻه فاصل
 او مستير متڪاف ترمينج ۾ ۲۵ اپريل ۱۸۰۹ء دڻه فاصل
 متعلق يوه معاهده لاسليڪ ٿيو ۱۰ دغسي ۱۸۰۹ء انگريز سرڪار
 يولوئي بسڪو ڊڪرنل ڊيوڊ ڪرلوني تحت ڊ درياڻي ڄمنا ڊ
 غاري نه ڊ درياڻي ستلج غاري پتھيال ته منتقل ٿيو
 او ڊ ڊ هيانه به مقام يوه چاوتھي تعبير ٿيو.

واڻي چي انگريز سفير مستير متڪاف ڻه دهلي نه
 اٿه سوه شيعه مسلمان سپاهيان ۱ مرتسرتھ راغلل. هڻوئي
 ۾ لٽم جرم ڊ تعزيي اوڏو الجناح جلوس تيار ڪيو اوڏو ۾
 به شان و شوڪت ڊ مرتسرتھ سارنه به جلوس داووتل -
 سڪهانوچي دا حالت ڪوليد و نوڪ هڻوئي خلاف ڊ ڪال اڪال
 ۾ آوانا دا غونڊ ٿيو. ڊ دوايو ڊ لوترمينج معرڪه وٺو
 ڊ پرڪسان قتل ٿيو. نوڪ رنجيت سنگھ ۾ مداخلت ۾ من قائم
 ٿيو. او مهاراجه انگريز سفير نه ڊ معافي خواهسڪار ٿيو.

ڊ ڊاڻي بهادر ديوان چند ۾ بهراڻي مطابق:
 ” رنجيت سنگھ خپل سلطنت کي ملتا اوڪشير
 شامل ڪري. وڻي دامڪار چالاڪ حڪمران ستلج
 نه ۱ خواڏ هند انگريز سرڪار ڻه هڻم قسم
 گواخ ته تيارنه وو. او ڻه ڻه ڊ هڻوئي خاص

مخلص مرستیال حسابوؤ

مهاراجه رنجیت سنگھ پہ ۲۷ جون ۱۸۳۹ء مرٹشو
 دھغہ د وصیت مطابق دھغہ مشر ولجھد ناروچی کھرک سنگھ
 مهاراجه اوسر دار دھیان سنگھ وزیر اعظم اعلان شو۔ خو
 مهاراجه کھرک سنگھ دخیل پلار د وصیت برعکس خیال یو
 بنہ دوست چیت سنگھ وزیر اعظم مقرر کرو۔ د کھرک سنگھ
 نو پھیل د خالصہ دربار خاص افسران لکھ سندھیانوالہ
 سرداران، دھیان سنگھ، کلاب سنگھ اوسجیت سنگھ خفہ او
 ناراض شول۔ او د کھرک سنگھ خلاف بی بی سازشونہ
 شروع کرل۔ کھرک سنگھ بیمار اور نمٹور وو۔ نوپہ دی
 وجہ سندھیانوالہ سرداران د کھرک سنگھ معزولی
 او دھغہ د اتلشی کلن ناروچی نونھال سنگھ پہ ۸ اکتوبر
 ۱۸۳۹ء دیاد شاھی پہ اعلان کامیاب شول۔ سردار دھیان
 سنگھ وزیر اعظم مقرر شو او د کھرک سنگھ دوست
 وزیر اعظم چیت سنگھ پہ ۱۸ اکتوبر ۱۸۳۹ء قتل شو۔
 ۵ نومبر ۱۸۴۰ء ووچی کھرک سنگھ مرٹشو۔ نونھال سنگھ
 دھغہ کریاکرم (راسم تچھائر و تکفین) بنہ شان شوکت
 خخہ و کرو۔ نوھم دغہ ورج چی کریاکرم نہ والپس ریلو

نوڌ يونما وڀرپوسيده ڪورڊيوال پءُ دهه راپرپوتو.
اودے هم په دغه ورځ مرشو.

سردار دهيان سنگھ وزير اعظم سگھ سلطنت د
ڪهرڪ سنگھ نيٽه اوڌ نونھال سنگھ مورڌاني چانڊر
تخت نشين ڪرے. نوڌ خالصه دربار سرداران په دڀي
متفق شول چي د رنجيت سنگھ دوٽيم زوٽي مهاراجه
مقرر ڪرے. هتوٽي پتھاله نه شهزاده شير سنگھ
راوٽو نبتد او په ۱۸ جنوري ۱۸۶۱ء شهر سنگھ د سگھ
سلطنت مهاراجه اعلان شو او راني چانڊ ڪورڌيو
لويي جاگير په بخشيش اُمور سلطنت نه د شير شو.
د سلطنت په اهو عهد وڌ مسلسل تبديليو اثر
په سگھ لنگر نماخت زيات پرپوت. د سگھ بي سره
لنگر کني د بغاوت رجحاناتو تقويت بيا موند او سگھ
فوج شاهي شروع شوه خپله من مائي بيبي اُم غاڙ ڪرے
خپل يور پي افسان بيبي قتل ڪرل عن چي د پښتنو قاتل
اوڌ پلښور ڪورڌر او ڀٽو ڀٽه ڀر په ڪرانه جلال آباد
نه فرار شو. د مال دولت په حرص او لالچ ڀر سرداران
قتل شول. ملڪ کيتي افسان فرار شوه او اُخاڻڪار په
۱۵ ستمبر ۱۸۶۳ء مهاراجه شير سنگھ او وزير اعظم
دهيان سگھ قتل شول.

د سردار دهيان سينگه په قتل د هغه نروڼي هير سينگه
 د پاسېدو. لاهور يې محاصره كړو. د فوج باغي سران
 لهته سينگه او اجيت سينگه يې قتل كړل او په ۱۸ ستمبر
 ۱۸۴۳ يې د رنجيت سينگه مشرې كلن زوڼي د لپ سينگه
 مهاراجه اعلان كړو او پخپله وزير اعظم شو. خو
 هير سينگه ولد دهيان سينگه د خپل فوج په حمايت تلم
 و تشدد اغانيز كړو او د سردار كلاب سينگه په وساطت
 يې د رنجيت سينگه يو بل نروڼي كشمير سينگه قتل
 كړو. د هير سينگه په دې نازېبا حركات عوام بدظن
 او متنفر شول او د دغه خلاف راپورته شول. هير سينگه
 چې حالات خپل خلاف وليدل. نومال و دولت يې
 راغونډه كړو او فرار شونځو د مهاراجه د لپ سينگه
 ماما جواهر سينگه يې تعاقب وكړو هغه يې گرفتار
 كړو او په ۲۱ ستمبر ۱۸۴۴ يې قتل كړو. او
 جواهر سينگه خپل ځان وزير اعظم اعلان كړو. هغه د راجه
 كلاب سينگه ناظم كشمير خلاف فوج كشي وكړه. خو
 كلاب سينگه معافي و غوښته او اطاعت يې قبول كړو
 كلاب سينگه د كشمير نظامت نه مخزول شو او سپڼم
 امام الدين حاكم كشمير مقرر شو.

د مهاراجه د لپ سينگه معصومانه قيادت او د هغه

د وزير اعظم ماما جواهر سنگھ ظالمانه پاليسي پشاور سنگھ
پسر رنجيت سنگھ په بغاوت مجبور ڪيو. پشاوره سنگھ
لاهور نه اٿڪ پلو فرار شو او په اٿڪ قلعه قابض شو
سردار جواهر سنگھ ڪڍهه په تعاقب سردار چتر سنگھ
مقرر ڪيو. چتر سنگھ ستمبر ۱۸۴۵ء په اٿڪ قلعه قابض
شو او پشاوره سنگھ بي قتل ڪيو.

د پشاوره سنگھ ڪٽل نه چي سگهه ٺيڪر خبر شو
نو د جواهر سنگھ خلاف راپور ته شول. په ۲۱ ستمبر
۱۸۴۵ء بي بي جواهر سنگھ قتل ڪيو او د دليپ سنگھ د
ڏاڻي چندان په سفارش د هغي د ناجائز تعلق يو اشنا
لعل سنگھ په ۸ نومبر ۱۸۴۵ء وزير اعظم مقرر شو.

سردار لال سنگھ ليدل چي سگهه ٺيڪر قابو ڪئي
داو ستل گران ڪارڊي. هغه ڪميشنر ان سلطنت په
صلاح فيصله و ڪرڻه چي بي سره سگهه ٺيڪر په ٽه
طريقه انڪرپس سرڪار ٽنجهه په جنگ آماده اوتيار
ڪري. د انڪرپس سرڪار خلاف ڊپريه ٽيڊي سياست
او منظم سازش سگهه ٺيڪر داو پار وٺي شو او ٽپول
سگهان په ڊي ۱ شتھار چي

”انڪرپان ڪميشنر د سلطنت د پائمالی ۱۱

قبضي اراده لري۔“

شرائط من و عن تسليم شول. يونيم کپور روپي تاوان
 جنگ مقرر شوچي ڏيو کپور پي عوض انگ پزان ڏدر يائي
 ستلم او درياڻي پياس ترمينج ڏجانند هر دو آب په
 زرخيزه علاقه قابض شول. او پنځوس لکه روپي سور
 کلاب سنگه ادا کړي چي ډهنځي په عوض هغه ډکشمير و
 هزاره علاقه حکمران تسليم شو.

سردار کلاب سنگه که هر ټوکو شش و کپور چي
 ډکشمير واک اختيار ترلاس کړي. نو ډ شپږ امام الدين په
 مزاحمت ناکام شو. آخر کار ډم نگر پسرکار په امداد او کومک
 ډکشمير مالک او مهاراجه شو. دري خان، رحمت الله خان، عبداللہ خان
 او خون لال محمد وغيره مطيع شول. او سکه نوم مخه ډغداري اصلي
 صلہ وفا ئد چالاک مکار انسان سردار کلاب سنگه حاصل کړه.

ټوک چي نسل در نسل ډکشمير مالک او وراثتي
 جاگير دار شو. ډ ډه ډ مرک ستمبر ۱۸۵۷ نه ډ ډه ډه نوځي رنير سنگه
 والي پي کشمير شو چي ډ ۱۸۵۷ ډ جنگ انرادي دوران ډ
 انگر پسرکار نابردست هرستيال وو.

ډ ۱۸۵۷ ستمبر ۱۸۵۷ ډ معاهدې مطابق ډ ما شوم دليپ سنگه
 سکه رياست کني سره نري لارنس ډ لاهور چان نکلسن او
 هر برت اېل ورج ډ ډ پره جات او نيو بجارج لارنس اورينل
 ټپلر ډ پېنور مېر اېتيا ډ هزار چي او مستر هر برت

کا تک انگریز استہنت رہنے والا مقرر ہوا۔

۱۸۴۸ء کینیڈا پشاور، هزارہ فوجی سپہ سالار سردار
چتر سنگھ کا انگریزوں سے معاہدہ خلیفہ راپور تہ شو۔ ڈھراڑ
اتیک، پشاور سے خان آزاد حکمران کرو۔ ڈکابل ۲۰ میری دوست محمد
خان سے یہی پتہ دی (قرار ڈکابل ڈاؤنٹوئیٹوچی کہ مونڈا انگریز
پنجاب نہ بھر کرے نو ڈپشاور، ڈپڑا جات علاقہ بہ ڈامیر
کابل حوالہ شی۔ ڈامیر دوست محمد خان سیاسی کوتاہ اندیشی
وہ چی ڈسکھ دویم جنگ دوران سے پشاور قبضہ نہ کرو او
ڈیوکر ڈسکھ حکمران مرستیال شو۔ ڈپڑا چیتر سنگھ ڈپشاور پہ نظامت مامو
حینی انگریز مشیران گرفتار کرے او دومرہ قوت سے حاصل کرو
چی تر دیائی پنجاب قابض شو۔

۱ اور جب پشاور میں کچھ سپاہ نے بغاوت کی تو جنرل لارنس
اور اس کی ہم صاحبہ نے کواٹ میں سلطان محمد خان بارکزئی
کے پاس پناہ لی تھی۔ صاحب موصوف سلطان محمد خان کے
محسن اور آزاد کنندہ یعنی سر سہری لارنس کے بھائی تھے
سلطان محمد خان نے تنگ افغانی کو داغ لگا کر جنرل جارج
لارنس اور ان کی ہم صاحبہ کو بتاریخ ۳ دسمبر ۱۸۴۸ء
مکھوں کے حوالہ کر دیا، لہ

انگریز سرکارِ پنجہ د چتر سنگھ نومبر ۱۸۶۸ء، دسمبر ۱۸۶۸ء
 ۱۷ فروری ۱۸۶۹ء رجنگ گجرات (کینی نر بردست جنگون و شول
 خوشگھاتو شکست و غور و سردار چتر سنگھ او د هغه زو
 شیر سنگھ گرفتار شول او دراولپنڈی پہ مقام د انگریز
 جرنیل مخکنی گرفتار پیش شول۔ او انگریز سرکار د ۲۹ مارچ
 ۱۸۶۹ء دیوا شتھار پہ موجب سکھ سلطنت بعدہ شرقی
 افغانستان ضبط کرو۔

د مہاراجہ رنجیت سنگھ ایک یوپیاتی ناوٹی مہاراجہ
 ذلیپ سنگھ عیسائیت قبول کرو او انگلستان کی ٹی سکوت
 اختیار کرو۔ چچا اخبار کار پہ ۲۳ اکتوبر ۱۸۹۳ء موشو۔ او
 دغسی

د سکھوں کی جو حکومت دغا بازی اور ظلم و سفاکی پر قائم
 ہوئی تھی۔ اپنے باقی رنجیت سنگھ کے بعد چند روز بھی
 سلامت نہ رہی۔ لہ

د رنجیت سنگھ کے حالات سے معلوم ہوتا ہے۔ کہ باوجود
 دانائی اور دلاوری کی اُسکو زمانہ آئندہ کاکچھ فکر نہیں تھا۔
 اپنی زندگی تک نام کی بڑھانے میں ہر طرح سعی رہا۔ مگر
 ایسا انتظام کوئی نہ کر سکا۔ کہ بعد انتقال اُس کے کام آتا۔

انگ کی غریب اضلاع پر حملہ کرنے سے اُس نے ہیرت نقصان
 اُٹھایا۔ سوائے خراج زر کثیر کے ہری سنگھ دلاور سپہ سالار
 کا مارا جانا کسی اور نقصان سے کم نہیں تھا۔ اگر مہاراجہ مال کار
 کا سوچنا۔ تو اس کی ریاست کے واسطے انگ یعنی سندھ
 کا دریا، مغربی جانب معقول حد تکھی۔ اس نقصان کے
 سبب سے رنجیت سنگھ کا اپنا مقولہ ہے کہ ہری سنگھ
 میری گلہ میں اوستریوں کی ماہرہ پشاور، ڈالیا ہے۔

سِکھان اُوپِستانہ

دَپمورشاہ دَوفات نہ پس دَپِنتنوپہ سیمہ دَپاڑیا
 گِردی دور شروع شو۔ داہتہ دور دے۔ چھی دَپِنتنو دَ
 نہرگونوکلونو دَشان و شوکت، دَبد بی، بہادری او
 توتوب تاریخ ٹوکونوہ دَنتہ دَنتہ ختم اوپا نال
 شو۔ کہ یو ارنج دَ بہادرا و ٹوانمردیلا راجد شاہ
 ابدالی بزدل او شکی مزاج طبیعت نہو پتا بہوشاہ
 دَپِنتنوی و شان نہ نقصان ورسوؤ۔ نوبل پلو دَ
 ہتہ زامن خصوصاً شاہ محمود دَ دوئی دَ نساہی باعث
 شو۔ او دَپِنتنو دَ ساکھ او بہادری کہ تہ لہر دَ پر
 رَمق۔ او اترپاچی و نوہتہ دَ بارک نہا و سردارانو
 دَ لاسہ تباہ و برباد شو۔ دَہر قام دَ عروج او زوال
 تہ اَسباب او وجوہات وی۔ دَپِنتنو دَ کمال سبب
 کہ یو ارنج دَ دوئی توتوب، توریالتوب او ٹوانمردتوب
 یا دَ محمد غوری دَ انتظامی اصلاحات پہ اساس خاندان

غلامان د علاؤالدين خلجي په انتظامي دهانچه تعلق او
 سادات د بهلول لودي او سکندر لودي په انتظامي بندگيت
 بابر و همايون او د شېس شاه سوري په انتظامي کارکنان
 مغل خپل حکومتونه قائم و دايم کيرل نوبل پلؤ د دوی
 د زوال سبب د دغه اوصافا ضعف او کمزوری نه ده بلکه
 د دغه ترخوان بهادر پښتون واک اختيار او مشري د
 خه داسې بزدل او پست ذهن لالچی سرداران تر لاس شو
 چې د دوی وقار عزت او ننگ ناموس يې لاهو کړو. او
 آخر کار آنرا د طبع حریت پسند پښتون د سکه او انگرېز
 غلام شو او هغه قوم چې نوم نه يې د تيار لړنمېدله د خپل
 نوم نه متنفر او وېراره شو.

د دنیایه مخچې نومره جمهوري حکومتونه قائم دی.
 دغه جمهوريتي نظام نه ډېر کا هو د پښتنو هر بادشاهت
 د جمهوريت په اړانه ولاړ حکومت وو. د يو قبيلې خلق
 به راغوتله شول. خپل يو مشر به يې مقرر کړو. بيا د
 مختلف قبيلو دغه نمائنده مشران به جرگه شول او چې دغه
 نمائنده قبيلوي مشرانو به کوم کس خوښ کړو. د هغه تحت
 به جت کېدل. او د جنگ په ميدان کاميالي او کامراني نه
 وروستو به دغه مشر بادشاه شو. د پښتون قوم د نايکلی
 دستور «پښتو» په نژد «بادشاه» محض يو ايټي صلارو

دا اختیارات اصلی سرچشمه د پښتنو مشرانو دغه پالیمنت
 یا لویه جرگه وه. د بادشاه او مشرانو اختیارات د برابرۍ
 په بنیاد وو. د برابرۍ دا اختیارات نه بجا وراوړو کولی
 و پښتنو مشرانو په نردجرم وو. او د بادشاه خلاف بغاوت
 او نافرمانی وه. ابراهیم لودی (۱۵۱۷ تا ۱۵۲۶) یا اسلام
 سوری (۱۵۴۵ تا ۱۵۵۳) و غوښتل چې د پښتنو مشرانو
 مصلحت او مشورونه پوره وکړي. مضبوط مرکز قائم
 کړي او صرف خپل ذات نخه د بادشاهي ټول اختیارات
 منسلک کړي نو د هغوی خلاف د پښتنو نمائنده مشرانو
 بغاوت او سازش شروع کړو. چې دا ابراهیم لودی او
 اسلام شاه سوری د قتل باعث شول. د مضبوط مرکز او
 شهنشاهیت مرستیال بادشاه او د آزاد خیالی طبیعت
 حامی پښتون نمائنده مشرانو ترمنځ د دوو نظریو دغه
 جنک اکثر د پښتنو د بادشاهت د تنزل سبب لږیدلې
 و قبیلو د نمائنده مشرانو د حقوق پاسداری د
 هر بادشاه اولین فرض وو. مضبوط مرکز او د سلطنت
 ټول اختیارات یو کس نخه محدودیت د پښتون قوم د
 آزاد پښتد طبیعت او جمهوریتی مزاج خلاف وو د هغوی
 په نرد بادشاه د برابرۍ په بنیاد مشر وو. آقا یا مالک
 نه وو چې دوی یې غلامان یا نوکران شي.

پهلوی لودی د ۱۵۱۴ تا ۱۸۹۴ م. پښتانه سرداران
 خپل ملگری کتلی. هغوی تخه به یوځای لاندې په زمکه
 کتپاستو، یوځای به یې ورخه په وړی خورک. د
 نورولپښتنو مشرانو د آسونو نه به دهغه آس ښه نه وو
 چې کوم پښتون سردار به ختم شو دهغه کورته به ورغلو
 ټپکه او توره به یې دهغه مخکښې کښوده او ورته
 به یې ووی چې

«مانه که بل څوک دې ذمه واری دپارناسو
 ته ښه ښکاری هغه چوپ کړی او ماته یله
 ذمه واری کړی»

«اگر لائق نمیدانند این کار دیگر اختیار بکنند و ما را کار
 دیگر نمانند»

هغه آف دی آفغانان انډیا

از عبدالرحیم ص ۵۲.

سکندر لودی (۱۸۹۴ تا ۱۹۵۱) د پښتنو سردارانو
 په موجودګۍ کې په تخت نه کتپاستو. هرولپښتون سردار ته
 به اخوا ما د آس نه کوزېدو.

«برنیئر، چې دا د اوولسې صدی منځومانه موده کې
 هندستانه راغلی وو. هغه د پښتنو متعلق لیکي،

«د پښتون قوم د پرمخمولی ادنی خلق او عن چې د دوی ماشکیان او

بهتاران هم داسوج لوی چي مونږ د دهلې د تخت اهل يو.
 جی ۱۰۰ وار پرتن په خپل کتاب خبیر کتبی اتلسن کاله ۳۱۰ لیکي:
 « دهغه (د پتهي کمشر) د ضلعي خلق يا دهغه د ضلعي
 پيوست آزاد قبائل که بلوچ نسل څخه تعلق لوی نودغه خلق د خپل
 مشرياتو ماندا رتا بعد روی او په ټولې دغه سردار په د حکومت کار و بار
 چلول آسان وی. دهغه کار د اد چي توندا د خپل قهاري وختي بيا
 څه وی دهغه ټول قوم هغه پسي داسي رښي لکه سيمه چي خپل مالک پسي
 دار و اوی. خو بل څخه که دهغه ټول پيا پښانه وی يا د آزاد قبائل سرکشي
 نسل دغا نو دهغه دمه داری گرانه شي ځکه چي هغه به يا خو هر کس خپل اعتماد
 کتبي اخلی او يا د هره قبيلې هر ساکتې به بل خلق گوري او د اهله کتبي د چي دغه
 انرکتبي تحمل و صبر خا ندان نه پي صحتي دو مرفقت څخه و چي د غمسي کوشی»
 ۱۸۹۳ نه تر ۱۸۱۸ د سدوزی ورونو د محلاتي
 سانه شتون، بادشاه کړدی او د اقتدار د جنگ تاريخ دے
 د سدوزی په خاتمه اقتدار بارکزی سرداران ته
 منتقل شى. نو د بارکزی سرداران غېر مستقل مزاجي
 حرص اولالچ د پېښور او د پوره جات پښتانه د سکه سرکار
 غلامان کړل او د سکه سرکار په اختتام د انگرېزو غلامان شول.
 او د غمسي پښتون په دؤ و برخو يعنى براو لړ پښتونخوا کتبي
 وپش شول.

د اورنگ زيب په زمانه حیات د دکن په سيمه د مسلمان

جگيردار او منصبدار کارنده او کاشتکار مرهتہ هندو د
 سپو اچي تحت متحد اور اپورته شول او مغل سلطنت پي
 تباہي نخه مغانگ کرو. خود مغل خوئيں قسمتي وه پچي
 عيني په دغه موقعه احمد شاه ابدالي نمودار شو. مرهتہ
 د باقاعده مېدانتي جنگ تجربہ کارنه وو. شکست پي ونور و
 او د يو عظيم سلطنت مقصد حيات پي ختم شو. د دکن د
 مرهتہ هندو په پير وي او تتبع د پنجاب هندو هم
 بيدار شو. سکه مذهب پي قبول کرو او لکه د دکن
 د مرهتہ و پي گوريلا جنگ آغاز کرو. خود دکن مرهتہ
 چي قوت او اقتدار حاصل کرو. نو د پښتنو په مزاحمت
 پي د پاني پت په مېدان په ورومبي محل مېدانتي جنگ
 با لود او د عظيم مرهتہ سلطنت د قيام خيال پي گه وړ
 او متزلزل شو. و پي بل ارنج "سکه" حتی الوسع باقاعده
 مېدانتي جنگ نه خان په دره و ساته او د گوريلا جنگ
 په اساس پي د پنجاب په سيمه سکه سلطنت قائم کرو.
 د پاک و هند په سيمه د دوه مضبوط سکه او انگريز
 حکومت تشکيل او د پښتنو په سيمه انتشار او افوازي
 د دغه دوه قوتونو د استحکام باعث شو. او د پښتون
 د سکنو کلونو بالادستي تباہ و برباد شوه. د پنجاب
 په سيمه پو ارنج د نجات سنگه د لاسه د پښتنو قتل عام جاري وو.

او بل اہنج سداوزی او بارک زری داقتدار پہ جنگ بوختا
 وو۔ ملتان او قصور وغیرہ علاقو کنبی د پستنو د ویتو
 سپلا بونہ بہیدل، او پستنو نخوا د سداوزی ورونو
 د اقتدار کجنگ پہ تماشہ وہ۔ د نو بیاریہ مقام د کابل
 سیند پہ یو غار د پستنو د لاشونو د پری جو پیدل او
 بلہ غار بارک زری سرداران د توپ و تفنگ اولویا
 سنکریا و جو رویری اخیستی جبران ولا رو۔

۱۸۰۰ء کنبی د شاہ زمان بصارت نہ محرومی او تخت نہ
 دستبرداری او ستمبر ۱۸۰۱ء کنبی د شاہ شجاع شکست
 ۱۸۰۳ء کنبی د شاہ محمود کابل و پپنور نہ معزولی او د
 شاہ شجاع کامیابی۔ ۱۸۰۹ء کنبی د شاہ شجاع معزولی او د
 شاہ محمود سردوبارہ کامیابی داسی واقعات او حالات
 دیچی ہر پستون ئی پہ لوستو دلگیر او خفہ شی۔ او
 بقول سید محمد لطیف:

”رنجیت سنگھ نے سلطنتِ کابل کے ضعف سے فائدہ
 اٹھایا اور شاہانِ کابل کے قائم کئے ہوئے حاکم جو اس ملک
 کی مختلف مقامات میں تھے انہیں اپنا تابع بنا کر ان
 سے نذرانہ اور خراج لیا۔“

۱۸۰۹ء کبني چي شاه شجاع الملڪ دٿي ملائيه مقام شاهجود
 نه دوبارهٺسڪت وُخوڙ و اوڏهغهٺناسڪه ورور شاهجود
 دوبارهٺدڪابل وپهڻور مالڪ شو. نوشاه شجاع پنجاب
 ته وٽسٺڀڙو. ڏوڏ وورور اڌسابقه شاه افغانستان شاه زمان
 ڏراولپنڊهي ڀه مقام پڻتو ڏهه آگاهونه قيام ڀڙ
 ووڏهه نرمانه ڏراولپنڊهي ڏختڪ پڻتو جاڪير اوعلاقه
 وه اوڏدرياڻي سنڌه اوڏرياڻي جهلم نرمنڱمڪمل
 طور پڻتانه قابض وو. البته ڏرنجيت سنڪه لڻڪريه ڏيني
 وقت ڏپڻتو ڏخانه جنڪي نه فائده پورته ڪريه ڏرياڻي
 جهلم نه به راپوري وتل او ڏيني علائقي به بي لوت
 تالان ڪريه. ڏهري رام ڪپتا تحريرخه ڻڪاري چي ڏڀي
 مهات سوڪر ده مشر ملڪه سنڪه ڏيهه وو.

» داڏاڻي (ڏراولپنڊهي) ڏملڪه سنڪه ڏيهه

تحت دے. دلته ڏپر نمايات ختڪ آباد دي.

سڪهان چي حمله وڪري نوڏوئي خراج اڏاڪري

خوچي هغوئي ستانه ڏهي. نوڏوئي بياخيل انراد

جيتت برقرار وساتي. ڏراولپنڊهي نه رخ ڀه

پورته) سڀن ميله لري» ڏنار پوره» سرائي

ده. چي جوخت ورڏهه ڏاو بوخت بهڻي. ڀه

ولم ڏڀو ڏنستو پل دے. نرمانڊاري پڻتانه

دی۔ سکھانو پید دوٹی حملہ و کپڑا د دوٹی
 تاروی بی بی بوتل خود دوٹی اطاعت ٹی
 و نہ منور و دی نہ پور تہ حسن ابدال دے
 چي نہ مینداری بی پستانہ دیا او کابل حکومت
 تہ خراج و رکوی۔ دی نہ انخواست مس آباد
 دے چي تھک پستانہ بی کرونڈا کردی
 بیات تک راخی چي ک دریا ٹی سندھ پہ غارہ
 دیوغر د پاسہ پروت دے۔ دلته دودہ نر ز کوز
 آباد دی۔ قلعه بی کحتک پستانو قبضہ
 کئی دہ۔۔ لے

تاریخ ضلع پشاور مطابق

”دتر دوران احمد شاہ ابدالی، بذات خود پشاور سے
 روانہ ہو کر نہ بہرا ہی سعادتمند خان زختک، فوج مرہٹہ
 کے مقابلہ کو آیا اور ان کو شکست دی۔ اور اسی موقع میں
 سعادتمند خان کی کوششوں سے مشکور بہو کر بہ عطاء لقب
 سردار خان (سرداری تالیپ دریا بے جہلم او سکو حاکم
 بنا دیا۔۔ لے

لے پٹنغل رائگہ پڑی (۳۱۲ ص)

لے تاریخ ضلع پشاور گوپال داس (۳۸ ص)

د شاه شجاع شڪست او د شاه محمود سر دوياره اقتدار
 درنجيت سينگه د پاره يونپک فال وو. هغه هني تخنه د
 موقعي د نراکت نه فائده پورته کړه او د پريه تيزي
 لاهور نه جلاپور ته را ورسېد او پيه ورومبي ځل
 يې د سينده ساگر دواب او وادي کني د خوشاب په
 علاقه حمله وکړه. د حاکم خوشاب فتح خان سپه سالار
 جعفر خان بلوچ يې مقابله وکړه خو شڪست يې وخورو
 او پيه اطاعت منورو مجبور شو.

دلته په ۳۱ فروري ۱۸۱۰ء شاه شجاع سينگه مهاراجه
 تخنه ملاقات وکړو او د ځپل ناسکه ورور شاه محمود
 خلاف يې رنجيت سينگه نه امداد طلب کړه. نو د مهاراجه
 په څېر تسلي بخش بواب شاه شجاع سمتمت مايوس شو.
 او ځپل ونديم نک نوار او مقرر کړه ناظم کشمير
 عطا محمد خان پسر مختار الدوله تخنه په پناه اخستو
 مجبور شو.

دلته دا خبره د ذکر وړ ده چې رنجيت سينگه د
 سياست په هر مومنا پوځي او هوښيار وو. هغه دا تپي
 نه غوښتل چې شاه شجاع دوياره بر سر اتمد ارشي.
 ځکه چې د پېښور په پښتونو د شاه محمود دومره اثر
 رسوخ نه وو لکه چې د شاه شجاع وو او د هغه د سکه سياست

قلعه کتبی د ورپر کابل فتحه خان اورنجیت سنگه تر منځ ملاقات ته وروستولس ناراه سکه لښکر د دیوان محکم چند د قیادت تحت د شاه کابل شاه محمود په حمایت کشمیر ته روان شو -

د کشمیر جنگ

د شاه کابل (شاه محمود) اوسکه مشترکه لښکر شمیر ۱۸۱۲ کتبی په کشمیر فوج کتی وکړه. عطا محمد خان بیبی مذاحمت وکړه. په نارکو توپستانه قتل شول - عطا محمد خان او شاه شجاع سکست وخوره او سوری نگر څخه جوخت د شپږ کړه قلعه کتبی محصور شول.

د عطا محمد خان او دیوان محکم چند تر منځ په دې شرایطو قضیه سلمه وسته چې عطا محمد خان او شاه شجاع په وزیر کابل فتحه خان ته حواله کړی. خو عطا محمد خان به د قلعه اتک نه د مهاراجه په حق کتبی دستبر دار کړی او د ښل وروجهاندارغان افغان فوجدار اتک په نوم به د دستبر داری تحریری بیان استوی. بل اړخ لاهور کتبی د شاه شجاع الملک د نیاجی بیگ (وفا بیگ) رنجیت سنگه تمننت زاری او سوال وو چې شاه شجاع د کابل باد شاه حواله نه شی او لاهور ته محفوظ راوړسی. نو د هغه په سلامتی به کونور څه

د مهاراجه حواله کړی.

د شاه کابل (شاه محمود) د وزیر فتحه خان که هر شو
 دا اسرار وو چې عطا محمد خان اوستا شجاع د هغه
 حواله شوی. خود رنجیت سنگه په دې واضح هدايات
 چې وزیر فتحه خان که د محکم ديوان چند د صلحي په سر لخوا
 کينې تخه قسم ننداره او اړوک اچوی نو هغه تخه دې جنک
 وشی. د وزیر فتحه خان په درخواست هېم قسم غورته
 تيارنه وو.

رنجیت سنگه ته د دې جنک فائده دا و شوه :
 ۱ د عطا محمد خان د تحریري بیان په وصولیایي
 هغه مخي تخه خپل مسلمان سپه سالار او مشیر
 فقیر عزیز الدین یولوې بسک تخه د قلعه اتک
 فوجدار جهان دا د خان په لور روان کړو او د قلعه
 اتک د خپل ټي تر لاس کړو. رنجیت سنگه د قلعه
 په بي فراسته اختو دومره خوشال شو چې شو
 ورځي ټي د عیش و عشرت جشن گرم وساته.
 ۲ د هغه د سترگوازي شاه شجاع الملک اوس د هغه
 نگرانی او عراست کينې وو. شجاع الملک که هر شو
 د کوه نور د موجودگی نه انکار کوؤ. خو هغه
 دغه کوه نور په زبردستی تر لاس کړو او د

شاهی کورنی ډېر مال و اسباب یې هم ضبط کړو
 عن چي شجاع الملک درنجیت سنگه د تشدد او ناگردونه
 مجبور شو او اپریل ۱۸۱۵ء کې یوه شپه په تیاره
 کې د هغه د حراست نه و تښتیدو او لودیانه کې
 یې انگرېزانو څخه پناه واخسته .

۳: د اټک قلعه یې جنګ وجدل درنجیت سنگه په قبضه
 شوه او د هغه د سلطنت حدود د رهتاس ته اټک ته
 منتقل شول . شاه کابل ته که یونوا د کشمیر اسانه
 لاره بنده شوه . نو بل لور انجیت سنگه د پاره د پښتنو
 په پکله (رهزاره) علاقه هم قبضه آسانه شوه . او د
 پېښور د هغه قبائل خلاف فوج کښی هم آسانه شو
 چې تمام عمر د پنجاب قابضین او مالکان وو .

۴: د کوه نور تيمتی هیره درنجیت سنگه تر لاس شوه .

د حضور و جنګ

د پښتونخوا پښتانه چې د عظامحمد خان په دسیلو
 شرائطو صلح او د جهاندار خان د اټک قلعه سکها توتنه یې
 جنګ وجدل هوا کولو نه خبر شول نو سمحت قهرجن شول
 یولوې ښکرتیار شو او د وزیر فتح خان تحت د پکله
 په لار اټک ته ورسېدل او د اټک قلعه یې محاصر کړه .
 درنجیت سنگه چې دې واقعات نه خبر شو نو دیوان

محکم چند بی بی یو لوڻي سِڪه بئڪر ٽنجه ڏي پڻتون خلاف راروان
 ڪيو. ڏيوان محکم چند او فتح خان تر مٺڻ ۾ ۱۲ جولائي ۱۸۱۳ء
 ڏهه ۾ ۱۰ مقام يوزير دست جنگ وڻو پڻتانه ۾ دهه
 ورڻ نيهه ڪامياب وڪامران وو. نوپه ۱۳ جولائي ۱۸۱۳ء ۾
 شڪست وڻو ۾ او فرار شول ۾ اڌ سِڪه پڻتون ڏي بقا او فنا
 جنگ وو. ڪه ڏي جنگ ڪيئي پڻتانه ڪامياب وڻو نوڻه يوزير ۾
 ڏاچي ڏي سنڌ ساگر ۾ دهه ۾ آب به ڏي گرفت مضبوط وويڪه
 ڏي درياڻي جهلم نه پوري ڏي چيل سابقه مقبوضات او جاگير
 ڏي ڀرتي قبضي امڪانات به هم روني روپان وو. او
 نفسياتي طور به بي بي آئنده هم نيهه اثرات وو.

ڏي ڪشمير دويم جنگ

دخيت سِڪه ۾ دهه ڏي فتح دومره خوشحال اوڙهه ور
 شوچي هغه اراده وڪره چي ڏي شاهه ڪابل ناظم محمد عظيم خان
 ۾ هر قيمت ڪشمير نه بهر ڪري. هغه يولوڻي بئڪر ٽنجه
 دهه تاس ته را ورسيدو. دهه ڏي حڪم مطابق ديوان محکم چند
 ڏي مڪهنيا ڪالاباغ قلعه داد خان نه قبضه ڪره او بيارا چوري
 ته ورسيدل. ڏي راجوري او ڪوٽلي حاڪم انغر خان ڏي
 اطاعت قبول ڪيو او بيا ڏي ۾ ڪشمير حمله وڪره.
 نو جون ۱۸۱۴ء ۾ ڪيئي پڻتانه دومره ڀه ترهه وڻو جنگ ڏي
 چي سِڪهانو شڪست وڻو ۾ فرار ڪونه سِڪهان قتل شول

اور نجیت سنگھ دگلیر او پریشان لاهور تہہ راستون شو
 رجمت سنگھ مرتے دم تک کشمیر کی اس
 مصیبت کو نہیں بھولا۔ اور جب کبھی یاد کرتا تو کانپ
 اُٹھاتا۔ ل

رجمت سنگھ جی ٹنگہ لاهور اور سپدو نو دغلته کچیل و فنا دار
 سپہ سالار دیوان محکم چند کمرک (اکتوبر ۱۸۱۴ء) نہ ہم خبر
 شو۔

دکالاباغ جنگ

د مکھنہ (دکالاباغ) قلعہ جی سکھانو قبضہ کرے۔ نوخو
 ورچی پس پستانہ قبائل راغوندا شول۔ او د قلعہ محاصره
 ئی و کرے۔ داتک نہ دپر لوئی سکھ لسنکر د مکھنہ د محصور
 سکھانو پہ امداد را ورسیدل۔ نو سکھانو شکست و خورو۔
 او د برنایات قتل شول۔ رجمت سنگھ جی دپی واقعات نہ
 خبر نو د سردار دل سنگھ او دیوان موقی رام پسر
 دیوان محکم چند تحت یو لوئی لسنکر دکالاباغ پہ لور راوان
 کرو۔ نو د سکھ لسنکر را رسیدو نہ ورا ند جی پستانو د
 قلعہ محاصره پر لپبو دپی و ۱۴ او منتشر شوی وو۔

جَنگِ هزاره

ڏاٽڪ ڏڦٽه ٻه وجه ڏهزاره علاقه ڏسڪها نولت تحت
 وه. خود سڪها نوبه نرو زظم او نريادتي ڏدغه ٺاڻي
 خلق دومره تنگ شول چي روئي ڏسيدا محمد خان تحت
 راپاسيدل. بجاوت يي ڪو ڪرو. نوسيدا محمد خان ڏجنگ
 دوران شهيد شو. ڏهغه ورور سيد احمد خان ڏ
 سڪها نولت ڏجنگ چاري وساتو او ڏهڪم سنڪو تحت
 يولوئي لنگر ڏاٽڪ قلعه کني محصور شو رنجيت سنڪه چي
 دچا واقعات نه خبر شو نويولوئي لنگر ٺي راولپن لو
 او هزاره ٺي مطيع او تابع ڪرڻ.

افسوسناڪ واقعات

۱۸۱۷ء ووجي ڏشاه محمود قابل اعتماد وزير فتح خان
 ڏايران ڏفتح علي شاه بادشاه يولوئي لنگر ڏهرات
 ٻه مقام تسڪت ورڪرو. فتح خان ڏهرات حاڪم ها جي
 فپرور دين گرفتار ڪرو او ڏدغه ٺاڻي ٻه مستحڪم انتظام
 او بند و بست بوخت شو. ڏفتح خان غير موجود ڪي ڏهغه
 مخالفين سرڪرم عمل ڪرڻ. ڏشاه محمود ريو بد ڪردار
 بدنوشي او شرابي نروئي مزل ڪامران ٺي خان ٺخه
 ڪرو. او بادشاه ٺي پنڀيل لمسون او شرارت ڏوزير فتح خان
 خلاف دومره مشتعل ڪرو چي هغه ڪم ڪو ڪرو چي فتح خان

نه سترکې وُباسئ. کامران د بادشاه په حکم د پریه
 تپری هرات ته را وُرسېد و. او دلته یې ختم خان
 د بصارت نه محروم کړو او بیا وروستو یې شهید کړو.
 د پښتنو اصلی او آخری زوال د دې تاریخ نه شروع
 شو او په یو ټوک کله کتې د دُنیا په قامونو کتې دا
 شان ذلیل او رسوا شول چې د دوی ټول ملک په
 د پیره لږه موده کتې د غېر قومونو په قبضه کتې راغی
 د ختم خان د بصارت په محرومی د هغه نور بارکزی
 وروڼه او پښتانه را وُپارېدل. د ختم خان وروڼه ،

محمد عظیم خان او دوست محمد خان د پریه تپری ۱۸۱۸
 کتې کشمیر نه کابل پلور او روان شول. شاه محمود کابل نه
 غزنی ته وُتښتېد و. او د سدوزی حاکم نو په ټمبې بارکزی
 سرداران د کابل واکداران شول. غزنی کتې کامران او
 شاه محمود وروند ختم خان شهید کړو د هغه په شهادت
 پښتانه مزید ناراض شول او هغوی د پښتنو د مخالفت
 په اساس غزنی نه هم فرار شول او هرات ته وُرسېدل
 خو بارکزی سرداران دلته سکهانو څخه په جنګ ښتل
 نو په دې وجه شاه محمود، کامران مرزا، او محمد جهانگیر
 کامران د ایران او روس د زبردست مداخلت باوجود
 د هرات په سیمه خه موده حاکمان وو.
 له د پښتنو تاریخ جلد اول ص ۲۲۱

دَسد وِزی دَ اِقْتاء اِربہ خاتمہ یارک زِی وِرونہ
 دَ مُخْتَلَف عِلاقو حاکمان شول. مُحَمَّد عظیم خان دَ کابل ،
 دوست محمد خان دَ غزنی، پوردرخان دَ قندھار، بیارخان دَ
 کشمیر او یار محمد خان دَ پېښور حاکم شو. او دغسې داتپولہ
 علاقہ دِیو بادشاہ تحت نہ وے بلکه دِبرابری پہ بنیاد
 دِبارک زِی، سوردارانو تحت شوه .

رنجیت سنگھ او پېښور

رَنجیت سنگھ دَسد وِزی او بارک زِی ترمېچ دَ اِقْتدار
 بنگ او دِبارک نامی سوردارانو دَ مُنتشر او کد او دِ قوت
 نہ فائدا پورته کړه. هغه اکتوبر ۱۸۱۸ء کښې حضرو ته
 ته دا ورسېد او یوه سکه دسته ئې دریا ئې سنده ته
 داپورې دِبا واپته دی تحت دَ حالات دَ جانی ئې اُستو
 په غرض دا ولس پر له . نو دلته دَ فِروز خان خټک، نجیب خان
 او حاجی اِبی خان تحت دِ پښتنو دَ او وے نارده لښکر دَ لاسه
 دغه سکه دسته قتل شوه. صرف نوکسان پچ واپس پوځ
 وتل او مهاراجه ئې ټول حالات نہ خبر کړو. هغه
 سخت غضبناک شو. او ټپل ټول لښکر خنجه دریا ئې
 سنده ته داپورې وتو. دِ پښتنو کم تعداد لښکر ئې
 مزاحمت وکړو. نو شکست ئې وخورو او رنجیت سنگھ
 په خپر آباد او جھانگیری قابض شو. دلته دَ دیوان

شام سنگھ پہ ذریعہ معلومہ شوہ چي پېښور کښي منظم
 فوځ نښته نوځي ٽمخه د پېښور په لور داروان شو .
 يار محمد خان حاکم پېښور هشتنگر پل وټار شو او رنجيت سنگھ
 په ۲۰ نومبر ۱۸۱۸ء په پېښور قابض شو . پېښور څخه
 جونت ځمکي ئي لوټ تالان کړل . او بالاحصار يي هم
 لوټ تالان او تباہ و برباد کړو . د ځمکي او بالاحصار ابادي
 ته يي اور ورته کړو او دواړه ځايونه يي وسورول .
 هغه درجا درجي پېښور کښي ايسار وو . شام سنگھ د پېښور
 د اربا پاتو نه پنځو ايشتماره (۲۵۰۰۰۰) روپي نذرانه
 واخسته . رنجيت سنگھ د يار محمد خان نه ټوار لس توپي قبضه
 کړي . هغه بيا جهاندا د خان افغان سابقه فوجيا وټاک د پېښور
 حاکم مقرر کړو . او شام سنگھ ئي د هغه نائب او سپه سالار مقرر
 کړو . څه فوځ يي پېښور کښي پرېښودو او بيا لاهور ته
 روان شو . د مهاراجه په سنبډ و يار محمد خان د پښتنوپه
 امداد دوباره په پېښور قابض شو . جهاندا د خان او شام سنگھ
 وټښتېدل . نو يار محمد خان د پېښور دوباره گرفت باوجود
 دومره خوف او هښت اخسته وو . چي محافظ روح الله جان ئي
 د سفيروپه چښتيت د رنجيت سنگھ دربار ته ولېږلو . او د

یولکھ روپو سالانه خراج په ادا ټیگی، یې خپل ځان د سیکه
سرکار تا بعد اړ د پېښور په نظامت برقرار و ساته.

د پېښور قصبه او تصرف نه یوازې دا چې د رنجیت سیکه
د اوسنی پنجاب د تحفظ ضامن شو بلکه د احمده د انار پسر کار
د امن و سکون هم باعث شو. د مستقبل تاریخ تردې وخت صفا
پنایې چې دغه نه وروستو د مهم جو او بهادر پښتون خوف و
خطر د اصل هند عموماً او د اوسنی پنجاب او سپد و نا کو د هنو نو
نه خصوصاً بېرته شو او د پښتنو د سلکونو کلونو بالا رستی
او ذهني برتری د پاک و هند په خلقونم شوه.

رنجیت سیکه د دې دو مړه کامیابی با وجود تردې اخته
د سرکاری کاغذات او تحریرات پام لرنې اوسانې هېم بندېست
نه وو. د هغه د حکومت ټول کارو بار په زیانی احکامو پیاو
خو د پېښور د فتح نه پس د دې ځای یو هوښیار استوکن
بهوتی داس د هغه خوخه خو کر شو او هغه د سیکه سرکار د تر
او محکمانه حساب کتاب صحی او برابر کړو او دې نه
وروستو د سیکه شاهي دربار ټول معاملات ا د حکومت
آوانه پم تحریری او مستقل طریقه کار قائم شوه.

د شاه شجاع کوشش

شاه شجاع چې د شاه محمود زوال او دوران نه خبر شو نو هغه اډله لږه لږه پېښور ته راوړ سوو د قاضي عطاء الله ^{خان} د پښتنو تاريخ جلد اول مطابق هغه د بارک نومی سردار محمد عظیم خان په دعوت شکار پورته پېښور ته راوړسېد. حقيقت چې هر څه وی نو د بارک زکړ سردارانو او سا شجاع تر مېنم د خېبر په غرونو کې يیو معمولی جنک و شو -

شاه شجاع شکست و خور و او د پوره نمازی خان ته قرار شو رنجیت سنگه چې د شاه شجاع راتک، جنک او نراغل نه خبری شو نو هغه د مکهد کالاباغ سکه حاکم ته د دغه ذکر فتاری حکم وکړو. نو شجاع الملک په لاس ورتغلو او هغه لږه لږه ته واپس ورسېدو.

د کشمير دویم جنک

رنجیت سنگه جون ۱۸۱۴ء کېنې د پښتنو او محمد عظیم خان نه زبردست شکست خورلې وو. د دغه شکست بدلې د هغه په ناروغه وو، فضا هم صفا او نښه وه او محمد عظیم خان کشمير کېنې نه وو، کابل کېنې وو. د کابل او پېښور حالات هم نه خاص نه وو. دغه وجه وه چې هغه خپل مقصد حیات په پوره کېدو و لیدو. د کشمير د قبضې يی پنځه او مضمم اراده وکړه. هغه د بهير

راجه سلطان خان خپل قېدنه انرد کړو او د هغه په
 راهنایي، تجربه او علاقائی معلومات، خپل منزل ته روان
 شو. درابوری محاصره یې وکړه. نو آغېر خان میدان
 یتک نه فرار شو او د هغه ورور رحیم الله خان د
 مهاراجه اطاعت گزار شو. د پوځي حاکم زبردست خان
 هم د معمولی مزاحمت نه وروستو فرار شو. په ۳
 جولای ۱۸۱۹ د سیکه خالصه دل او پښتنو تر منځ یو
 خونړی جنګ وشو. د جنګ اغا کښې د پښتنو بالادستی
 وه خو وروستو یې شکست وخورو. د پښتنو د و بهاد
 سرداران مهردل خان او صمد خان شهیدان شول.
 د محمد عظیم خان وروور عبد الجبار خان سری نگر ته د
 باره مولا په لار پېښور ته ورسېد او په ۱۴ جولای
 ۱۸۱۹ سیکه لښکر سری نگر کښې داخل او قابض شو او
 دیوان موتی رام لښکر دیوان محکم چند د کشمیر ولای سیکه
 گورنر مقرر شو او د غسې دا علاقې چې اکتوبر ۱۸۱۹ رسي
 د پښتنو سدوزی سردارانو ماتحت وه د یو کم اویا کاله
 باشاهت نه پس د سیکه سلطنت ریاست شو.

دهزارې دویم جنګ

د کشمیر په قبضه او فتح د هزارې پښتنو د سیکه د

له ۱۸۲۱ کښې هری سنگه نلوه د هری پور په نوم

بربریت او تشدد په ویره او سهم بغاوت وکړو. د
 شهزاده شېر سیکه تحت یولوڅي لیکر د پښتو سردارانو
 د بغاوت خلاف را روان شو. خو ځایه خونړي جنگونه
 وشول چې د تریپلا او دریند جنگونه ذکر خاص وړ
 دی. په دې جنگ کې سیکه سپه سالار دیوان رام دیال
 پرموتی رام (ناظم کشمیر) هم قتل شو. اخیو کار پښتنو
 نسکت و غوړو او قرار شول. د ستمبر ۱۸۲۲ کې په
 دماهم تل پښتانه راغونډ شول چې سیکهان هزارې
 نه وکارې. دوئی د آتک قلعه محاصره کړه او یار محمد خان
 حاکم پېښور ته یې امداد و غوښتو. نو دغه غدار د
 د نجیت سیکه له ویرې سکوت انکاری شو. نجیت سیکه
 چې دې واقعات نه خبر شو نو جنوری ۱۸۲۳ کې د
 مصردیوان چند تحت یولوڅي سیکه لیکر څخه آتک ته
 را ورسېد و. پښتانه منتشر شول او د سیکه گرفت مزید
 مضبوط شو.

له ^{په} لویه چاؤنځی تعمیر کړه او دلته یې د خپل فوځ یوه

لویه دسته یار څخه نژدې په قلعه کې ډېره کړه.
 ۱۸۲۹ کې چې انگرېزانې شو نو د سیکه فوځ لویې
 اکثريت امرتسر ته لاړل. نوم ۱۸ اګست ۱۹، پورې د هریپو
 یار کې د هندوانو اکثريت وو.

رنجیت سنگھ ستمبر ۱۸۲۳ء کبھی یو واریا دجھلم
 نہ راپوری و تو۔ دھری سنگھ پہ وساطت ٹی ڈھزارا پکھلی
 اودھمتو رگنی شہر پستانہ شہیدان کرل۔ پہ دچی موعہ
 یار محمد خان داتک پہ مقام ڈ مہاراجہ خدا مت کبھی حاشو
 یو لاکھ روپی خراج یی ادا کرو۔ رنجیت سنگھ ڈھزارہ
 پستانو پہ عدم تعاون یار محمد خان تہ خاص خلعت بخش کرو

۱۸۲۵ء کبھی یوسف زئی قبیلی ڈ درپند قلعہ محاصرہ
 کرکے او پہ سیکھ لنگریی راشن بند کرو۔ خود رنجیت سنگھ
 پہ رارسید و پستانو ڈ قلعہ محاصرہ پر لیبو ۱۷ اور ارشول
 محاصرہات خان ڈھزارہ پہ قلعہ لیکھی؛

یہ کھوں کے قبضہ سے پہلے ہزارہ شامل سلطنت افغان
 مسلمان کے قبضہ میں تھا۔ ۱۸۴۶ء میں ہمراہ ملک کشمیر مہاراجہ
 گلاب سنگھ کے ہاتھ فروخت ہوا۔ جب اُس سے بندہ لبت
 نہ ہو سکا۔ تو پھر شامل دربار لاہور کیا گیا۔ اس ملک
 کے پہاڑی لوگ ایسے جنگجو نہیں ہیں جیسے دریائے سندھ
 کے مغربی پہاڑوں کے لوگ خود اور دلاور ہیں۔

(حیات افغانی ص ۶)

ڈکٹو بنار جنگ

دسمبر ۱۸۲۳ء ووچی رنجیت سنگھ تہ خیر راور سپد
 چھی محمد عظیم خان داتک قلعہ افسستو تہ لہوال دے او پہ تہول

علاقہ بیچے ڈاشتھار پہ ذریعہ پینتائے جہاد تہ را پارولی دی
 رسکھ تو آدی بہ طبع مال مارتے اور قتل کرتے تھے۔ اور قتان
 بہ نیتِ ثواب کے مار ڈالتے تھے ۱

دہ پینتو شل ذرہ بسکر د محمد عظیم خان د جہاد پہ دعوت
 راغوندا شول۔ دھری قبیلے خلی ر د قاضی عطاء اللہ مطابقی
 صوفیوسفازی) د دریائے کابل پہ شمالی غار پہ د اٹک پہ
 لور را روان شول۔ خیال ٹی ووچی د صوابی پہ لار
 دریائے سندھ نہ پوری وُزی او د اٹک قلعہ محاموہ
 کری۔ محمد عظیم خان ایولو ٹی بسکر او جتگی سازو سامان تھے
 اٹک پلو نو بیارتہ را ورسپد و عوامی او شاہی بسکر د یو
 خاص منصوبے لاندی لکھی د کابل سپند نیی او کس اہج تہ
 پراتہ وو۔ خو دوئی لہ نو بیارکتی پراؤ ووچی ہری سنگھ
 نلوہ جھانکرے قبضہ کرو اور نجیت سنگھ ہم پینٹن ذرہ
 بسکر تھے د دریائے سندھ نہ را پوری و تو او اکورہ ختک تہ
 را ورسپد و۔

نجیت سنگھ دلہ خیل بسکر پہ دریو بر خوکتی تقسیم
 کرو۔ یوہ حصہ دریائے گندرا نہ تھا لاد پھولا سنگھ تحت بلہ
 غارہ پوری و تلہ او پینتو قبائل تھے ہی جنگ آغاز کرو

دوېټمه ډله د سردار هوی سنگه نلوه. خبرل الارډر د کورنۍ
 سوار مشر او خبرل ونټوره (د پېدل قوځ سر براه) تحت
 وه او د دوئی کار محمد عظیم خان د پښتنو قبائل امداد نه
 دا ایسارول وو. درایټمه برخه د نجات سنگه تحت د صورت
 د وخت « دیزرو » لښکر وو.

د پهلوان سنگه تحت سکهانو په ۱۴ مارچ ۱۸۲۳، د جنګ
 آغانا وکړو. خو پښتانه د ترکی په لور په ډیګی پراته وو.
 د پښتنو لښکر دغه وخت د عظیم خان وراړه محمد زمان خان
 صادق خان بن فېروز خان خټک او پیرزاده محمد اکبر خان
 تحت وو. دوئی د پهلوان سنگه په سکه لښکر داسې بی واره
 ورپرېوتل چې د سکهانو پښې او توپېدې او نسکستې او خورپو
 کافی سکهان قتل شول. غن چې سردار پهلوان سنگه هم قتل
 شو. باقی پاتې سکهان فرار شول. پښتنو چې تعاقب جاری
 وساته خو دې دوران کېنې سکه توپ خانې نر بر دسټه
 کوله باری شروع کړه. پښتانه په توپ خانه هم حمله ور
 شول په سلګونو شهیدان شول نو نسکستې او خورپو
 په دویمه ورځ پیرزاده محمد اکبر پښتانه دویاره راغونډ
 کړل خو محمد عظیم خان د میدان جنګ نه وتښتېد او د پښتنو
 حوصلې پست شوې. د پښتنو د حېرت انتها وه چې یوخوا
 دوئی د سکه په کوله براه شهیدان کیدل او بل خوا د

مُحَمَّد عظیم خان توپ خانہ بیخی خاموش دہ۔ اوپینو
 شاہی بیکر د قاضی عطاء اللہ مرحوم مطابق بشمول پینبور
 قبائل یعنی خلیل، مومند، داؤدزی، محض تماش پین دو۔
 وائی چي محمد عظیم خان ثوارہ د پینتوپہ امداد
 د دریا پئی لانا نہ د پور پئی و تو ہسد و کرا خود ہعہ
 تبول کوششی ہری سنگھ نلوہ، خیرل و توروہ او خیرل
 ایلا رد نا کام کپرو۔ محمد عظیم خان د مچینی پہ لاجل
 آبادتہ و تبتہد و۔ یار محمد خان خراج و منود و اوپینو
 ورتہ بپرتہ حوالہ شو۔

ددی بچک د سکست اصلی وجوہات داو۔
 ۱۱ د دریا پئی لانا دوارہ غارہ عوامی او شاہی
 بیکر د یوبل متوازی پراتہ و۔ اندانہ دہ
 چي د منصوبی مطابق بہ لانا می چي د یو ارنج بکر
 سکھ تخم برسریپکار وے۔ نوریل ارنج بیکر بہ د
 دوئی پہ امداد د ہغوئی د شام نہ راتا و بدل۔
 دغہ طریقہ کار نہ پستانہ غافل شول۔ او د
 رنجیت سنگھ چال کامیاب شو چي ہعہ یو دستہ
 غبر منظم پنتون بیکر خخہ برسریپکار و ساتہ
 او یو لوئی بیکر چي د محمد عظیم خان د منظم شاہی
 بیکر مخکینی مضبوط دیوال و ساتہ۔

۲: محمد عظیم خان لہ پکار و وچا سیکھ لبتکرتري
دریائی لتما انہ پورپی وتے نہ وے۔

۳: محمد عظیم خان لہ پکار و وچا دپنتنو و جنگ یاد
تسکت پہ موعده ده هم جنگ شروع کرے وے۔
میدان نہ پی جنگ و جدل فرار دھتہ پہ حماقت
دلالت کوی۔

۴: محمد عظیم خان دخیل ناسکھ ورونہو غدا لان پپنیور
یار محمد خان . سلطان محمد خان ، پیر محمد خان
پہ مشورہ عمل نہ کوے۔

۵: دپکتی ہتھ تسک نشتہ چي ددی جنگ د تسکت
اصلی ذمہ دار محمد عظیم خان دے نو دہ محمد عظیم خان
یو ناساپی موک بنائی چي دناکامی یاد خیلو ورونہو
عدم تعاون احساس پہ سیب ہنہ یو ناساپی
وفات شو۔

۶: درنجیت سنگھ دپپنیور د قبضی نہ وروستو
یار محمد خان پیل باج کڈا حاکم پپنیور سائل ہم
شکوک پیداکوی۔

۷: دکھنیہ لال مطابق؛

” دپی جنگ کینی دری ناریہ پیتانہ اودوہ نیم راہ
سیکھان قتل شول۔

۱۸ ددې شکت يونمې سيب که د پښتونکو زور قيادت
 و نو بيل اړخ د جنرل و نتوره (د ايتلی باشنده) او
 جنرل ايلار د (د فرانس باشنده) اعلي قيادت و وچې
 ۱۸۲۲ کښې د مهاراجه ملازمان شول او ۱۸۲۳ کښې د
 هغوئ د قيادت تحت پښور فتم شو.

يو وضاحت

قاضي عطاء الله خان مرحوم او روشن خان مرحوم له
 د ترکوپه د پري د پښتون قبائل اجتماع او ښک محض يوسفی
 قبائل څخه مخصوص کوي او د نور قبائل ذکر نه کوي
 د هغوئ د مخصوصی ذکر سبب غالباً د مونږي نو مې شاعر
 هغه چار بېته ښکاري چې د خپل يوسفزي سردارانو د
 شهادت په ذکر کښې يې تحریر کوي. حقيقت دادې چې په
 دې جنگ کښې تقريباً د پښتون زيات تر قبائل شريک و و
 عن چې ختک قبيله هم موجوده وه او د هغوئ دوه
 نامتو سرداران فېروز خان ختک، او نوروز خان ختک په
 دې جنگ کښې شهيدان شول.

دې جنگ کښې خلیل مومند که يو اړخ ديار محمد خان د
 شاهي ښکر برخه وه نو بيل اړخ د جهاد په استهار او دعوت

دوٹھی پولووی رضا کار تعداد دیکھنے کے خلاف جنگ کیتی برابری
 شریک و اوڈ شکست پہ نتیجہ کیتی چچی کوم تاوان اوتیاهی
 پہ دوٹھی داغله هغه دتور قبائل پہ سمت دوموه نه وه۔

دوٹھی جنگ تھا کہ کھنڈیہ لعل داسی را کاپی :
 "ایک افغان چالاک نے سب سے آگے بڑھ کر سنگور سہانے
 سنگھ کی طرف قراہی لہری۔ اور اس کی گولی سنگور سہانے سنگھ
 کے سر میں لگی جس سے اس کا مغز پاش پاش ہو گیا اور
 گھوڑے سے گر کر مر گیا۔ دوسرے افغان نے مہان سنگھ
 کی طرف آکر پشت کی طرف سے خنجر مارا جس سے وہ سخت زخمی
 ہوا۔ جب دونوں افسروں کا یہ حال ہوا۔ تو سکھوں کے
 پاؤں اٹھ گئے اور بے اختیار ہو کر بھاگے۔ افغانوں نے
 سکھوں کا تعاقب کیا اور پیچھے سے مل کر بے حساب قتل کر ڈالے
 اور انہی کے تعاقب میں افغانی فوج پہاڑی سے اتر کر میدان
 تک آ گئی اس موقع پر سکھوں کی فوج بے سر کر دگی پھولا سنگھ
 اکالیہ کی کھڑی تھی انہوں نے مستعد ہو کر افغانوں پر حملہ کیا
 اور افغان بڑے چست ہو کر ان پر گرے اور آدمہ گھنٹہ تک
 قریقین میں خوب تلوار چلی۔ آخر پھولا سنگھ قتل ہوا اور
 اس کے فوج کے پاؤں بھی پیچھے کو پٹے۔ افغانوں نے
 زیادہ زور ڈال دیا اور قریب دو سو آدمی کو قتل کر دیا۔
 پھر نو خالصہ جی میدان میں نہ ٹھہرے، پشت دکھا کر بھاگے

ایسا حال جب ہمارا جہ نے دیکھا۔ کمال تشویش میں پڑا۔ مگر وہ کب رکتے تھے کیونکہ پیچھے اُن کے افغان مار مار رہے ہوئے چلے آتے تھے۔ ناچار ہمارا جہ نے نجیبوں کی چاروں بلٹنوں کو ایک طرف اور دوسری طرف بھرا مار پلٹن کو مامور کیا کہ بھاگتوں کے راستے جا کر روکیں۔ اور اگر نہ روکیں تو گولوں سے اڑادیں۔ چنانچہ وہ فوج دو طرف سے اُن کی سدا رہ ہوئی اور بھاگنے والوں کو اپنے پاس پناہ دی افغانوں نے جب یہ دیکھا تو آگے نہ بڑھے وہیں کھڑے رہ گئے، لے

تاریخ ضلع پشاور لیکھی :

”اس لڑائی میں ہمارا جہ رنجیت سنگھ اپنی طرف خود جہل برہمسا کر تھا۔ اور دوسری طرف سے سردار محمد عظیم خان بہادر کلان بہر دار دوست محمد خان علاقہ دار کابل بہراہی بہت سی فوج سوار و پیادہ ملازمین وغیر ملازمین نوٹہرہ چوہان میں جنوبی سمت دریا ٹے لنڈہ پر مستعد پیکار تھا۔ اور علاوہ اُن کے بلکہ لوگ مجاہدین اطراف سواد و باجوڑ و یوسف زئی و کپھلی و نہارہ وغیرہ سے ایک جمع غفیر جمع ہو کر آئے تھے جو نوشہرہ کلان میں فروری

۱۸۲۱ء - یہ معرکہ واقع ہوا۔ انواج سکھان موضع پیرساک
 ۵۱۳۳۸ میں قیام پذیر تھی۔ تاریخ ۲۱ مارچ علی الصباح سکھوں نے
 موضع پیرساک سے پڑھائی کر کے پہاڑی ترکٹی چھا پدینا
 سے مقابلہ کیا۔ بہت ساکتت و خون سزرد ہوا اور اکثر
 مجا ہدین شہید ہوئے اور بہت سے سکھ بھی زیر تیغ
 بے دریغ آئے۔ آخر الامر باقی ماندہ ملکہ لوگ بہ باعثِ عدا
 شمول لشکر سردار محمد عظیم خان کے جو دریا پار سے سبب
 عدم موجودگی کشتیوں کے کہ جن کی بہم رسانی کے واسطے
 ہشت تنگر و داؤدرئی تک سعی بلنج علی میں آئی، عبور
 نہ کر سکا، مایوس الحال ہو کر ہاگ نکلے اور اُس طرف
 سردار موصوف جو بشک اتواب لڑائی کر رہا تھا۔
 نہر میت غرات ملاحظہ کر کے پت پاپا ہو گئے اور کابل میں
 پہنچ کر یہ خوف سز زلش انبانے جنس اور علماء اہل اسلام
 کے زہر چاٹ کر قاتل النفس ہوا، ۱۷

انگوپن مؤرخ مہک گوگر لیکھی :

”غازیوں میں سے صرف چند کے پاس ڈھالیں تلواریں
 تھیں۔ باقی سب آسلو آتش بار اور تیغ و نیام کی جگہ پتھر
 ہاتھ میں رکھتے اور انہی سے لڑتے تھے۔ غازیوں نے سخت

حملہ ہارا جبہ کی فوج پر کیا۔ سکھ فوج بھاگ نکلی لیکن محبت سنگھ
 نے بڑی عقلمندی سے اُسے پھرنے جمع کیا۔ اور مقابلہ کیا۔ لہذا
 سے بہت سے آدمی مارے گئے۔ سکھوں کی طرف سے
 پھولا سنگھ اکالی جو ہاتھی پر بیٹھا ہوا لڑ رہا تھا، مارا
 گیا۔ بزرگرم سنگھ و مہرا گلاب سنگھ گورکھ پلٹوں کے سردار اور
 بہت سے اور سردار قتل ہوئے غازی لوگ بڑی
 شجاعت و دلیری سے لڑے لیکن ان کے پیچھے ہار
 کو کچھ نہ تھا۔ اور سکھوں کی توپوں کے گولے ان پر
 بوجھا کر کے ان کے کام تمام کئے دیتے تھے جو صف
 غازیوں کے آگے آئی گولوں کی مار سے جل جھن جاتی۔
 دس نہرا اتقان اس جگہ میں مارے گئے۔ محمد عظیم خان یہ
 حال دیکھ کر بیدل ہو گیا اور دس نہرا آدمیوں کیساتھ
 اُس نے راہ فرار اختیار کی۔ اس فتح کے بعد ہارا جبہ
 قلعہ ہشتنگہ کو گیا اور اُسے اپنے قبضہ میں کر کے داخل
 شہر پتسا اور ہوا۔ لہ
 قاضی عطا اللہ لیکھی:

ٲول ٲنتانہ ڏڊي مشتوڪہ خطرې ڏمقابلې ڊٲارہ
ٲہ ڊٲا اِخلص رايوٲاڻي شوي وو۔ مڪرٲونڪہ ڏيو سقرو
ڏٲبا لٲوٲوڪ خاص سالارنہ وو۔ نہ ھٲوٲي تہ ڏٲا قاعدا
جٲنڪ قواعد ٲا ٲيودي وو اونہ ھٲوٲي سرہ
ٲوٲا خانہ وہ۔ ڏسڪھا نو فوج با لڪل منظم اوڏيور ٲيٲنو
اقترا توڏگمان لانڊي وو۔

ڏٲٲٲنہ تاريخ جلد اول ص ۲۳۹
ڏرنجيت سنگھ بيان ڏے :

The Raja speaking of the Afghans as soldiers said “
They are very hardy and obstinate and quite
ignorant of discipline. It is their custom in battle to
run on their enemy in the most bold and fearless
manner, if the attack proceeds well, if not they
retreat with precipitation and never rally. “They
are” he continued “very stubborn. In the action
between my troops and Fateh Khan near Peshawar
they rushed on my battalions with such Impetuosity
as to seize the muskets of the men. The fights with
swords are perfectly callous and think that dying in
Conflict with the Siks, is a sure road to Heaven”¹

ترجمہ ” ڏٲٲٲنہ ٲہ قعلہ راجہ وٲٲل ٲڇي روٲي شمشير
ڏن ڏي۔ تڪرڻ او سرڪش ڏي خو منظم نہ ڏي۔ ڏڏوٲي

1- The Punjab a sovereign state by Gulshan
Lal Chopra P-307

دستور دے چي دجنگ دوران کہ حملہ
 کامیابہ وی نوپہ دینتی تہہ پہ نوہ ورٹی
 اوکہ داسی نہ وی نوپیا دہرتی تری تھخہ
 بپرتہ جارٹی. راجہ وپیل چي دوئی تکر دی
 دوئی پینور تھخہ نوردی ناما او فتح خان د
 سیکو تر مپنہ جنگ کئی ناما پہ نوٹی تہہ
 دپوپہ تپری تھخہ حملہ وکپہ چي ماخلقو
 نہ مسلحہ واخلی. حقیقت دادے چي دوئی
 دپوپہ بی رخی تھخہ توریا وھی اوتینی لری
 چي سکھا نو تھخہ جنگ کئی مرینہ جنت تہ
 تلل دی۔"

گوپال داس دپیرسباک پہ مقلم دپھولا سیکھ د
 سہادی پہ حقلہ لیکي :

دسال میں دو دفعہ یہاں میلہ ہوتا ہے۔ ایک
 پہلی ماہ بساکھ کو میلہ لگتا ہے دوسرا دوسہری
 آدمی قرب و جوار کے جمع ہوتے ہیں۔ کوئی انتظام
 پولیس کا نہیں ہوتا اور نہ کچھ آمدنی ہوتی ہے۔ نام تو
 گدی نشین جو درنگو ہے۔

د پيرسباک د علاقې چې کيږي د انگرېز سرکاريه
دور حکومت هم د پهلواستگه د سهاد د پاره
وتخا دو.

په هر حال پښتنو شکست وخورو. په نارکو نو متل
تسول او زنجيت سينگه چې په شان و شوکت په اړماچ
۱۸۲۳ء پېښور کېني داخل شو. سينگه لښکر د پښينو خوا و شا
د خليل مومند کلي لوټ تالان کړل. کورونه يې و سوزول
بانونه يې وړپېدل او يو داسې ناتارڅي کډ کړو چې
خليل مومند غرونو ته فرار شول. او چې حالات سم تسول
نو بېرته خپل ځايونو ته را کوز شول او د باره څي
کورونه آباد کړل. مونږ چې نن د خليل مومند په علاقه
کوم کلي شهيدان و شهيدانو وښو. د دوئي زيات
تعداد د هغه شهيدانو د چاپي سينگه څخه په جنگ کېني
خپل سرونه و شيندل. او دائمي ترندڅي اختيار کړو.

دائمي چې د جنگ نو ښار په نتيجه کېني سکهان په پېښور
قايض شول نو دوئي خپل فوځي کمپ د سريند خوا و شا
د درياڅي باره په اوچه خشکه ناله کېني و لکو. آفریدی
چې د پنه خبر شول. نو هغوی پرې د خليل مومند سپلاڅي
دا و شلوي او به د دوئي په کمپونو ورغلي. دوئي سخت
اوتر او پرېشان شول. آفریدی د دوئي په کمپونو حمله وکړه

او د پرمال دولت ۾ي ترې لوټ اوٽالان کړو.

رنجیت سنگھ تر ۲۲ اپریل ۱۸۲۳ء پېښور کېني ایسار وو
یار محمد خان ۾ي خدمت کېني حاضر شو یو لکه روپۍ ۾ي
خراج ادا کړو او پنځوس آسونه علاوه ۾ي کوهریار نو ۾ي
آس هم مهاراجه ته حواله کړو.

د بېلي قيصه

۱۸۲۸ء ووچي رنجیت سنگھ ته خبر راوړسپا ووچي
د پېښور حاکم یار محمد خان څخه ښائسته سپینه اسپه بېلي
نو ۾ي ده چي د دې اسپي د حصول نه یوازي د ایران بادشاه
فتح علی شاه قاجاري ارمانی دے بلکه د شاه ایران په وساطت
۾ي شاه روم هم خواستکار دے. رنجیت سنگھ د یو قاصد
په وساطت د دې اسپي د حصول خوا هڅن طاهر کړو خو
یار محمد خان سکوت انکاری شو او وچي و نیل چي په تېر
جنگ کېني بېلي مړه شوې ده. رنجیت سنگھ دهغه په انکار ښت
غصه شو او د سردار بده سنگھ تحت یې یولو ۾ي لښکر د پېښور
لور روان کړو. خو یار محمد خان غرونو پلو فرار شو او بده سنگھ
نا کام لاهور ته ستون شو.

رنجیت سنگھ چي د بده سنگھ ناکامی نه خبر شو نو شهزاده
کهرک سنگھ ۾ي په دې مهم مامور کړو. یار محمد خان غرونو
پلو فرار شو. او پېښور یې د سکه دستې بریوت باهه

تہ خوشہ پر پینو دو۔ او ہنوعی اتہ میاستی دلتہ ایسار وچی
 انہوکار سلطان محمد خان (برادر یار محمد خان) دیو بلی بنکلی
 اسپے "شیرین" پہ حوالہ کو لو صلاح کرل او سکھانو
 د پینور محاصرہ پر پینو دہ۔ یار محمد خان خیل دولس کلن
 نارویسی محمد حسین خان دیرتعال (بوٹکا) پہ طور سیکھ دربار
 تہ حوالہ کرو۔ ۲۵، اسونہ، سل منہ د پینور اعلیٰ قسم
 وریڈی او نور د پرسونغات یی سیکھ دربارتہ اوستو
 درنجیت سنگھ پہ دربار کیتی دہتہ یومعالجہ ڈاکٹر
 "مرے" وائی:

"The Raja told me, he did not believe that the horse was dead, that Yar Muhammad was the greatest "drogh-go" (دروغگو), he ever met with and "yet" he added "what a "bewaqoof" (بہوقوف) he is, he refuses to let me have this horse but does not scruple to send me his son, does he value his horse more than his son"

The Punjab A Sovereign State
 By
 Gulshan Lal Chopra page-281

ترجمہ: ماتہ راجہ وویچی یقین ہی نشہ چھی

اسپه مړه ده حڪه چې يار محمد خان د پير لوي
 درون ترن دے هغه چې كله ماوینی نو همد غسي
 دائی ورتنه وگوره دے نومره بپو قوف دے
 چې اسپه نومانه نه را کوی وپي د خپل زو چې په
 دالبړ لوشکانه کوی هغه خپل زو چې نه خپل
 اس قیمتی گنهی۔

"Laila" in the possession of the ruler of Peshawar, Yar Muhammad Khan and others of his tribe have sworn by the Quran that the horse is dead and put their seals to a paper to that effect. Yet I have good reason to believe that "Laila" is alive and that they have sworn among each other, not to let me have the horse."

The Punjab A Sovereign State
 By
 Gulshan Lal Chopra page- 304

ترجمه : " د پېښور حکمران يار محمد خان خغه
 "بېلی" ده او د هغه د قبيلې خلقو قسم نه خورل
 چې دغه اسپه مړه ده او په کاندي بي مهره
 وگول. نو ما پوخ يقين دے چې بېلی ژوند

ده او د دومي نپلو کي تي قسمونه خور لي دي چي ماته
بي چي حواله نه کړي.

۱۸۲۹ء و وچي شهزاده شپړ سنگه - جنرل ايلارډ
رفوانس نژاد او جنرل و نتوره (اطالوي) د سيد احمد شاه
برپلوي خلاف پېښور ته را ورسيدل. دلته پته و لگېده
چي يار محمد خان خفه اوس هم بېلي موجود ده.

رنجيت سنگه چي د بېلي موجود گي نه خبر شو نو
۱۸۳۰ء کي تي چي د جنرل و نتوره تحت يو بل لښکر و لېږ
خو د دغه لښکر را رسېدونه اکاهو يار محمد خان، سيد
احمد برپلوي څخه جنگ کي تي قتل وو او سلطان محمد خان
د سکرهانو د خوشنودي او رضامندي حاصلولو په غرض
بېلي جنرل و نتوره ته حواله کړه او جنرل و نتور چي
په قبا قسم نواز شاتو سر فرار کړو - رنجيت سنگه دي
اسپي په ليد و چ پر نهايات خوشحال شو.

د "بېلي" شېره او وچ مجسم شکل د لاهور قلعه
کي تي سپلايانو د پاره اوس هم محفوظ ده. دا هغه
بېلي ده چي د دي په وصولي رنجيت سنگه د
زرگو نو پښتنو ويني بهيولي دي

دا هغه بېلي ده چي د دي په عرض
يار محمد خان د پېښور حاکميت پرېښود و و تښتېد او بېلي

یہی ریجیت سنگھ تہ نہ حوالہ کولہ . دا ہنغہ لہلی دہ چي
 دد چي پہ عوضی سلطان محمد خان د پپسور نظامت دوبارہ
 حاصل کړو .

د شاه شجاع یونا کام کونشش

جنوری ۱۸۳۳ء و چي شاه شجاع یوٹل بیاز تخت
 افغانستان بپرتہ قبضی ارادہ و کړه . سنده تہ ورسید و
 دلته جنوری ۱۸۳۴ء کتبي د بلوچ نراد امیر ن سنده نیکر
 خغه جنگ و شو . نو د امیر ن سنده یو لوی نیکر د
 شاه شجاع د یورپین په طرز پوځی و رکوتی جنگجو
 نیکر نہ شکست و خور و . امیر ن سنده کافی خراج
 ادا کړو . او شاه شجاع دوه دیشت نمره نیکر خغه فنڈا
 معاصرہ کړو . پښتنو شاه شجاع خغه جنگ کول نہ نموند
 نو بقول کهنیدہ لعل :

« دوست محمد خان د فراست او دوراندا پشی
 نه کار و اخیستو . مشهوره یی کړه چي شاه
 شجاع د انگریز په عیلت او سازش د کابل تخت
 قبضہ کول او دد چي خاځي مسلمانان عیسائی کول
 غواړی په دد چي اساس د هغه خلاف جنگ
 عینی جہاد دے او د دین اسلام په خا کتبي داخل دے »

پسینوچی د جہاد او غزائبرہ واورپدہ نوجنگ تہ
تیار شول۔ دکندل خان حاکم مند ہار او دوست محمد خان
مشرکہ لیکر شاہ شجاع تہ شکست درکرو او شاہ شجاع مارچ
۱۸۳۵ء کبئی بہرتہ لوریا نہ کبئی انگر پز سرکار خخہ بہ پناہ
ا خستو یجور شو۔

کنور نونہال سنگھ

رنجیت سنگھ چي د شاہ شجاع د حملې او دوست محمد خان
کا بل کبئی غیر موجود کی نہ خیر شو نو د ہری سنگھ د قیادت
تحت ۱۸۳۵ء کبئی یو لوئی لیکر چا د پپنورپہ لور راؤ لین لو
د پپنور د شیخ سردار انو ہم ہری سنگھ نلوہ نخہ خط و کتابت
وو۔ د ہند وانو مشران یی ہم ملگری وو۔ ہری سنگھ
د پپنور حالات او فضا صفا و لیدہ۔ آتک خخہ دریا ئی سندھ
نہ را پوری و تو۔ سلطان محمدان ہبیت وانستو او مہنجئی پلو
و تبتید و۔ سیکھا نو پپنور قبضہ کرو او رنجیت سنگھ چیل سیکھ
ریاست کبئی شامل کرو۔ چیل نمے کنور نونہال سنگھ پسر
شہزادہ کھرک سنگھ او لنے سیکھ کور نزا د ہوی سنگھ نلوہ
سپہ سالار مقرر شو۔ بیا خہ وو۔

د مسلمان لوگ بہ جہرازان دینے سے منع کئے جاتے تھے اور
گاؤ کئی خاص شہر لپا دریں بند تھی۔ اگر کوئی اس قسم
کا جرم کرتا تھا۔ تو اس کو سخت سزا دی جاتی تھی۔ یعنی

تاریخ خانہ یا قلعہ عضویہ

دوست محمد خان چچی قندھار نے راستون شونو زخیر
غورنوؤرا کوڑ شوہ ۱۸۳۵ء کتبی شہجان بارہ تہ راؤر سپدو۔ کپہنیور
زرگونہ خلیل مومند بیچی مرستیال شول اد نور پہ پربتانه بیچی
ہم پہ امداد تیار شول۔ س

داعلہ خوانان ورتہ دپڑہ شوپہ شہجانوبانڈا
وارچا خطا دو ورتیلے نہ شوپہ سیکھا نوبانڈا

دایہ غزالیسی راؤوت خلق د بپرونہ
د یوسف نہاد مومند زو د استغفر بیچی
د یوسف زو د مہمند نہاد خورشوے نہاد دے نہ
رنجیت دیر پیری د امیر د نور بیچی غردے تہ
سیکھا نوچی د پینتنبوش و خروش و کتونو ہغو د
جنگ پہ ٹاچا فراہیت نہ کار واختسو۔ دوست محمد خان
اوسلطان محمد خان تنخہ بیچی د فقیر عزیز الدین روفات
۳ دسمبر ۱۸۴۵ء پہ ذریعہ د امن اوصلم صفائی خبری
شروع کیری ۱ و ددعہ امن مذاکرات دور بیچی داسی حویہ
استعمال کیری۔

۱۰ تاریخ پشاور۔ گوبال داس ۳۸۳

۱۱ ددعہ دوہ روئہ نوؤ فقیر نور الدین اوفقیہ امام دین۔

چچا سلطان محمد خان ٹی نپل ورو در دوست محمد خان تہ
 جدا کرو او نپل لسی زرہ لسنکر ٹخہ میل شو۔ دوست
 محمد خان چچا دہخہ غدار ی و لید تو ک نیمہ شپا پہ
 خاموشی کتبی مارہ مات مایو سہ نپل تہول لسنکر ٹخہ
 کابل پتو ی پرتہ ستون شو۔ رنجیت سنگھ چچا د پستو
 او د دوست محمد خان د لسنکر د اجتماع نہ غیر شونو دہر
 پہ تپری تمکتو تہ را ورسپدا و اولتہ د پرتہ شو۔ نو
 پستون لسنکر د پرتی رمنتشر شو او دوست محمد خان
 کابل تہ واپس شو۔ رنجیت سنگھ د دوست محمد خان پہ لپسہ
 پپشور بار کتبی داخل شو۔ د رنجیت سنگھ پہ حکم ہر سنگھ
 نلوہ د جبرود پہ مقام ۳۰-۱۸۳۶ دوران قلعہ جبرود
 تعمیر کرے۔ سلطان محمد خان د نچاپی و فاداری د اظہار
 پہ تو کہ د رنجیت سنگھ خدمت کتبی حاضر شو۔

” سردار سلطان محمد خان جب حاضر خدمت ہوا راجہ ہوا
 تو ہمارا راجہ اس پر ناراض ہوا اور حاضری کا حکم نہ دیا۔
 کتوزونہ ہال سنگھ نے اُس کی تعریف اور ستائش کی اور
 کہ سردار سلطان محمد خان نے برخلاف اپنے حقیقی بھائی
 سردار دوست محمد خان کے شہر لپتاور پر ہمارا قبضہ
 کر دیا ہے۔ اس بات پر اُس کا بھائی اُس کا جانی دشمن بن گیا
 ہے۔ اب ہمارا راجہ بھی اُس کی پرورش نہ کریں گے۔ تو یہ

بیچارہ کہاں جائے گا۔ اُس کی پرورش بصر حالِ حیات ہے
 تھا راجہ کو یہ تقریر کتو رنو نہ سال سنگھ کی نہایت پسند
 آئی اور سلطان محمد خان کو رو برو آنے کی اجازت دی۔

دکنور نونہال سنگھ پہ سفارشی سلطان محمد خان دسکھ
 سرکار داکوہات جاگیر دار مقرر شو۔ رنجیت دکنم عمر
 نونہال سنگھ مشیر کلاب سنگھ مقرر کرو۔ تو ہنم تو وورچی
 پس دنا رہ ڈی باری پہ وجہ تبدیل شو اور ابو پٹو ویلہ
 مشیرِ خاص مقرر شو۔

دسلطان محمد خان دنداری باوجود دوست محمد خان
 مایوس نہ شو بلکہ ہفتہ اپریل ۱۸۳۷ء بکٹی د حاجی خان کاکر
 تحت یو لوچی نیکو دسکھ خلاف راو سپن لو ہنم پہ جہرد
 حملہ وکریہ۔ دوہ ورچی جنک نہ پس ہری سنگھ نلو شکست
 وخور و نوک مزید کو مک پہ داسپد و ہری سنگھ جنک تہ
 دوام و رکرو۔ حاجی خان کاکر تہ ہم د اکبر خان پسر دو محمد خان
 تحت د پستنو یو لوچی نیکو پہ۔ ۳۰ اپریل ۱۸۳۷ء پہ کو مک
 داور سپد و۔ ہری سنگھ نلوہ زب دست فراحت وکرو۔ پستنو
 شکست وخور و اد خوار شمول ہری سنگھ نلوہ بی تر علی مجدد
 تعاقب وکرو۔ دمانام وخت ووتیارہ خورہ و پستانہ پرتہ

داؤگرٹھہدال اوپہ سیکھانویپی حملہ موکرہ۔ دہر سیکھان قتل
شول۔ ہری سنگھ دتھوپک پہ گولی پہ سینہ وککد واد
سخت تھرویل شو۔ قلعہ تہ ورسولے شو نورغلتمہ مرشو

” رنجیت سنگھ کو اس بہادر کی وفات سے اس قدر رنج ہوا
کہ وہ اپنے درباریوں کی روبرو اس کی الم وفات میں رو دیا۔“

His (HariSing) name to this day is used as a logey
with which to frighten childern and with “ Hari Raghe”
(ہری رائے) the Mohmand mother is said even
now to still her crying child”

“ Gazeteer District Peshawar 1930 page-51”

ترجمہ : دہری سنگھ نوم ترنتہ دیو، ریو، یاد، بلا، پہ
حبت مستعمل دے چے ما شوم ڈا ہی نوڈ مو مند تو
مینڈ بے نیل بچی ” ہری رائے “ پہ الفاظ ویرہ ویا،
رنجیت سنگھ چے دچے واقعات نہ خبر شو نوڈ پوپہ تیجی پیتورتہ
داؤر سپد وای ۱۸۳۷ء راسی دپنپور جو جڈا رابویطویلہ

Paolo di Bartolomeo Avitabile

یہی دپنپور گورنر ۱۸۳۷ء تا ۱۸۴۲ء مقرر کرے
دہلی دایاشندہ دیو۔ دنیولین خوج کینی نوکروو۔ دغہ کائی نہ ایران تم رائے لو۔

دہری سنگھ تعلق شورد ذات نخہ ووہ اپریل رول پنجاب ازرائل روریز
تہ تاریخ پنجاب - سید محمد لطیف لکھ۔

شہزادہ کمالہ د ایران ک بادشاہ نوکروو۔ ۱۸۲۷ء کینی لاهور تہ را ورسپد
او درنجیت سنگھ نوکروشو۔

ابوطویلہ ددڑہ کوہاتہ جانہ مور و سوزو لوخو وادی بوری کینی بیہ
پستون قبائل نہ شکست و نوپرو۔ دسمبر ۱۸۲۲ء کینی چہ ابو
یطویلہ د افغانستان پہ لور فرار شو نور نمہ خاچی نہ اٹھتی ورسپد و
ہغہ ٹخہ پنٹوس نرہہ پوندہ دولت و وچہ د پینبور د خلقونہ بیہ
پہ ظلم نرور را نمونہ کپے و۔ نایلتز فغہ جوخت بیہ یو عالی شان
محل تعمیر کرو۔ نوکرترا بوک نہیات استعمال پہ وجہ زرمپشو۔

مہاراجہ شہر سنگھ جنوری ۱۸۲۳ء کینی راجہ تیجا سنگھ د
پینبور ناظم اعلیٰ مقرر کرو۔ شوک چچا د ہری سنگھ تلوہ د
قتل او ابوطویلہ نہ ورا ندی ۱۸۳۶-۳۷ء کینی د پینبور عافی
طور فوجدار و۔ راجہ تیجا سنگھ ربیع ۱۸۴۵ء پوری د
پینبور حکمران و و نو ستمبر ۱۸۴۵ء کینی چہ چتر سنگھ د
اتک قلعہ قبضہ کپے او پشاور سنگھ پسر نجیت سنگھ بی قتل
کرو۔ نو ہغہ پیل زو بی شہر سنگھ اتاری والہ د پینبور ناظم
مقرر کرو ۱۸۴۶ء تا ۱۸۴۸ء سردار شہر سنگھ ولد چتر سنگھ د
پینبور ناظم اعلیٰ او ۱۸۴۸ء کینی بیہ چارج لارنس اسسٹنٹ ریڈیٹ
وو۔ بقول گوپال داس

دیکھو سرکار کی عملداری ۱۸۳۴ء تا ۱۸۴۸ء قائم رہا۔ اوائل
عملداری ۱۸۳۴ء تا ۱۸۳۶ء میں کنور نوہال سنگھ اور

سردار ہری سنگھ ملوہ سپہ سالار حاکم ضلع پشاور ہے
 اور پھر ۱۸۳۷ء میں راجہ تیجا سنگھ حاکم رہا۔ اور پھر شروع
 ۱۸۳۸ء تا ۱۸۴۲ء اپنی طویلہ صاحب حاکم و ناظم رہا۔
 ۱۸۴۳ء تا ۱۸۴۵ء پھر راجہ تیجا سنگھ حاکم رہا اور ۱۸۴۶ء
 تا ۱۸۴۹ء سردار شیر سنگھ ولد چتر سنگھ اتاری وال کی
 حکومت رہی۔ ۱۸۴۹ء میں گلدارائی انگریزی ہوئی ہے

دسمبر ۱۸۴۸ء و وچ سردار شہر سنگھ ولد چتر سنگھ
 ڈاکٹر پر خلاف پہ جنگ وو۔ دوست محمد خان پھنپور تہ راوڑ سپہ
 اوند ریائی سیندھ ورسپدو۔ سیکھا نو خخہ ٹی ڈاکٹر پر خلاف
 ذخیل امداد معاهدہ و کرہ۔ د شہر سنگھ اوڈ نوجوان اکرم خان
 سپر امیر دوست محمد خان پھنپور تہ امدادی پھنپور تہ سنکر
 پہ ۲۷ جنوری ۱۸۴۹ء کجرات پہ مقام شکست و خوبو۔ امیر
 دوست محمد خان راوٹینڈو۔ انکو پڑی نواتک تعاقب و کرد
 خوبنتوانک پہ مقام تھو لی کشتی و سوزو لی اوڈ پر پہ
 تپری کخیر پہ لار کابل تہ لاپل او پھنپور ٹی انکر پرتہ
 خوشے پھنپور دو۔ وائی چھی امیر دوست محمد خان کہ پہ دغہ
 موقعہ ڈفرستانہ راخسے و۔ محض تماش بین پاتی وے اوڈ سیکھ پہ
 شکست سردوبارہ پہ دی علاقہ قابض وے نو شاید چھی انکر پڑ

سرکارِ دہلی یا نئی سندھ نہ راپوری و تے نہ وے۔
 درنجیت سنگھ پہ پینبور قبضہ کہ تھے ہم تو کالہ وہ
 اوڈ راجہ جے پال او اتندیال نہ اتے سوہ کالہ پس دجہلم نہ
 راپورتہ پہ ورومبی خُل دھند وستان یونغر مسلم پہ دی
 علاقہ گلگرن شو۔ فوہخہ کہ یوتخوا د پنجاب فورہ ورا علاقہ
 پہ اول خُل دیو منظم حکومت او بند ولایت تحت را وستہ۔ تو
 بل خوا بی پینتانہ پہ رو و حصو کیتی داسی تقسیم کرل۔ چچی
 ترنہ یو نہ شول۔

سید احمد شہید بریلوی

تاسو کورٹی چي ۱۸۰۳ء کني انگریز پي دھلي
 قابض شواو تر دريا ئي جمنا يي د سلطنت واک اختيار
 دا ورسيدو. د دريا ئي جهلم او دريا ئي ستلج تو ميٺ
 سکهان قابض شول. د دريا ئي جهلم او دريا ئي سينده
 تو ميٺ پي ٽوله علاقه شاه کابل قابض وو او دريا ئي
 جهلم نه پورته علاقه د شاه افغانستان ملڪيت وو. او د
 سينده پي سيمه د شاه افغانستان له اړخه مختلف بلوچ
 اميران قابض وو. خو وروستونه يوازي داچي
 رنجيت سنگھ د دريا ئي جهلم او دريا ئي سينده تو ميٺ
 پي ٽوله علاقه قابض شو بلڪه هغه د جمرود تر غرونو
 دا ورسيد و او د پښتنو کړه پښور ئي هم قبضه کړو.
 د روهيلکنډ پي سيمه آباد روهيله پښتنو چي د
 پاک و هند د مسلمانانو حالت زار نه خبر شول. نو هغوي
 د پښتنو د عظمت رتقه او د پاک و هند د اسلامي حڪومت

د امداد او خپل حقوق د حصول د پاره درخواست
 وکړو. ماده د درخواست منظور کړو. د دغه امداد
 د پاره به لسکر ولسپ لوڅکه چې دوی نه ما پرې
 وفادار ملگری دی. -"

The Punjab A Sovereign State

By

Gulshan Lal Chopra page-307

د اکوړې د جنګ نه وروستو د یار محمد خان اوسید
 احمد بریلوی تر منځ تعلقات ختم شول. امیر خان یوسفزی
 او د هندی خادې خان د یار محمد خان مرستیال وویاړید
 د دوی په امداد په پنجتار ورغلو او اراده یې وه چې
 سید احمد بریلوی پنجنار نه بهر ویاسی. خو په ۴م
 ستمبر ۱۸۲۹ء یې د نر پده په مقام شکست وخورو.
 او پشورته بېرته ناکام راستون شو. د دې جنګ
 یوڅو شعرونه (مقطع) د توره دین شاعر په نامه
 وگورئ.

آسونه نه نیورک شاهي څمې شوې ورتې پاتې
 خټک خلیل، مومند، پیاده راغله په ماتې
 مانې د یار محمد د خلقدا د شوې میرا تې

ساته خان نور دینه د سید نوله اتراره
 روان شو یار محمد سید ویاسی له پنجتاره

سید لہ برنے ورکری الہی پروردگار لہ
 سید صاحب اوس د پختار نہ د سکھ خلاف پینتو قبیلو
 نہ د جہاد دعوت ورکرو۔ پینتو د دوئی پہ دعوت لبیک
 دوی او د پربنتانہ یی مرسیتال شول۔
 یار محمد خان بارک زی چی د سید احمد بریلوی اشتر
 رسوخ او شہرت ولید نو ۱۸۲۹ء کئی ٹی دا ذیل حرکت
 وکرو چی دیو اجرنی قاتل پہ ذریعہ ٹی ہخہ تہ نہر
 ورکری۔ نو اللہ پاک سید احمدی بریلوی محفوظ و ساتہ
 سید احمد بریلوی قبیلہ وکرا چی د بارک زی سردار
 خلا ف کارروائی ضروری دہ۔

دیار محمد خان او سید احمد بریلوی ترمپنچ دھنڈا
 پہ مقام جنک و نشو۔ یار محمد خان قتل شو او سید احمد
 بریلوی دھنڈا قلعہ قبضہ کرہ۔ دی نہ پس د سید احمد
 بریلوی او سلطان محمد خان بارک زی ترمپنچ د طور و او
 معیار ترمپنچ جنک و نشو۔ نو سلطان محمد شکست و غور و او
 سید احمد بریلوی د ہخہ د وور رسید محمد خان نہ لشکر
 ہم قبضہ کرو۔ سید احمد بریلوی د مپنچی پہ لاریگی تہ
 داؤر سپدو۔ او نومبر ۱۸۳۰ء کئی پہ پینور قابض شو۔

نو سلطان محمد خان د پېرچالاک او مکار وو هغه د سيد
 احمد برېلوی د يونسه مگري ارباب فقير الله خان
 ساکن هزار خانې پېښور په وساطت د صلي درخواست
 وکړو. ارباب فقير الله خان د سلطان محمد خان د پېرې صفايا^{ني}
 امجورې پېښ کړې. او آخر کار سيد احمد برېلوی د ارباب
 فقير الله خان په سفارش هغه معاف کړو. او سلطان محمد خان
 د سکهانو په څانگې د سيد احمد برېلوی بايگن اړ شو.
 سلطان محمد خان که څه هم د يوروهيله مسلمانان^د
 بايگن اړ وو. نو د سکه د هشت او وپړه د هغه ناروغي^{کي}
 موجود وه. او هغوی څخه يې باقاعدگي سانرياز ساته.
 هغه اوس سيد احمد برېلوی څخه د تورې او مېدانې جنک
 په څانگې سياسي او فريبي جنک آغاز کړو. عالمان،
 مولايان يې د پاسول او هغوی د سيد احمد برېلوی
 خلاف د «وهابيت» فتويې جاري کړې. د هغوی د
 قتل منصوبې جوړې شوې او پېښور کې يې يوه شپه
 د سیه احمد برېلوی مقرر کړې قاضي مولو مظهر علي
 او د هزار خانې ارباب فقير الله خان شهيدان شول او
 سلطان محمد خان د بزدلي، بد عهدي او غداري يو
 داسې مظاهره وکړه چې د هېڅ پښتون شايان شان
 نه وه.

سید احمد بربلوئی چچي دي ساڃي نه خبر شو نو پر
 نارو ۱۰ مياٽ شو. او فصله ٿي وڪره چچي ڏيندو پيه ٿاڻي
 ڏکڻ ميرپاتو حمايت حاصل ڪري. هغه ڏکڻاڪوٽ پڪهلي ۾
 لار کڻي رتو روانو ٿيو. مورنجيت سنگهه ڏهغه ڏار اڏو اڏو تڪ
 نه خير وو. هغه ڏسهراده شير سنگهه تحت يولوئي سگه
 نينڪر ڊبالاڪوٽ په لور ڏاروان ڪيو او دوئي پي راييسار ڪرل
 جتڪ وٺو. سید احمد بربلوئي خپل خاص ملڪو وٺجھه په
 دي جنگ کٽي په ۲ مئي ۱۸۳۱ء شهيد شو.

” ڪ سيد احمد بربلوئي او شاه محمد اسماعيل
 سرونه پرپڪي نٿول. اولاهورته مهاراجه له
 وٺي شول“

ڏکڻيه لعل ڏ بيان اهميت په ٿيل ٿاڻي. ولي بالاکوٽ کٽي
 ڏهرڪس ڏا بيان چچي سيد احمد بربلوئي ڏشهادت نه اڪاهو ڏ
 الله پاڪ نه سوال وڪيو. چچي
 ” ڏڏه سردي ڏسکھانو په ٽاپاڪو لاسونو ڏيل
 نه ٿي. “

ڏجنگ دوران ڏدوئي سر ڏسکھانو په ٽوره نوح شو -
 دوئي خپل ناروند نوح سر په ٽيلو لاسو ٽوپيل بدن نه ٿي ڏا

کرو۔ دریا ب تہ یی ا ر ت ا و ک ر و۔ چ ی تھ و و ر ٹ ی پس ک ر تھ ی ح س ب
 تھ نہ جو ن ت خ ل ق و د دریا ب پ ہ غ ا ر ہ ب ی ا م و ن د و ا و ہ ل تہ ی ی
 ب ن ج ک ر و،

« د س تہ ا ح م د ی ر ب ل و ی م ز ا ر د ب ا ل ا ک و ت ہ ب ا ز ا ر
 ک ت ی، ا و د ش ا ہ م ح م د ا س م ا ع ی ل م ز ا ر ب ا ز ا ر ن ہ ب ہ ر
 پ ہ ل ب ہ ق ا ص ل ہ پ ر و ت دے »

قبضہ اللہ خان مسند

۱۸۱۸ء کینیچی شاہ محمود اودھنہ بدکر ورنوویچی
 کامران خیل مشہور اودھر دلغیز و زرفتم خان قتل کرونو
 دفتہ خان بارکزی ورونہ و پاسپدل اودھوات نہ بغیر
 یچی دافغانستان پہ مخلو علاقو کینی دسد وری حکمانو
 نہ بادشاہی و لستہ پناچہ :

۱۱ دفتہ ہار پہ علاقہ پُردل خان، شہر دل خان و غبیرہ
 ورونہ۔

۱۲ غزنی، دوست محمد خان۔

۱۳ کابل، محمد عظیم خان۔

۱۴ کشمیر، عبد الجبار خان۔

۱۵ پشاور، یار محمد خان۔

۱۶ کوہاٹ، سلطان محمد خان۔

۱۷ ہشتنگر، سید محمد خان او۔

۱۸ دوابہ، پیر محمد خان بارکزی قبضہ کرل۔

او د دې علاقه قوآنرا د حاکمان شول. د احمد شاه ابدالی مضمون
سلطنت د پروبر خو کبې وپېش شو. عن چي بارکزی سران
ورونه د مشترک فوج او د يو واحد منظم حکومت سايل کبې
هم نا کام شول.

د پنجاب مهاراجه رنجيت سنگه دې واقعاتو حالاتونه
فائده پورته کړه. هم دغه کال ۱۸۱۸، کبې دريايي سيند
نه راپورې او توکنور، بزدل، يار محمد خان پېښور ته
قوار شو. رنجيت سنگه د پرېه اسانه پېښور قبضه کړ او
دغسې د بارکزی سردار يار محمد خان د لاسه د پېښور خليل
مومند پښتانه قوار و تار او ذليل شو. ۱۸۲۳، کبې که لهر
خو محمد عظيم خان ناظم کابل کوشش وکړ و چي د کوزې
پښتو تمون غېرت او تنگ جمال کړې او د اتک قلعه بېرته
قبضه کړې. خو د هغه د جهاد او کوشش دغه نېغی
هسه هم د هغه دغه مېرغی ورونه يار محمد خان او
سلطان محمد خان د جنگ نوښار په موقعه شندره او ختم کړه
په نارکو نو پښتانه مجاهدین شهيدان شول. ولي بارکزی
سرداران پي جنگ وجدل مېدان نه قوار شول او دغه
شکست د خليل مومند د مزید رسوايي او تباهي يا شو.
۱۸۲۶، وچې د روښانکاريو مجاهد سيد احمد برېلوی
د سنده، بلوچستان، قندهار او کابل په لار د پېښور په بيه

نمودار شو. بیاخته وو. پیتانه ډلي ډلي ددوي مرستيال
 شول. يار محمد خان هم د يو خاص سازش تحت دوي څخه
 ملگري شو. د جهاد په جوتس مست پیتانه زلمي د اکوړي سپډ
 ترمېچ د سکه سردار بداهه سکه خلاف د اوسپني د پوال شو.
 خو عېن په دغه موقعه يار محمد خان فرار شو. د جوشيله
 مجاهدنيو پښي ونيو نږدې اوسکه د سېر ۱۸۲۶، نېټې
 بيا پېښور قبضه کړو.

سید احمد بېلوی د اکوړي د جنګ نه وروستو
 د جوتس په ځايي د هوش لاره اختيار کړه. غېر منظم مجاهد
 يې منظم کړل او ټولو پښتنو قبيلو ته يې د جهاد دعوت
 ورکړو. د هغوی د جهاد په دعوت چي ټولونه ورپه چا
 لبيک ووې هغه د خليفه مومند دوه څوړ پړي داران د
 تھکال بهرام خان او د هزار خانې قېضي الله خان مومند وو
 ټوک چي د اسلام او پښتو ټولي په تنګ وټام شهيدان
 شول.

مړه هغه چي نه يې نوم نه يې نشان شته
 تل تربتله په بڼه نوم پايښی ښاغلی
 قېضي الله خان مومند پېښور څخه جوتت د هزار خانې ټوپي
 کلی وسېد ونکه وو او دغه زمانه د لويې اثار سوخ او شهرت
 خاوند وو او ټول مومند د هغه نه پر اثار وو. هغه سن سیده

محترم شخصیت وو۔ او تپوله مومند نامہ کینې د کاکا» په نوم مشهور
 وو۔ د فیض الله خان مومند که بیواړخ بارکزی سردارانو
 شخصه ذریعه تعلقات وونوبل اړخ اوس هغه د سید اُخدا
 بریلوی مُرید او غازی وو۔ د مناققت او چلول سیاست
 یې نرا ده نه وو۔ د انسانیت او سریتوب یو محکم شکل
 وو۔ ۱۸۱۸ء کینې چي سیکهان په پېښور قابض شول۔
 او یار محمد خان هشتنگریلو وُتیننېد او اورنجیت سیکه د
 خلیل مومند کلی لوت تالان کړل۔ نو فیض الله خان مومند
 شخصه احساس پیدا شو چي اوس سیکه لیکرته د پېښور تحفظ
 مشکل ده۔ هغه شمشتر و شخصه جوخت د غرونو خوا کینې
 د خیل آل و عیال د حفاظت په تعرض یوه قلعه تعبیر
 کړه۔ د دې قلعه کنډرات اوس هم موجود دی۔ خو اوس
 د بجا خاې تتهک قابض دی د دې قلعه په طرف اورو نور سیکه قلعه جوړ کړه
 سید احمد بریلوی د اکوړې سید و د شکست
 او د یار محمد خان د غدارۍ په سبب د بارکزی سرداران
 مخالف شو۔ یار محمد خان د سید احمد بریلوی شخصه جنگ
 کینې قتل شو او سید احمد بریلوی د هسوايي مردان او
 هشتنگریه علاقه قابض شو او چارسدې نه خیل شپږ
 زره لیکر شخصه میچنی ته را ورسېدو۔ دغه ورځو کینې د
 میچنی ابادی په توجونگر مشتمل وه او هر کس خا تله

جو ننگو چور کړې وه . سید احمد بربلوی میچنی څخه په دیا چې
 کابل د پورې وټوړیکم ته را ورسېدو . سلطان محمد خان
 چې د پېښور په لور د دوئی داتگنه خبر شو نو خپل هل
 عیال یې کوهات ته واستول او په خپله نهمستوته فرار شو
 فیض الله خان څخه یې را لپه قائم کړه . نو فیض الله خان
 خپل پیر و مرشد څخه جنک ته تیار نه وو . او سلطان محمد خان
 ته یې صلاح ورکړه چې سید احمد بربلوی څخه د صلحې او
 تعلق لار اختیار کړی . هغه ورته صفا ووي چې د سید احمد
 بربلوی د شاکتیت په مقابل د سردار هېلم اهدیت او وقت
 نشته . او چې هر کله د سردار ښکر په مېدانې علاقه ماتي
 وټوړه . نو د ښاریې په علاقه یې کامیابې بیتی مشکل او
 ناممکن ده . د فیض الله خان مومند په دې ډاکی خبر و د
 سلطان محمد خان نور وروپه مشتعل شول . او د صلحې نه
 سکوت اټکاري شول . نو سلطان محمد خان د فیض الله خان
 مومند په مشوره راضی شو . فیض الله خان مومند د سید
 احمد بربلوی خدمت کښې حاضر شو او د سلطان د تېرکنا هو
 د معافی طلبکار شو . او اخر فیصله ووستوه .

۱۱ سید احمد بربلوی به د تهکال نه د کابلې دروازې
 په لار فاتحانه طور ته بلکې د یو مېلمه په حېث پېښو
 کښې داخلېدی .

۱۱) سُلطان محمد خان به ثلوث بیت زره روپی تاون چنگ
 ادا کوی. شل زره پېښور کښې اولش لشی زږ ورو
 چار سده او پنجتار کښې -

۱۲) سُلطان محرخان به د اطاعت او تعاون پونخ اقرار
 کوی -

۱۳) سید احمد بریلوی به د نیار قاضی او د هغه په امداد
 ثوق غازیان مقرر وای -

سُلطان محمد خان پېښور د قبضې په لامل هر شپږ منورو ته تیار وونو د هغه ورو
 پیر محمد خان او وراثت جیب الله خان پسر محمد عظیم خان پېښکی شرايط منورو ته تیار
 نه وونو قبضې الله خان ورتنه صفا ووی چې په دې شرايطو فصل ممکن ده که اسی نه وای
 نویاد صلحی مذاکرات ختم وکښی. د قبضې الله خان په دې صفا د اکثره
 وپادغه د واره خاموش شول -

مجاهدیني که هویتو یا کریم خان پسر داران پېښور
 خغه صلحی او د پېښور سر د وبارزه حواله کولو ته تیار
 نه وو. عنی چې اریاب بهرام خان پرې هم صلاح نه وو او
 خونیتل یې چې پېښور ښاد ده ته حواله شی او د دې په
 عوض به هغه سید احمد بریلوی ته مالی امداد او ثلور
 زره محافظه دسته ورکړی. نو سید احمد بریلوی د قبضې الله
 خان مومند په جرگه صلاح شو. د سُلطان محمد خان او
 شاه اسماعیل تر مېنځ یو معاهده لاس لیک شو. قبضې الله خان
 مومند

په دغه معاهدہ په دې شرائط ضامن شو چې سلطان محمد خان
که دې اقرار ته وچاروت نو که د ارباب بهرام خان به بارکزي
نخه قطع تعلق شي او ايټند ۴ په د دوي برخلافه سيد
احمد بريلوي هر قسم امداد و معاونت کوي۔

د صلح نامې د لاس ليک نه وروستو فيض الله خان مومند
د سلطان محمد خان د دې خواهش اظهار وکړو۔ چې هغه د بيعت
په نيت سيد احمد بريلوي نخه د ملاقات خواهشمند
دے۔ ملاقات د پاره د پېښور او هزارخاني نومېځم يومېدان
(وزيوباغ) تجويز شوه د دواړو اړخ لیکر د غلته راغلو۔

سيد احمد بريلوي، ارباب بهرام خان او مولانا سماعيل
د مجاهدين، او سلطان محمد خان۔ فيض الله خان او مردان علي
د بارکزي سرزادان له اړخه مذاکرات کتبي شامل شول
د مذاکرات دوران د بهرنه د ټوپک د ډز او اوزار غلو۔ د سلطان
محمد خان د ښکړې وټيټېدو۔ مولانا سماعيل، فيض الله خان
العرف "کاکا جي" ته د بهر ټک او پته لکولو اجازت ورکړو
نخه ساعت پسې يو سره لاسي ليو لے روسته شو۔ هغه سخت
ويړې اخسته وو۔ پته وکليدله چې د دې سرې د ډک ټوپک
د ماشې نخه د بل سرې کوته وکليدله او ټوپک خلا شو۔
د مذاکرات نه وروستو فيض الله خان مومند ټول
ليکرو او حاضرین ته د دوډي بند وليت وکړو چې کلان او

پلاؤنه پکني شامل وو. سيد احمد برپلوي ڊوڊي ونه
 خوره او هنجوي خغه تياره ڊوڊي په خلور سټا نگوکني کوکډر
 پېښور ته راوړلې شوه. چوتې چې سيد احمد برپلوي ډېره
 وو. په دويمه ورځ دوباره مذاکرات وټول. تېولو غاږيانو
 او ماضو نيوتې قبض الله خان مومند ڊوڊي وکړه. دغه ورځ هم
 سيد احمد برپلوي ڊوڊي ونه خوره. او حسب سابق هغو
 خغه تياره ڊوڊي تيارته راوړلې شوه.

(سيد احمد شهيد از غلام رسول مهرض ۲۵۸)

سيد احمد برپلوي صلحا چې نه وروستو د څيکټوپه
 په لار پټتارته روان شو. مولانا مظهر علي کي پېښور قاضي
 مقرر شو او هغه خغه د قنوالين عظيم آبادي تحت د څو غاږيانو
 يو محاقف رسته هم مقرر شوه.

سردار سلطان محمد خان چې کڅپل مکر او چالاکي په پاليني
 کڅپي کامياب شو او پېښور يې په خالي وعده بيا تر لاسي کړو
 نوسانه شونه ئې آغاز کړل. د څيڼي عالمانو په وساطت ئې
 د سيد احمد برپلوي خلافت و هابيت فتويٰ جاري کړه او
 که د پېښور مشهور عالم دين مولوي غلام بېلادي، ملا
 عبد الحميد، قاضي منصور او پير غياث خليل ساکن پلو^{سه}
 هر څوک سيد احمد برپلوي مرستيال وو. خود څيڼي
 عالمانو مخالفت او طرز عمل د سيد احمد برپلوي مشن

نا کام کرو۔ سردار سلطان محمد خان داسی حالت نہ فائدہ
 پور تہ کپہ او یو داسی ساتر ش یپی تیار کرو چہ نہ صرف
 مجاہدین قتل کری بلکہ معاہدہ صامن فیض اللہ خان
 مومند ہم قتل کری۔ دچاد آثر رسوخ او قوم تہیلی نہ چہ
 ہخہ ہر وقت پنہ ویرہ او نوری وو۔ د سازش ابتد اُپبشور
 نہ و شوہ۔ فیض اللہ خان مومند او قاضی مظہر علی شہید
 شمول او سردار سلطان محمد خان دیوی داسی کیلکی بڑی
 او بد عہد ہم حرکت د کرو چہ د بارکزی پہ نوم یوید نما
 داغ شو۔

دگوپال داسی داتھریں چہ :

دہر سنگھان میں ارباب محمد خان کا اتفاق راجہ تیجا سنگھ
 سے از حد زیادہ تھا۔ اور ہری سنگھ راجہ تیجا سنگھ سے
 نفاق رکھتا تھا جب ہری سنگھ حاکم لپشاور ہوا تو اس
 کا نتیجہ یہ نکلا کہ وہ ارباب محمد خان کو بہ لحاظ اسی راجہ کے
 اچھا نہ جانتا تھا۔ اس کے خوف سے ارباب محمد خان فرار ہو کر
 کابل میں چلا گیا۔ اس نے امان اللہ خان ہزار خانی والے کو باب
 کیا۔ اور اس خاندان کی جاگیر ضبط کر لی چنانچہ فات اللہ خان،
 فیض اللہ خان و فتح خان ہزار خانی والے کچھ عرصہ ارباب سے

دز، فیض اللہ خان دزر امان اللہ خان دزر، عظیم اللہ ورونہ دو۔
 دزر، فتح خان بن فیض اللہ خان۔

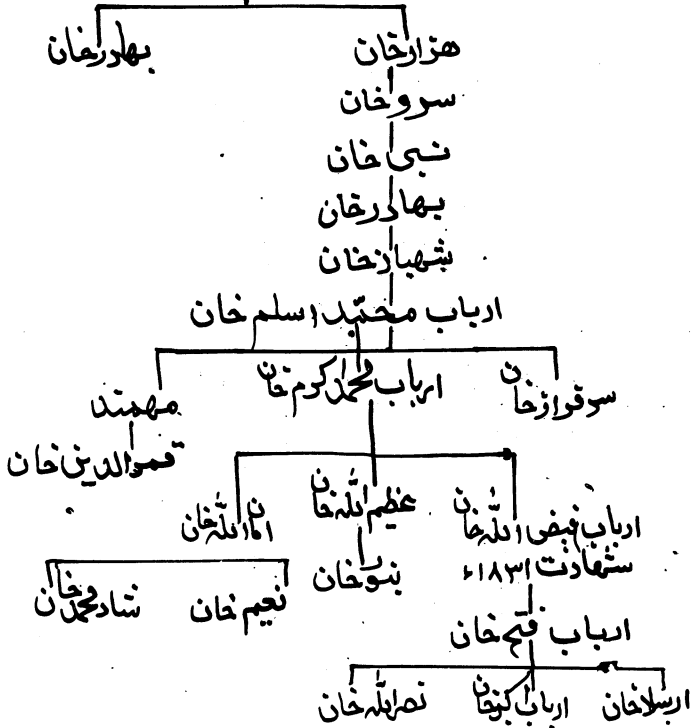

تاریخ ضلع پشاور ۶۳۸

ہیچ معنی اور حقیقت نہ لری۔ فیض اللہ خان مومند کے
 ہری سنگھ کے حکام پشاور تقریباً نہ آگاہ ہونگے۔ وہ البتہ
 امان اللہ خان کے سنگھ سرکاریہ عہدہ مومند قوم جاگیردار دو۔

دارباب فیض اللہ خان ہزارخانہ اسلاف و انخلاف شجرہ نسب

نقل کیفیت از شجرہ حقیقت ۱۸۷۰ء موضع کرہی فیض اللہ خان تحصیل شہر
 ص ۸۴۸ اذاتی معلوماً،
 اوتسان خان

دَفِضِ اَللّٰهِ خَانِ مومند په شهادت د نورالدين اخون
 چا ريكهته چې د نرسيسي محقق چا دستهبند كتاب "هار و بهار"
 كيني د رنج ده - د نظم په سر ۱۸۳۱ د رنج ده
 په خزان توځي شوې د تمام مومند سرداره
 د بيلانو سترگي سرې شوې له خماره

دَفِضِ اَللّٰهِ خَانِ و پل په برخه چې تعزير دے
 ماته په خوب كيني د حضور د مركز زنجير دے
 نما په وپنوباندي سوربانغ د وزير دے
 ما اند پينې په سترگو وليدي بي شماره
 په خزان توځي شوې د تمام مومند سرداره
 د بيلانو سترگي سرې شوې له خماره

دَفِضِ اَللّٰهِ خَانِ له يوسړې دغه يا راتو
 خانه د بار له بي پلله سردارانو
 خان سنبال كړې وركه څه نوكرانو
 كله به خلاص شو د تكانوله د باره
 په خزان توځي شوې د تمام مومند سرداره
 د بيلانو سترگي سرې شوې له خماره

دربار له ورغے خبره که رنخوره
 کوم خوا به خلاص شي له مامه تبنته ترپوره
 پير محمد خان ورته منگل ابني وه په توره
 د بارک نروپه دام کني و نستي هونياره
 په خزان توئي شوې د تمام مومند سرداره
 د بيلانو سترگي سرې شوې له خماره

په دام کني و نستي چاپر نارې سورې شوې
 بيا به رانه شي مخکني پرې نندارې شوې
 شهيد له چورې په جنت کني منارې شوې
 نارې رحيم مخرور د شاه د غارې هاره
 په خزان توئي شوې د تمام مومند سرداره
 د بيلانو سترگي سرې شوې له خماره

ورپي نارې فتم خان د رد صدف
 لکه آفتاب هسي منکاره په هر طرف دے

له د سلطان محمد خان او يار محمد خان بارکزي ورور -
 له دارمستې پوړي د سيد احمد زوي نيائي -
 له دارمستې پوړي د پنجتار خان نيائي -

یہ سخاوت پہ عبادت کینی مشرف دے
 پہ خوئی خوش بو یہ پہ فتح گل عطارہ
 پہ خزان توئی شوئی د تمام مومند سردارہ
 دبیلانو سترگی سرپی شوئی لہ خمارہ

خوشحالی لارہ پینبور کینی ظلم دپر شو
 گل د نمیر قبض اللہ خان پہ زمکہ دپر شو
 پہ درست مومند کینی رہناشتہ مٹیا اور شو
 قتل دی جو رکرو نہ ویر پیریا لہ ازارہ
 پہ خزان توئی شوئی د تمام مومند سردارہ
 دبیلانو سترگی سرپی شوئی لہ خمارہ

زہ نور دین اولی صفتا دکوم نواب کرم
 دپینبور خاتان بہ تبول درتہ حساب کرم
 کہ درنکارہ د نسیم خان عباس کتاب کرم
 ارمان ارمان د قبض اللہ خان د پگری واره
 پہ خزان توئی شوئی د تمام مومند سردارہ
 دبیلانو سترگی سرپی شوئی لہ خمارہ

لہ دکافی کوشش باوجود د نسیم خان عباسی د دی کتاب بیچم درکے پتہ نہ لیدی
 د دو نو مولو مزاج م بہ دغمانہ تہ مجیبہ بیکاری د نیستو د مشر او د شعر اسباب
 د پارہ د دی کتاب لویی اہمیت دے۔

د تپہ مومند اریابی او مشری د هزارخانی اریاپانو
 تخخه د کوم وقت راسی وە، د دې هېتم پوره پته نشته
 خود تیمور شاه بن احمد شاه آیدانی په فارسی ژبه یو
 حکم تخخه صفا برینیی چې هغه د یو سابقه حکم تجدید
 کوی او د اریاب فیضی الله خان شهید نیکه محمد اسلم خان
 ۱۸۹۶ ل کبئی د تپه مومند مستقل اریاب مقررہ وی د دغه
 ۱۲۰۳ھ

سند پښتو ترجمہ داسی ده

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الله پاک لویې مددگار دے

(مهر حکومت تیمور شاه)

لکه چې حسب الحکم عزت مآب محمد اسلم خان
 ساکن هزارخانی اول نه د تپه مومند اریاب
 مقرر دے. اوس پرې هونډ مزید ^{شاهی} مهربانی کوو
 او دے د تپه مومند مستقل اریاب مقرر وو
 د شاهی مهربانی په نتیجه کبئی مونډ د دې
 مبارک کالی د شروع نه اریاب موصوفاته د
 خپلومراعاتونه علاوه (۳۵۰) ^{تومان} اضافه ورکول
 غواړو چې هغه خپله علاقه کبئی امن و امان
 وساتی. د علاقې د خلقونیه بند و بست و کړی
 او د یو ژنیو کلک تر، مالیاتی مشر په حېث د

علاقی دَ خَلقوتَه هِرکَل پورَه مالیه وصول کِری
 او وصول شدَه مالیه ناطِم پِ پِشورته حواله کِری
 او هغه نه یی رسید حاصل کِری اودا سِی
 معاملاتوتَه توجِه وُگُزوی - چِی دِی علاقی
 خلقوسره تِری وی او ائینده نِوِک هَم دِی
 علاقی دَ خَلقوتی تَلق وِنَه کِری - پِه دوی
 ظَم زیاتی وِنَه کِری اونیَه سلوک ور تَغنه
 وُساتی - دوی اریاب صِب نه نوسخاله شی
 اودده احسان مند شی . تَلق دِیو فرمایر دارهیا
 پِه شان چیل کار کِنی بوقت شی . خانله رزق
 پیداکِری اوسرکارته مالیه ور کِری او نِوِک
 هَم داریاب محمداسلم خان پِه اریابی کِنی مدای
 ونَه کِری او هغه چیل کار پِه نینه طریقه سرته
 ورسوی . خلق چیل خان دده داریابی دولا مَحفُوط
 وُگِنی اود دوی حکم وُمنی - د محکمَه مالیات
 او پت مشران دِی د حکم پِه چیل متعلقه دفتر نو
 کِنی دِیج کِری او عمل درامد دِی پِری وُکِری .
 ۲۷ شعبان المبارک ۱۲۰۳ ه

(دِی حکمتای پِه شاد تیمور شاه د عهد دولس مهر وُثبت دی)
 د محمد اسلم د مرگ نه پس محمد اکرم خان او د

اکرم خان نه وروستو ارباب نبض الله خان دارباني په
 منصب سرفراز کيږي. دارباني نبض الله خان د شهبانې نيسي
 د سکهانو په دور حکومت د هغوی زوی فتح خان ارباب
 مقرري. د سکه شاهي حکومت حکمران ابو طویل په ۱۸۳۷ء تا
 ۱۸۶۲ء د کيني احکاماتو مطابق :

سکرانه عاليجاه ارباب فتح خان

د ضرورت په وجه د تاسو په موضوع اړيکې او د لور کور
 د امن خلق په دې مطمئن کړي چې د ربيع سميت
 د ۱۸۹۷-۹۸ء د ۲-۱۸۶۱ء د کور د امان خلقو ته بيا ايجاز
 معاف شوی دی. د خليل او داؤد زوی خلق دې خپل
 معاملات د پاره اپيل نه کوي. او که کوی نوبيا
 مهرباني وکړه افریديان او مومند هم خبر کړه
 چې په دغه شپه حاضر وی کله هغوی به تصور وړ
 وی. او تاسو ته به ستاسو د خواهش مطابق
 انعام درک پيږي. حاجي سعد الله خان ستاسو
 خدمات منوری دی. دا ذمه داری ستاسو په
 غاړه ده.

شوالير (Chivalier)

جنرل ابو طویل امین الدوله

یویل خط

”ملک مجید خان - نق بول خان - مہر دین - دورا خان
اسماعیل خان - رحمت اللہ خان وغیرہ ملکان
ادپوئی تہ ہدایت کو لے شی چچی دبار بار درخواست
مطابق تاسو تہ حکم کپری چچی اریاب قہم خان
خخہ پہ دچا کار کیتی ملا تر کوئی داکار دعوامود
مفا دو دپیارہ دے“

۳۱، بھار سمیت ۱۸۹۸ء بمطابق ۲۲، ۱۸۹۸ء

”مہر“

شو الیر خیرل ابو ظفر یہ صاحب بہادر

امین الدولہ دلاور۔

دسمبر ۱۸۹۲ء کینی ایوٹوپلہ دافغانستان پہ بور فرار شو
او مہاراجہ شہر سنگھ جنوری ۱۸۹۳ء کیتی راجہ تیماسنگھ
دپہنپور ناظم اعلیٰ مقرر کرپو نوراجہ تیماسنگھ دکوئلہ
محسن خان اریاب محمد خان خخہ خیل زارہ تعلقات استوار
کرپل خوک چچی دھری سنگھ نلوہ دحاکمیت دوران ہخہ
خخہ دورانی پہ سب افغانستان پلو فرار شوے وو
او دھری سنگھ ۲۱ بوٹوپلہ دحکمرانی دوران دجلا
دلتی وخت تپر ولو۔ راجہ تیماسنگھ ۱۸۹۵ء پوری
دپہنپور حکمران وو۔ دچا دوران دھوار خانی داریا پانو

شان و شوکت بیخی ختم شو اولکہ چي دا حقیقت د شہر سکرہ
 ولد پتو سنکرہ (۱۸۲۶ء تا ۱۸۶۸ء) د حاکمیت دوران دیوی
 معاہدہ نہ صفا شکر گند پزی چي اریاب فتح خان د سنگدستی
 پہ وجہ د ہزار خانی زمکہ حافظ غلام محی الدین شخہ د
 لٹی زرہ روپیہ پہ عوض اجارہ کوی :

”نہ حافظ غلام محی الدین ولد حافظ محمد نعیم (موم)
 وعدہ کوم۔ چي ماد عالیجاہ اریاب فتح خان نہ
 موضع ہزار خانی تپہ مومند پہ لٹی زرہ روپیہ
 اجارہ واخستہ۔ دخیل انعام نہ علاوہ ماد د چا پی
 قبضہ واخستہ۔ نہ چہ د اجاری دوران د حکومت
 رقم باقاعدہ ادا کوم۔ او عوامی خدمت بہ کم کوم“
 ”مہر“ د غلام محی الدینی۔

رتاریخ ۱۸ جادی الاول ۱۲۶۳ھ بمطابق ۱۸۶۸ء
 گواہان : مید شاہ۔ پنجم امیر۔ ملک حمید۔ ملک حمید
 (د انگریزی نہ توجہ)

د اریاب قبضہ اللہ خان د جا پندا د کیفیت

د : کتدے سرورٹی ہزار خانی : یوہ برخہ جا پندا د
 داجا پندا د د انگریز سرکار ضبط کرو۔ او وروستو د لنڈی
 یو بجو اریاب محمد اکرم خان تہ بموالہ کرو۔

ii: منبرہ کچورپی؛ ادوۃ زرہ (۷۰۰۰) جریبہ۔ راجا پنداد
انگر نرسر کار ضبط کرو او وروستو ک لندای برنجو
ارباب محمد اکرم خان تہ نوالہ کرو۔

iii: منبرہ کڑھی فیضی اللہ خان اتہ زرہ (۸۰۰۰) جریبہ۔ راجا پنداد
انگر نرسر کار ضبط کرو او وروستو ک لندای برنجو ارباب
محمد اکرم خان تہ نوالہ کرو۔

iv: چک شاہ بدند (المشہور چنگائی)۔ کدی ٹھائی دستقل
کاشتکارانو نہ ہم حقیقی مالکانہ حقوق ارباب محمد اکرم
خان
تہ نوالہ شو۔

v: منی خبک؛ ۱۱ برخہ

vi: کتدے احمد زئی؛ ۳+۲ برخہ چا پنداد۔

vii: چک گندو مندینوئی۔

viii: پٹی؛ دوۃ چک زمکہ۔

د ۱۸۷۰ء د بند و بست نہ ہسکارا دہ چپی؛

”گل اولاد اُس کی ابتلائی عملداری سرکار سے فرار

ہو کر کابل چلے گئے۔ بوقت تہدیت بدین لحاظ کہ گل حقیقت

اولاد فیض اللہ خان کی ضبط سرکار ہو چکی تھی۔ وہ ملکیت سرکار

دولت کی قرار پائی“

دَارِ بَابِ فَيْضِ اللَّهِ خَان

دہائیڈ اداؤ خانہ دایو دستاؤ پرہم و کورئی

نقل کیفیت عام از شجرۃ حقیقت ۱۸۷۰ء موضع گھری

فَیضُ اللَّهِ خَانِ تَحْصِیلِ نَوْشَہْرَہ

یہ رقبہ میرہ پہلے بلا قبضہ پرا ہوا تھا۔ اور تعلق رقبہ

پاؤ واری موضع موسے زئی و ارمیر میانہ تصور ہوا تھا۔

اکثر اس رقبہ کو منرارغان سکتائے ارمیر و سپن خاک وغیرہ

دیہات ملحق الحدود کے بوقت ہونی بارش کے کاشت

کرتے تھے اور ملکیت مالکان ہر دو دیہہ مذکورہ کے

تصور ہوتا تھا۔ عہد سکھان میں بعض حکام ارباب

فیض اللہ خان سکنہ ہزار خانی باہن لحاظ کے اس میرہ میں

انفریدی لوگ بال مویشی و زراعت و راہیان کا نقصان

کرتے تھے، ایک گھڑی بنائی اور سواران اپنے کو اس میں

رکھی اور خود بھی اکثر رہا کرتا تھا۔ اور منرارغان کو بھی

آباد کپا۔ اس جگہ آبادی کو امن ہوا۔ جانے گڑھی کے نام

سے نام اس کا گڑھی فیض اللہ خان معروف ہوا۔ جب سے

گاؤں آباد ہوا ہے کبھی ویران نہیں ہوا۔ بعد عہد سکھان

کی فتح خان مفرد ہو گیا۔ الا ساکتان دیہہ بدستور آباد

رہے اور اب تک آباد ہیں۔ نیرولبت سرسری میں یہ

گاؤں بہ باعث نہ ہونے پیمائش ایک علیحدہ موضع تصور نہ

ہوا۔ اور نہ کسی کی ملکیت قائم ہوئی۔ بعض بنو خان دارِ
 فیض اللہ خان نے دعویٰ کسب ملکیت کا۔ اور مالکان موضع
 موسے زئی نے اپنی ملکیت۔ اُرٹرمیانہ کے مالکان نے ملکیت
 اور اس طرح اُرٹرمیانہ والوں نے دعویٰ ملکیت کیا۔ بعد
 تحقیقات کے مسٹر کاکس صاحب ڈپٹی کمشنر بہادر نے ہمراہ
 مثل مقدمہ تنازعہ میرہ موسے زئی و سو زئی پیمان کے
 مسند گویہ حکم فرمایا۔ کہ یہ رقبہ مالکان موضع موسیٰ زئی و
 اُرٹرمیانہ کا بحدہ نصف نصف تصور ہوئے۔ اس حکم
 بموجب اب ہم مالکان پاؤ واری کے دیہات میں مالک
 ہیں۔ وہ اس زمین کے مالک ہیں چنانچہ شجرہ نسب ان کا
 اوپر درج ہے اور مالکان موضع موسیٰ زئی و اُرٹرمیانہ
 میں آباد ہیں۔“

دَفِضُ اللّٰهِ خَانِ دَ سْتِهَادَتِ نِه پِسِ دَ هِنَعِ نَرَوِي پِ فَتْمِ خَا
 دَ سِ كِه سِرْكَارِ دَوْدَانِ حُكومتِ دَارِ بَابِي پِه اَمْرِ دَسُو فَرَا
 شُو اَو دَ هِنَعِ پِه خَطِ و كِتَابِ كِنِي دَ عَالِي جَاهِ پِه خَطَابِ مَوْقِ

۱

Masand = Agent to collect tithe کارندہ

Tithe = دَ پِدَا و اِرْ سَمِ بَر خَد

وو۔ دسڪھ ..... دورِ سلطنت په اختتام ڌ امير
 دوست محمد خان په حمايت ڌ انگرېز سرڪار ڌ عملداري
 په راتگ ڌ مېچني په لار کابل ته فرار شو. دوئي تخغه غه
 مفرورتيا کښي ڌ فيض الله خان ڌ وروڼو امان الله خان
 او عظيم الله خان اولاد هم شامل وو. دې نه علاوه
 ډبهادر کلي عبداللہ خان. ارباب شېر محمد خان ته کال
 او دسريل خان ادي زئي هم عالجهه فتم خان تخغه په دې
 مفرورتيا کښي ملگري وو. ۱۸۶۳ء کښي امير دوست محمد خان
 ڌ مرگ نه پس امير شېر علي خان هم ډپ پښور ڌ دې
 خانانو خاص تيمال سانه او يو معقول تنخواه او نور
 مراعات تخغه سرفراز وو. نو ۱۸۷۹ء کښي چي امير شېر علي خان
 وفات شو او ډانگرېزانو په حمايت په ۳ جولای ۱۸۸۰ء
 امير عبدالرحمان پير مير افضل خان ڌ کابل بادشاه شو
 نو ڌ مومندو دې انراد طبيعت او حریت پسند خانانو ته
 ڌ انگرېز هلام بادشاه په سلطنت کښي وسېدل کړان
 شول. انگرېزانو تخغه ڌ دوستي او تعلق په سبب ڌ
 امير عبدالرحمان په نظر کښي هم دوئي انفرمي وو. نتيجه
 داشوه چي عبداللہ خان. ارباب شېر محمد خان او ديري خان
 داغوره وکښله چي ټپل وطن پښور ته واپس راشي
 ڌ دوئي ڌ راتگ نه پس ۱۸۸۳ء کښي ارسلاخان واکو فان

پسران عالیجاه فتح خان، قوالدین بن مهتند خان، تعیم قان
ابن امان الله خان. بنورخان ابن عظیم الله خان و نمچه هم
هزارخانی ته د پینچه د پرنش کاله د جلا وطنی نه پس راغلل.
عالی جاه فتح خان د دوئی دراتک نه اگاهو کابل کښې وفات وو
او هلته نېم رو. .

د عالیجاه فتح خان زوی یې ارسلا خان انگرېز سرکار ته
د خپل پلار د جاگیر او خپل ذاتی پندری جا تېدا د دبېرته
والپسې د پاره کښې شمېرې درخواستونه ورکړل او چې دغسې
ونه شوه نو ۱۸۸۷ کښې یې د پوانی مقدمه شروع کړه.
دوئی نه وروستو اکبر خان دغه سلسله ۱۹۲۷ پورې چاری
وساته. نو د هغوی په دغه درخواستونو، مقدمو او اپیلونو
هېڅ شتوای ونه شوه.

د بهادر کھی د عبد الله خان، د تهکال د اسم باب شېر خان
او د اد پزی نوری خان د مفرورتیا دوران د دوئی نامکې هم
به حق سرکار انگلیسینه ضبط و چې او نور وخلقوته حواله
شوې وې.

د اکبر خان د وفات نه پس د هغه زوی یې میر عالم خان
هم کافی غرضد ا شتونه انگرېزهاکما نوته ورکړل. هغه
د خپل مقصد حاصلولو د پاره په ۱۹۰۸-۹-۱۹۰۸ کپولری اېف اېف
کورینکال رجمنټ کښې نوکو شو او په ۱۹۰۳ د سېپټمبر ۱۹۰۳ کښې

دغه ٺاهي ڊپلشن اڻخستونه پيس ۱۹۲۱ء کڻي وپرنس آف و پلز
 په سفارش ډپلټي کمنٽر پيسنو رڅخه ډيو چپراسي په جټ
 په ډي عرض توکړ شو چي ټپل سابقه جاگي او نو و پڅښت
 بحال کړي. خو جاگي داري نظام ټپل خاص تقاضات غوښتي
 او مقاصد لرل. او په دغه خصوصيات مکمل جاگي دار د هر
 شاهي نظام تر هغه وخته آله کار و تر ټوچي هغه د حکومت
 وخت د مخصوص مفادات پاسداري او تحفظ کوو. او
 جاگي د دغه ملازمت او خدمات د شاهانه نظر، فياضي
 او مهرباني صبله او انعام وو.

د هند و پاک د تقسيم نه وروستو بهارت جاگي داري
 نظام ختم کړو او ټول جاگي و ته يي د حکومت هند په حق
 کي ضبط کړي. خو پاکستان کڻي داسي و نه شول. بلکه
 جاگي دار د هغه جاگي و نو وارث او خود مختار مالک شو
 چي کوم جا بېد ارونه حکومت وخت د عام عوام لاسونو نه
 تو وړي او په نه وراخيستي وو.

د پاکستان د قيام نه پيس حاجي مير عالم خان په يو نوي
 ولوله او جوش و جذب د دغه جا بېد اړ د حصول د پاره هلله
 ځله او منډي تو په چاري و ساتي. عدالتو نو کي کيسونه
 کورنوجنرل ته درخواستونه، وزير اعلي ته اپيلونه او غني
 چي سکندر مرزا، ايوب خان او ذوالفقار علي بهتو ته خطو ته

استول هغوئی خپل عام محبوب کړو. خو سن رسیده حاجی
 میر عالم خان د خپل پلار نیکه ذاتی جا بُد اداو جا کیر سپی
 په دې ملک خدا د کینې نه رڼه ستره او ارماني د کور تورو
 خاورو ته کوز شو. وې د سید احمد برپلوی په ملگریا
 او حمایت د قبض الله خان شهید او د انگرېزو په مخالفت د
 عالیجاه ارباب تم خان ضبط جا بُد اداو جا کیر سپی خپل
 نه کړو. او د نجسې د باره مومند په سیمه دوه اهې کوفی
 او د بهادر خان او هزار خان اخلاف او عزیز خان، عبدالرحمان
 و قبض الله خان شهید او عمید الله خان و فتح خان اخلاف
 و اسلاف د مغل، سکه. بارک زی او انگرېزو په مخالفت
 د سید حامد بخاری د قتل. د جلال الدین روشنائی
 په حمایت. د مورزا کامران په ملگریا د هندال د قتل
 په ستره. د کمال خان داؤدزی په امداد
 او د سید احمد برپلوی په مرسته د اسپ
 تپه و برباد او و زپو له شول چې خپل وراثتی
 جا بُد او نو محروم شول. او که د موسی لئی
 سورپیرئی، بډیو ماشو وغیره اقوام د ورسک
 او چها ونه نهر و نو نه مستفید کېدل او د
 بوضه واری خشک، بنجر شاپی زمکې یې
 سوسېزو شاداب کېدلې. نو د دوپرو د بوضه واری

مہرہ جات او جائیداد آکاھونہ د حکومت
 وقت د نافرمانی پہ سبب ضبط وی او د
 جاگیر پہ شکل د نھوٹی د فرمانبردار واد
 وفادار وپہ لاس او قبضہ وی .

د گورنر جنرل سکندر مرزا دیٹو خط عکس

GOVERNOR-GENERAL'S HOUSE
 KARACHI

Dated the 16th September 1955

My dear Khan Sahib,

I am enclosing herewith the papers of Hajji Mir Alam Khan. In his application he says that his grandfather Mohammad Aslam Khan was honoured with the position of Arbabship and Revenue Collector of Tapa Mohmand, but later his Jagir was confiscated by Government. Hajji Mir Alam Khan is now anxious that a share out of the confiscated Jagir may be allotted to him. He is a good old man who has been working with the Deputy Commissioner, of Peshawar for a long time and I will be grateful if you will look into his case.

Yours sincerely,

(Iskander Mirza)

The Hon'ble Dr. Khan Sahib,
 Minister of States and Frontier Regions,
 Government of Pakistan,
 Karachi

د افغانستان اولني جنګ

۱۸۳۵ء ووجې برطانيه کښې د وېک حکومت لار د
 اک لينډ د برصغير پاک و هند کورن جرنل نامزد کړو
 د هغه په ذمه ضروري کار دا ووجې افغانستان څخه تعلق
 او دغلته د يو تجارتي مشن د قيام لاره واره او د هند د
 انګرېز سولار متعلق حالات سازگار کړي. او د غسې
 وسط ايشيا کښې د روس پېش قدمي. ايران کښې مدخلت
 او د افغانستان د انګرېز سولار خلاف لمسول ختم شي. اک لينډ
 خپل يو تجارتي وفد د الېکذا نډر برس تحت چي ميجر ليم
 ډاکټر لارډ او موهن لعل هم پکښې شامل وو. د حيدرآباد
 بهاولپور، ډېره غازي خان او پېښور په لار د اول پېرلو. دغه
 نماينه علي مسجد پورې د امپريکابل سلطنت وو. دغه
 وفد چي د خيبر غرونو دننه داخل شو نو د امير افغانستان
 دوست محمد خان له اړخه يې شاه غاصي گل مرزا آغا جان او
 سعادت خان برسوسند استقبال وکړ او د غسې دا وفد

په ۲۰ د ستمبر ۱۸۳۷ کابل ته ورسیدو.

د امیر دوست محمد خان او برنسی تر مېلمه د دوه اړخیز
تجارت د قیام کافی گفت و شنید و شول. خودغه ټول مذاکرات
د پېښور په مسئله ناکام شول. امیر دوست محمد خان
د نجیت سینګه نه د انګرېز د مرستې او امداد په وساطت
پېښور بېرته خپل سلطنت کېني د شمولیت اسرار کولو
خوا انګرېز سرکار د نجیت سینګه دوستی او تعلق پرېښودو
ته تیار نه وو او محض تجارتي تعلقات قایمول یې غوښتل
د دې لویې وجوه په بنا د انګرېز سرکار برنسی مشن ناکام
شو او په ۲۶ اپریل ۱۸۳۸ هغه وستان پلټو نا مراده
ستون شو.

د امیر دوست محمد خان ورور گندال خان والي قنډر
چې د انګرېز سرکار د وډن کابل کېني موجود کی نه منبر شو نو
د خپل ورور په مخالفت او ترېکنې هغه هم ایران او روس
تخته د دوستی جوړولو خوا هشی لاهو کړو. د ایران و
روس سفیران قندهار ته را ورسېدل. د روس سفیر
ویکو لیم د مو قې د نزاکت نه فائده پورته کړه او په ۲۹ د ستمبر
۱۸۳۷ کابل ته هم را ورسېدو. د انګرېز او روس د سفیرانو
موجود کی د کابل سیاسی اهمیت نور هم سپو ا کړو. انګرېز
تجارتی مشن د قیام په ناکامی د امیر دوست محمد خان د با شاهت

پہ خاتمہ تیار شو۔ شاہ شجاع فتحہ یچی ۱۸۳۸ء کبھی لداخہ ہا کبھی
یو دریا ارفیضہ معاہدہ لاس ایک کرہ چچی ڈانگر نرسر کار
سکھ سوکار او شجاع ترمبٹھہ دا معاہدہ ڈپینٹو ڈبقا او جو
ضمنی کبھی یو شرمناکہ او ذلیلہ معاہدہ ۱۸۴۰ء ک دچی معاہدہ
پہ رو شاہ شجاع تحریری طوز پختانہ ک دریائے سیند ہ
ک دوارو غارو ڈقبضی ک حقوق او ڈکشمین ہزارہ، پپہ
جات او ڈپیشور ک علاقہ جات نہ ک درنجیت سنکھ پہ حق کبھی
دستبردار او محروم کرلی۔

ڈشاہ شجاع پہ حمایت دوہ ڈلی سنکر ڈافغانستان پہ
نور داروان شو۔

i: یوہ ڈلہ ڈمپکنا تہ او شاہ شجاع تحت ڈشکار پور
سندھ او قندھار پہ لار۔

ii: دوئمہ ڈلہ ڈسرکلار ویدیا او تپور شاہ پسرینا شجاع
تحت ڈسکھ فوج پہ حمایت او کومک لاهور او پپیشور
پہ لار کابل طرف تہ روان شو۔ ۱۸۳۴ء کبھی ڈالینکر پپیشور
تہ ڈاؤر سپنڈ و۔

او بقول کھنہ لعل:

پہلے سکھ نجیبیوں کے سپاہیوں نے خیبر میں جاتے
سے انکار کیا۔ اور آٹا سرکشی کے نمودار ہوتے مگر کونو نہا
سنگھ اور جنیل او لٹویلی کی حسنی تدبیر سے وہ سرکشی

فرو ہو گئی اور ایک اور نساد شروع ہوا۔ کہ گورکھیوں
کی پلٹن نے خیمبر میں جانے سے سخت انکار کیا اور زبانی
ہنمائش اُن کو کارگر نہ ہوئی اور درہ خیمبر سے وہ پلٹن پلا
اجازت اُٹھ کر پشاور میں چلی آئی۔ کنورز نوہمال سنگھ نے
اور فوج کو مامور کر کے اُن سے توپیں چھین لی .....
سردار سلطان محمد خان کہ روز فتح پشاور سے لاہور

میں رہتا تھا ..... جہاں راجہ نے پشاور کو روانہ کیا
کہ انگریز فوج اور سکھ فوج کو اس تہم میں مدد دے "

د مہکنا تہن او شجاع لیسکو چپ غزنی تہ را ورسپد و نو د
امیر کابل د غزنی کو رنجیدہ خان سیپہ جولائی ۱۸۴۰ء کبھی
ذہر دست مزاحمت و کپرو۔ خو حیدر خان شکست و قور و او
تھے دوہ سوہ پستانہ د غزنی د لھا صو چہ دوران شہیدان شمول
دوست محمد خان چپ د غزنی د شکست نہ خبر شو نو او تر او
پر پستان شو۔ نچل نا وئی اکبر خان چہ د جلال آباد نہ نچل
تھول لیسکو تھے کابل تہ را و غو نیتو۔ د جلال آباد د کھانی
کپد و نہ چپ د عالی مسجد پہ مقام پروت پینتون لیسکو خبر
شو نو ہغو علی مسجد نہ تتریترا او قوارہ شمول او خبر
ویدا بی د تھے مزاحمت نہ عالی مسجد قبضہ کرو۔

شاہ شجاع انگریز سرکار چپ غزنی فتح کرو نو د کابل
پہ لور داروان شمول ۱۰ امیر دوست محمد خان نچل خان کبھی د

کابل د حفاظت دم وونه لید و. موصله یی با سېلوده .
 قیل ټول خان څخه بامیان پلو فرار شو او د غسې د
 انگرېز و شجاع مشترک لښکر د غزنی د فتح په نهمه ورځ
 پر اکت ۱۸۴۰ء کابل کې داخل او قابض شو .

۱۱، ستمبر ۱۸۴۰ء ووچې امیر دوست محمد خان د پښتنو
 یولوې لښکر تیار کړ او د انگرېز او شجاع خلاف د پروان
 دږه په مقام و جنګید و. پښتون کامیاب او انگرېز نا کام شو
 لښکر تیار د فتح کړ سین او لار د قتل شو. کپټن فراسر
 او کپټن پلین باټی سخت ژوبل شول .

د امیر دوست محمد خان دغه کامیابی محض انگرېز ته
 د خپلې برتری احساس ورکول وو. هغه د فتح باوجود
 یکتها خان کابل ته راوړ سوو. او انگرېز ته یی خان
 حواله کړو. انگرېز په ۱۳ نومبر ۱۸۴۰ء د قېدی په
 حیثیت د هندوستان په لور روان کړو. لار د اکېنډ
 ټی پوره دلجویسی وکړه او دوه لکه روپیه سالانه
 پښتن ټی مقور شو .

د انگرېز د راتگ . د کابل وغزنی فتوحات او د
 امیران کابل ټی بسی او ټی غېږ ټی عام پښتانه په بغاوت
 او شورش را ولاړ کړل . د خپلو سردارانو او مشرانو
 تحت متحد شول . او د کابل په لور را روان شول .

۲ نومبر ۱۸۴۱ء ووجھي الپکنہ انڈر برٹس خپل کورکيني
 قتل شو۔ اوڌ دے قتل ڄڻه سم پڻتتو خپل لوڻي طاقت
 ڄڻه کابل محاصره ڪريو۔ دامير دوست محمد خان تروڻي
 اکبر خان چي ڏانڪر ڀر خلاف زير دستنه اجتماع او اتحاد وليڻ
 نوڌ موقعي نه يي فائده پورته ڪريه اوڌ مختلف قبائل
 دغه منتشر قوت يي منظم ڪريو۔ ڏخلو پڻت ورسو
 متواتر جنگ کيني انڪر ڀر توارو ڏليل شو۔

ڏدوڻا نامتو ڪسان ڪپڻن و پڻدم۔ ڪپڻن سو پڻ
 ڪپڻن رابن سن۔ ڪپڻن ڪاڊر پڻڪڻن۔ ڪپڻن مپڻن تپوس
 ڪپڻن تھراوڻپ۔ ڪپڻن لپڻن۔ ڪپڻن پيڻن۔ ڪپڻن
 بسڪڻن۔ ساندرز۔ وڊيون۔ ڪپڻن راترے۔ وڊيو براڻڻا
 ڪپڻن نيڪل۔ ڪرنل سپڪريل۔ ڪرنل اوليور۔ برڪيڊ پرائيڪٽيل
 لپڻنت ماوڻ۔ لپڻنت پڻڪ۔ لپڻنت ساپوريت۔ لپڻنت
 جينڪن۔ اي ڪنگ ڪارڊن۔ سالسبري۔ ڪاڊت واکر
 ولسٽ سڪاٽ۔ ڪاڊر پڻڪڻن بروز۔ ڪارنت ھارڊي مپڻ، ٽور
 وليم مپڻاٽن وغيره قتل شول۔ ڏدوڻي بنڻي، لونه
 عن چي لپڻي سڀل، لپڻي مپڻاٽن او نوري ڊيري
 بنڻي ڏپڻتتو ڏدستور مطابق ڏمڪل حفاظت تحت وروستو
 ڏانڪر ڀر سرڪاريه حواله ستوي۔ مپڻر پوٽي پڻڪر۔ ڪپڻن آئري
 ڪپڻن ڪانولي۔ ڪپڻن ڊرومنار۔ ڪپڻن والش۔ ڪپڻن وپا

کپتن رچرډ واربورټن . لارنس . مېکټري . او الفنس
 وغيره انگرېزان په ۲۸ دسمبر ۱۸۴۱ء گرفتار او بونگا شول .
 لېډي مېکټن . لېډي اسپل . مېرل الفنسټن د محرم خان
 حفاظت کيڼې وساتل شول . او د گرفتار کسانو دغه قافله په
 ۲ جنوري ۱۸۴۲ء د شيارت په ورځ په ډېر شرمناک او
 ذليل ډول کابل ته پېښور پلوراروان شول چې وروستو د دوي
 يو لويي تعداد اېښتنو په لار کيڼې قتل کړل چې انگرېسکار
 امير دوست محمد خان سر د و باره امير افغانستان مقور ،
 بحال تسليم او اتراد کړو . نو دغه بونگا گرفتار کسان په
 ۲۰ ستمبر ۱۸۴۲ء آزاد شول .

د افغانستان په دې اولني جنګ کې
 د انگرېسکار شپاړس زره لښکرې ختم او قتل شول .
 صوفيؤ واک ته برائون په سپين خوږ ناروېند چې
 راوړسېدو . او انگرېسکار يې د دې ناروېندست قتل
 عام نه ښه په تفصيل خبر کړو .

لېډي اسپل د Disaster in Afghanistan .

په نوم د دغه تباهي يو اوږد روښداد
 خودنوشت کړو .

“ The messenger was Dr. Brydon, and he now reported his belief that he was the sole survivor of an army of some sixteen thousand men. Dr. Brydon’s story has few parallels in history. A British Army of 4000 fighting men, with 12000 followers, had disappeared in the course of a few (65 days) days. Some had perished in the snow, other had fallen victims to a savage enemy, a few had been carried into captivity.”

Frontier and OverSeas expedition from India Page-375.

(ترجمہ) « قاصد پاک تیرا سیدان دو اوھنغہ پورہ یقین خنغہ ووچی
چی ہنغہ ک شپارس ترہ لسنکر واحد تروندے تن دے۔ داکٹر
برائیدون ہر دہد لے داستان دتاریخ پہ صفحات ثانی نہ لری
دا سکر پوخلور ترہ جنگ جو فوج او دولس زمرہ نورکسان نیئہ
شپستہ ور شوکینی ختم شو توک پہ اوور وکینی او توک د
خطرناک دینمن دلاسه قتل شمول او حینی گرفتار شمول۔

Matters continued seemingly quiet at Kabul, and Shah Shuja firmly placed, untill September 1841, when disquieting rumours of plots and disaffection began to be circulated.

Muhammad Akbar Khan, Aminullah Khan, Abdullah Khan and other Afghan Chiefs were then in fact preparing their countrymen for the outburst of that storm which in the end destroyed 4500 of our fighting men and 12000 followers between Kabul and Fatehabad, leaving only one solitary Englishman- Dr. Brydon-to escape to tell the story to the beleaguered garrison of Jalalabad.”

Eighteen years in Khyber by

Robert Warburton-page-3

ترجمه، په کابل کېنې حالات طاهر اسم دم او تسلي بخشى
 بنګارېدل او شاه شجاع تر ستمبر ۱۸۴۱ په تخت مېسېو
 ناست وو، چې يو ناساپه کساز شو نو ناقاره اقواه کافي
 او بي اهلينانى شروع شوه. محمد اکبر خان، امين الله خان
 عبد الله خان او نور پستانه مشران په اصل کېنې کيا
 وو چې نپيل هم قوم پستانه راو پاروى او داسې طوفان
 ودرئى کوم چې زمونږ خلورنېم نره جنګيو ټوانان او د
 کابل او فتم آباد تر منځ د ولس نره نور ملکوى نېست و نابود
 کړل او صرف ايکي يو انګرېز ډاکټر برائيدن پاتې شو چې
 د جلال آباد په قلع کېنې د محاصره فوج داستان بيان کړى،
 د انګرېز سرکار د دې زبردست شکست ناکامى او غلظي
 پالسى په نتيجه کېنې تاج برطانيه لارې اګ لېنډ وټن ته
 واپس وغوښتو او د هغه په ټاڼې ايلن بارو د هند کورنۍ
 جنرل مقرر شو. د نوى کورنۍ جنرل اول کار دا وو چې د
 انګرېز سرکار ختم وقار او شان بيا بحال کړى. لهغه پښتو
 د خپلې بې عزتۍ د بدل اخستو په غرض يو لوى لښکر پولاک
 د سپه سالارۍ تحت د پېښور په لور را ولېږلو. د سکه سرکار
 په امداد انګرېز لښکر په ۵، اپريل ۱۸۴۲، د خپلې فزونو
 کېنې داخل شو. خو د پر په مشکله على مسجد ته ورسېد او
 خوف ورهښت په دوې سور وو. پولاک د خپلې غرونو

دغه جلال آباد ته د رسېدو په کشمکش وو چې د غلته
 د شاه شجاع د قتل په ۱۵ اپرېل ۱۸۴۲ء، خپروهم راوړسېد و.
 د پېر پېښان شو. نو د ولسوالي د واقف احکامات په سبب
 مجبوري وکړه. آخېر کار په ۱۷ ستمبر ۱۸۴۲ء کابل کې داخل
 شو. جنرل سپل د استالف، چريکار، چهارچوک آبادی
 ختم او ويران کړې. او چې د پښتنو چرکې او مشورې د
 انگرېز خلاف کېدې نو جنرل پولاک، جنرل نات او
 جنرل رابرت سپل په ۱۲ اکتوبر ۱۸۴۲ء کابل ته د واپسې
 په لاس وو. د فېروز پور په مقام د دې نام نهاد فاتحانو
 زبردست استقبال وشو او د سرجاسپرنگولس تحت د
 خلو پښت نارو سپايانو په تموليت د جشن مظاهره وشوه
 د شاه شجاع دوه زامن شهزاده شاه پور او شهزاده نادر د هغه
 کېدې د انگرېز سرکار د شپږ سوو روپو.

وليفه قواره شول. د هند گورنر جنرل دغه تاو او غصه
 خو پرې دغې چې هغه د جنرل پولاک، جنرل نات او جنرل
 رابرت سپل تحت د پښتنو قتل عام جانور او وگمابولکه
 د يو اعلان مطابق د هند په سيمه سلکونه کاله آگاهو
 آباد روپيله پښتانه يې خپل ملک ته په واپس تک مجبور
 کړل. د افغانستان از مېکنې ۱۵۵۰ء د امير دوست محمد

د افغانستان په تخت سر دوباره بحالی د انگرېز سرکار مجبوری
 ده. او بقول ابرتهر سوپنسن :

In January 1843, a horseman rode out of the gates of Lahore and headed North for the Indus. This was Dost Muhammad, who with the blessings of the British, was now on his way to Kabul to ascend the throne of Afghanistan for the second time. His mood was determined rather than triumphant; his country was torn and disaffected, and the situation on the North-West Frontier was still dark and uncertain.

N.W. Frontier Page-84

ترجمه : په جنوري ۱۸۴۳ کي د لاهور د روانو نه په
 اوس سو يو کي شمال لور د دريا په سيند ه په لور روان شو
 دغه سر په دوست محمد خان وو چي د انگرېزانو د مهرباني
 په برکت اوس کابل ته په لاس وو ..... چي د افغانستان
 په تخت دوباره کيښي. د هغه طبيعت او مزاج فاتحانه وو
 محکه چي د هغه وطن اوس دوران او پي خونده وو. او د شمال
 مغربي سرحد حالات تور تپ او غير يقيني وو،

یوسر سري جائزه

مونڇي ڏيپاڪ و هند ڌ تواريخ په صفحا تو نظر اڇو و
 نو معلوم ٿيو جي چي چندر گپت اولني بادشاهه ڏي. چاچي په
 ۳۰۲ ق م کي ڏي سکندر اعظم ڌ وقات نه ٻس ڌ هغه يوجر ٿيل
 سليوڪس نڪتارته دريايي جهلم نه سڻڪته ڏهند په نر مڪه
 شڪست و رکرو او چندر گپت ڏپنتو نتخوا په سيمه ڌ بلخ
 ڏهند وگشي تر غردنو ڌ هندوستان بادشاهه تسليم شو
 او دغسي ڏپنتو نتخوا سيمه ڌ موريا خاندان ڌ آخري هي
 حڪمران اشوڪ اعظم تو مرگ ۲۳۲ ق م تقريباً اويا کاله
 هند ٽخه شامل علاقه وڌ. موريا اولني حڪمران سڪاري
 چي ڏپنتو په علاقه يي ڌ مشتري يعني هند له اڀرڻه
 بادشاهي قائم ڪرڻه. ڏپنتو نتخوا سيمه عموماً ڌ پورته
 بهرني قوتونو ڌ حملو ڌ نهد او کوري لاند جي وڌ. او د اعلا

د مغرب له لوريه د جمله کونکو په هندوستان د حلي اولن
پراوا و منزل وو.

دا حايي کله د ستهين، ساکا، ايشومن او پونا نيا نو ماتحت
وه. کله آنرا ده وه او کله د يوچي گشن، کپدارگشن، همن او
ساساني بادشاهانو ماتحت علاقه وه. د اسلام د راتگ نه
آگاهو د پښتونخوا پيمه د جهلم دريا ب پورې اول د بدشمت
دکتور من خاندان او بيا د برهمن د هندو شاهيه ماتحت علاقه
وه. دکتور من خاندان بادشاهت د غور، تخارستان راوسته
قدوز، بېت، غرني، کابل، لغمان، کافرستان، دوه، آنگ او
جهلم په علاقه قائم وو. د بده مت دکتور من خاندان
اخپري بادشاه کانگ وو. د کانگ د زوال اصلي محرک د
هغه يو وزير ووچي نوم يې گلر وو. د گلر په نوم اوس هم د
پنجاب په پيمه گلرکهار. يعنې د گلرنيار د سنسکرت کهي د عربي
فارسي مخ) شهرت لري. دغه وزير دومره با اثره او مضبوط
ووچي کانگ نه يې دوه هل سلطنت قبضه کړو. خود يې چنگ
و جدل نجه دکتور من بده شهنشاهيت دومره کمزور
شوچي اخپري کار بادشاهت د هندو شاهيه برهمن لايه
قبضه کړو.

لايه ۸۷۰ء تا ۸۹۲ء پورې د پښتونخوا بادشاه وو.

حکومت يې کابل نه تر جهلم وو. او پايه تخت يې دريا يې سيند

نه داپورته د هندی په مقام و د لایه د مرگ نه وروستو
 سمته ۸۴۲ تر ۹۰۲، کتلو ۹۰۲ نه تر ۹۲۶، بهیم پال اول
 ۹۲۶ نه تر ۹۶۲، جی پال ۹۶۲ نه تر ۱۰۰۲، استی پال ۱۰۰۲

نه تر ۱۰۱۳ - تر بلوچن پال ۱۰۱۳ تا ۱۰۲۳ - او بهیم پال II

۱۰۲۳ نه تر ۱۰۶۲، بادشاهان و و - د تر بلوچن رتروجنه د مرگ
 نه پس محمود غزنوی دهند و شاهیه بلوچان د حکرانی ختم
 کړه. بهیم پال دویم بی سلطنته بادشاه و و - د هغه د مرگ نه
 پس هند و شاهیه شهزادگان کشمیر ته و تبت پال او هغوئی
 باقی شونډ د کشمیر د حاکم په رحم و کرم او و طیفه تپو کړو.
 د پکښې شک نشته چې چند رکیت په اول مل د

هند وستان د پاتلی پتو رپته له لوریه د پښتونخوا په
 سیمه قابض شو. او د صلحنا په مطابق یې د دې علاقې په
 عوض سلیوکس ته پنځه سوه هایتان ورکړل نو د اهرم مکن
 د هېچې د پښتونخوا په سیمه د قبضې تلوسه د چند رکیت موریا
 په حکومت کې د کند هارا و سپد ونکی او د موریا سلطنت
 وزیر اعظم، سپه سالار او مشیر خاص چانکیه و کوتلیه،

مصلحت وی. د آشوک^{عظم} د مرگ نه پس په دې سیمه د مشرق
 بلاد مستی ختم شې. او حسب سابق د مغرب له لوریه حاکمیت
 او تسلط جارې وی. د بده مت کتور من او برهمن هند شاهیه
 د دې ځایې او خاورې و سپد ونکی بادشاهان و و - او د مشرق

مغرب لہ ارفخہ راغلی تہ وو۔

۽ چند رکپت نه تقریباً دوہ نارہ کالہ پس رنجیت سنگھ
 دویم فاتح دے چي ۽ مشرق لہ ارفخہ یچی ۽ پښتونوپہ سیمہ سکھ
 سلطنت قائم کرو۔ ۽ موری اوسکھ ۽ پښتونوپہ سیمہ ۽
 سلطنت پہ قیام کیتی غت بنیادی فرق دادے چي موری
 سلطنت کیتی ۽ پښتونخوا تیولہ علاقہ شامل وو۔ سکھ سلطنت
 کیتی ۽ پښتونوپہ برحہ علاقہ شامل و۔ نتیجہ دا شوہ چي
 پښتانه پہ رومی حل ۽ تاریخ پہ تسلسل کیتی پہ درو
 برتو کیتی وپشن شول۔ حکم چي سکھ لنگر ۽ خبریہ تورو
 غرونو کیتی ۽ پښتقد صہ نه خائف وو او کابل کیتی امیرستان محمد
 مضبوط حکمران وو۔ ۽ سکھ سلطنت ۱۸۴۹ء کیتی زوال
 تہ پس ۱۹۱۹ء ۽ انگریز سوکار پہ وراثت شوہ ۱۹۱۹ء
 پس پہ دچا سیمہ ۽ پاکستان حکومت قائم شو او دغسی
 ۽ یوکلچر، تھدیب، زبچا، بودو باشی، رسم و رواج او
 حجرا فیائی ترون استوکن ۽ دوہ مختلف حکومتون ماتحت
 شول۔ خود روارو غارو پښتنو ۽ هند یاروسی تھدیبی
 اثرات باوجود خیل روایات، پښتونولی، ننگ و غیرت
 مہانوازی او نور پر پښتتی اقدار امانت او محفوظ
 ساتی دی۔

چند رکپت ۽ سلیوکس یو ۽ پرلویبی یونانی لنگرتہ

شکست ورکړو. نور نجیت سنگه د سدوزی او بارکزی
 سردارانو تر منځ جینک هیکر وټه فائده پورته کړه. او د
 کوزې پښتونخوا په بیمه یې پر پټه آسانه قبضه وکړه. د
 پښتون قوم بد قسمتی ده چې یو اړخ د هند په سیمه مرهټه او
 سکه منظم کېدل. او بل اړخ د سدوزی وروڼو تر منځ د
 اقتدار جینک. د سدوزی او بارکزی تر یکنی او د شمتی او
 ورپسې د بارکزی وروڼو تر منځ کټي د اقتدار جینک دا بې
 زړه سواندی واقعات او حالات وو چې د پښتونخوا په بیمه
 د سکه سلطنت د قیام ضامن شول. د پښتو ملی وحدت
 درې وړې شو. او پښتون په درېو برخو کټي وېش شو. د
 افغانستان پښتانه، د بلوچستان او کوزې پښتونخوا پښتانه. د
 سکه سلطنت په دې بیم تقریباً یو دېرش کاله بالادستی،
 حکمرانی او ظلم و بربریت نه پس انگرېز مسلط شو. هغوی د
 پښتنو مزید وېش کټي چل خپلېدل. د قیایي علاقې تصور
 پیدا شو. د سوات، دیر، چترال او امب وغیره ریاستونه جوړ
 شول.

د ټمور شاه د وفات نه پس د پښتنو په بیمه د فرد واحد
 بادشاه تصور ختم شو. سدوزی وروڼه په مختلفو علاقو
 بادشاهان شول. پېښور عباس مرزا، کابل زمان شا، قندهار
 همایون او هرات کټي شاه محمود بادشاهان شول. او د پوزر

دیوبل وینو ته تپری کینہنا ستل۔ نوہرکله چي شاممحور
 او دہعہ نروچی کامران چیل مشهور وزیر فتم خان بارکزی
 قتل کرو نو دہعہ سکھ او مہرخی وروہنہ دسد پوزی
 حاکما نو خلاف راپا سپہلی او مختلف علاقو کیتی ییپا خان
 حاکمان اعلان کولی۔ قندھار، پوردل خان، شپردل خان او
 گندال خان وغیرہ وروہنو واخستو۔ سلطان محمد خان کوتاہ
 سپہ محمد خان ہشت نگر، پیر محمد خان دوآبہ او یار محمد خان
 پپنپور واخستو۔ کابل، محمد عظیم خان، غزنی، دوست محمد خان
 او کشمیر عبدالجبار خان قبضہ کرو۔ او دغسی د احمد شاہ ابدالی
 مضبوط حکومت شوخایہ تقسیم شو۔ رنجیت سنگھ ددی ورکوچی
 کمزور راجدھانو او دبارکزی وروہنو ترمیج دشمنی
 او توبکلی نہ فائدہ پورته کپڑا او دپپہ آسانہ دگوزی
 پینتو نخوا پھ علاقہ او اٹک و کشمیر قابض شو۔

د افغانستان د سیمی د پینتو پھ لب ولہجہ د فارسی او
 روسی تریبواترات او ددی صوبی پھ پینتو د اردو او انگریزی
 اتولانی می شو۔ د سیاسی مصلحت او خود غرضہ مقاصد و
 پھ بنا، نفرتونو، کرپی او تعصبات تھ هوا ورکری شوی۔ او
 دیو نیکہ اولاد او یونسل خلق یوبل نہ داسی جیدا، ونپارکا

او بیکانہ شول چي شاید History Repeats itself

پھ مصداق د تاریخ د چورلندہ چکر پاپیہ داسی نار بپرتہ

خپل ځای ته واپس راشی. او د دواړو پېمپستانه بېرته یو
 ځان ځیکړشی. د سوچ و فکر هم اهنکی. د نور و د اثرات نه
 د ژبې او کلچر اثار دی. خپل روایات او پښتونولۍ زمونږ د وحدت
 بنیادی ضروریات اولوانامات دی. او هغه کمزوری خودمختی
 نفاق او جهالت ځان نه لرې کولی دی چې خوشحال خان خټک
 په خپله شاعری کېنې څو کرته په گوټو کړی دی.

ه

پستانه په توره نښه دی تر مغلو که په پوه پستانه وڅه هوبیار
 هر چار د پستانه تر مغل نښه د اتفاق ورسو نشته دېر ارمان
 نن به در د هندوستان دولت در ځو پستانه کم همت نه و ځه ل
 خدا دې ورک د پښتنو که دا درې تو که
 یو بد جهل، بل بد نیت، دریم نفاق

انگریزی

کتابیات

- 1- A Book on the History of the Punjab 1799-1947
BY
Ikram Ali Malik
Research Society of Pakistan University of Punjab Lahore.
- 2- Ahmad Shah Durrani BY Sardar Ganda Sing.
- 3- Eighteen Years in Khyber By Robert Warburton.
- 4- Evolution of Heroic Traditions in Ancient Punjab
BY Buddha Parkash
- 4- Frontier and OverSeas expeditions from India
P-375 by NISA Traders.
- 5- Imperial Rule in Punjab 1818-1881
BY J.Royal Roseberry.
- 6- Later Mughal History of Punjab BY Hari Ram Gupta.
- 7- Punjab Castes BY Sir Denzil Ibbetson.
- 8- Punjab Edited BY Zulfiqar Ahmad,
Sang-e-Meel Publication Lahore.
- 9- Punjab under the Later Mughals BY Dr. B.S. Nijjar.
- 10- The Punjab A Hundred years ago BY H.L.O. Garrett.
- 11- The Punjab as A Sovereign State 1799-1839
BY Gulshan Lal Chopra
- 12- The Evolution of N.W.F.P.
BY Rai Bahadur Diwan Chand Obrai.

اُردو

رئیس احمد جعفری	۱: بہادر شاہ ظفر
کھنہ لعل (مطبوعہ ۱۸۷۵ء)	۲: تاریخ پنجاب
سید محمد لطیف	۳: " "
اقبال صلاح الدین	۴: " "
گوپال داس	۵: " ضلع پشاور
روشن خان	۶: " یوسف زئی
محمد حیات خان	۷: حیاتِ افغانی

پښتو

قاضی عطاء اللہ	۱: د پښتنو تاریخ
دار مستنبت	۲: ہار و بہار (پښتو ترجمہ)

PUNJAB
&
PUKHTUNS

(Sikhs Period)

BY

KHAWAJA MUHAMMAD SAYEL